

СВЕТИ-
КНЕЗ
ЛАЗАР

ДОГМАТИКА

ОГЛЕДИ ИЗ КАНОНСКОГ
И ЦРКВЕНОГ ПРАВА

УМЕТНОСТ И ИСТОРИЈА

УВОДНИКА

4/2003

СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР

СВЕТИ-
КНЕЗ
ЛАЗАР

ЧАСОПИС ЕПАРХИЈЕ РАШКОПРИЗРЕПСКЕ
ГРАЧАНИЦА/ПРИЗРЕН (4/2003)

СВЕТИ- КНЕЗ ЛАЗАР

лична библиотека
Арх. Наум

БРОЈ 4 (44)
ПРИЗРЕН/ГРАЧАНИЦА, 2003.
ГОЛИНА ЈЕДАНЛЕСТА

Са благословом Пеговог преосвештенства епископа
рашко-призренског и косовско-метохијског
господина др АРТЕМИЈА

Издаје Епархија рашко-призренска
и косовско-метохијска

Главни и одговорни уредник:

Војислав Јовичић

Уреднички одбор:

епископ Атанасије (Ракита)

протосинђел Симеон

протосинђел Сава

Весколав Станковић

Технички уредник:

Војислав Јовичић

Фотографије:

Николај Маљм

Тираж: 1000 примерака

Илустрација на корицама:

Свети Јефтимије Велики,

фреска на јужном зиду припрате

Вазнесењске цркве манастира Дечани, XIV век

Орнамент:

Детаљ са западног портала

Вазнесењске цркве манастира Дечани, XIV век

Часопис излази четири пута годишње.

Дозвољено је прештампавање чланака

уз обавезно цитирање

Графичко обликовање

и припрема за штампу:

АТДС

Штампа:

Флеш, Земун

Адреса издавача:

Епархија рашко-призренска и косовско-метохијска

Манастир Грачаница, 38205 Грачаница

тел: 063 7293532

ISSN 0354-3927

Садржај

УМЕСТО УВОДА

Епископ Артемије: Божићна посланица..... 7

ДОГМАТИКА

А. Хомјаков: Давни пророк и садашње време 11

ОГЛЕДИ ИЗ КАНОНСКОГ И ЦРКВЕНОГ ПРАВА

Проф. Сергије Тројицки: Канони и источни папизам 61

Жељко Которапин:

Фидасово поимање канонског права. – Додатак 76

УМЕТНОСТ И ИСТОРИЈА

Синиша Димитријевић: Звона 79

ХРОНИКА

Архимандрит Јован Радосављевић: † Архимандрит Сава.. 93

Монахиња Ирина: Лекарске посете на Косову и Метохији 97

Јерођакон Варнава: Архиепископске активности 117

УМЕСТО УВОДА

Божична посланица за 2003. годину

МИР БОЖЈИ! ХРИСТОС СЕ РОДИ!

*Слава Богу на висини,
а на земљи мир...*

ДАН МИРА – ХРИСТОВО РОЂЕЊЕ! Како то нестварно звучи у данашњем свету када се ратује и убија на свим меридијанима земаљске кугле, када свакодневно сгавичне експлозије по светским метрополама односе недужне жртве, када се народи између себе убијају без милости, када се рођена браћа међусобно сатиру, једном речју, када немир и страх обухватају и гуте сваку душу. То осећање одсуства МИРА толико жељеног и толико потребног свима, посебно осећамо ми, православни Срби, који још увек живимо и преживљавамо на Косову и Метохији, као и она наша браћа која пре пет година беху принуђена да оду из својих домова, да оставе своја огњишта, своја имања, своје светиње, гробове својих најдражих. И они тамо, и ми овде који остадосмо, подједнако смо испуњени немиром и страхом од сваког „сутра“. Стрепимо пред оним непознатим шта нам сутрашњи дан донети може.

Па ипак, драга депо духовна, у овој Божићној ноћи када нам се родио Спас света, сви ми у души својој осећамо неку та-

јанствену благост, радост и мир. Мир који није од овога света, него од ЦАРА МИРА, Богомладенца Христа. Тај Цар Мира дошао је на свет у овој ноћи док смо ми спавали дубоким сном. Никога не узнемиравајући у сну, никога не притепњујући, Он се задовољио најскромнијим преноћиштем - јаслицама у овчијој пещици. Он је сишао из свог небеског боравишта у наш немирима испуњени свет, да нас ослободи, да нас спасе, јер је видео да смо у опасности. Дошао је посећи са собом мир свој за који је касније рекао ученицима својим: „Мир свој дајем вам...”

Јутрос је дошао са неба зрак светлости, родило се Сунце ПРАВДЕ и својом топлином растопило ледене бране које раздвајају људска срца, а светлошћу обасјало дупе да схвате истину да смо сви ми људи међу собом браћа, и да смо сви позвани да будемо деца Оца нашег небеског. Родио се ноћас на земљи Син Божији да објави људима оно што помрачени грехом нису могли видети сами, то јест, да су сви они синови Небеског Оца, те да су и дужни живети као што приличи створовима божанског порекла и крвне везе.

Богомладенац ХРИСТОС дошао је ноћас и у наше домове, у наше избице, у наша колективна сместишта, осветлио и загрејао наше дупе, као што бадњак осветљава и загрева подједнако сиротињске колибе и царске палате. Порекло Му је љубав, цео живот – љубав, наука – љубав. Љубав је живот, мржња је смрт. Без љубави је живот грешан и безначајан, бесмислен и празан. Љубав је смисао нашег бића. Све су заповести Његове љубав. Стога, ако будемо љубили Бога и један другог, испунићемо цео закон Његов и стећи право да се назовемо синови Божији. Тада ће нестати страха и немира у нама и завладаће мир. Када људи усвоје науку Христову, престаће ратови и непријатељства међу народима а зацариће се мир и радост.

Христос је се родио! Он је почео разлавати воду живота и зове нас к спасењу. Пођимо Му у сусрет слободно с вером, надом и љубављу. Он је врата за Царство Небеско. Уздигнимо очи и срца к небу. Он нас чека. Ослободимо се земаљских веза, грехова и страсти, које нас од Њега удаљују. Обрадујмо Њега и себе, препородимо се да би нас Он прихватио и Оцу своме усилио.

Христос се роди, драга браћо! Роди се Свемоћни као слабачко дете, роди се Сунце Правде у тами пещере Витлејемске, ро-

ди се као слуга Господар неба и земље, дође Господ на земљу да нас узнесе на небо. Зато Му запевајмо радосни и весели ону анђелску песму, којом је Његово рођење објављено витлејемским пастирима:

*Слава Богу на висини,
Мир на земљи
Добра воља међу људима!*

јер: Данас нам се роди Спас! Христос Спас посред нас!

ХРИСТОС СЕ РОДИ! – ВАИСТИНУ СЕ РОДИ!

Епископ АРТЕМИЈЕ

ДОГМАТИКА

лична библиотека
др. Наум

Отаџбина и црква

Давни пророк и садашње време^{*}

КАДА СЕ КЛЕВЕВЕ цела земља, грађани те земље имају право да је узму у заштиту; али они исто тако имају право да охуте, препустивши времену да оправда њихову отаџбину. Она неће ништа изгубити због њиховог ћутања, тим пре што се у лику своје владе и својих званичних представника свака земља користи заштитом власти која има обавезу да чува њено достојанство и брани њене интересе. Човечанство такође не може претрпети никакве штете од више или мање лажљивих оптужби које се упућују земљи или народу због неупућености или недобронамерности.

^{*} Чланак А. Хомјакова „Неколико речи православног хришћанина о западним вероисповестима поводом брошуре г. Лорансија“, упућен господину издавачу дела г. Випеа, који доносимо у целини, написан је у полемичком тону, али својим садржајем изражава суштину православне еклисиологије, од које су се, нажалост, многи савремени теолози веома удаљили и потпуно је заборавили. Иако је чланак написан пре 150 година (1853) он ништа није изгубио од своје актуелности, јер истина коју износи и ставови које аутор заступа су свевремени и вечни. Објављујемо га са жељом да и нама данашњим православним хришћанима помогне да то заиста и будемо, а не да се тако само називамо. Текст чланка је преузет из књиге: *Алексеј Хомјаков, Црква је једна*, Zepier book world, Београд, 1999, стр. 28-71, (цит. уред.).

Друга је ствар у области вере и Цркве. Као откровење Божанске истине на земљи, будући самом својом суштином предоређена да постане отаџбина за све људе, Црква ниједном од чеда својих не дозвољава да ћути пред клеветом која је против ње усмерена и која доводи до изопачавања њених догмата или њених начела. Област државе су – земља и материја; њено оружје је мач материјални.

Једина област Цркве је душа; једини мач којим се она може користити, којег и њени непријатељи с извесним успехом против ње могу окренути – јесте реч. Зато сваки члан Цркве може, не само с правом, него има и обавезу, да одговара на клевете којима је Црква изложена. Њутање би било злочин не само у односу на оне који имају срећу да припадају Цркви него, такође, и у још већој мери, у односу на оне који би могли имати ту срећу, кад их лажне представе не би удаљавале од истине. Сваки хришћанин је, кад до њега допиру напади против вере коју он исповеда, обавезан да је према свом знању брани не ишчекујући за то посебно овлашћење: јер Црква нема званичних адвоката.

Из ових разлога прихватам се и ја пера да пред страним читаоцима и на мени туђем језику одговорим на неправедну оптужбу усмерену против саборне и православне Цркве.

У чланку који је штампао у *Revue des Deux Mondes* и, како се чини, писао руски дипломата г. Тјутчев, било је указано на хегемонију Рима и посебно на мешање духовних и световних интереса у лицу епископа – владара, као на главни узрок који отежава решавање религиозног питања на Западу. Тај чланак је 1852. г. изазвао одговор од стране г. Лорансија, и управо тај одговор захтева да буде оповргнут.

Остављам по страни питање да ли је г. Тјутчев у свом чланку, чије врлине не оспоравају чак ни његови критичари, изразио своју мисао у свој њеној ширини и да није до извесне мере помешао узроке болести с њеним спољашњим симптомима. Нећу ни да узимам у заштиту свог сународника, а ни да га критикујем. Мој једини циљ је: оправдати Цркву од чудних оптужби коју јој упућује г. Лоранси, те стога нећу да прекорачим границе религиозног питања. Желео бих још да додам: „...и да избегнем противоптужбе“, али не могу. Моја путовања по туђим земљама и разговори са просвећеним и чак ученим људима свих

конфесија које постоје у Европи уверила су ме да све досад Русија за западни свет остаје земља скоро непозната; али је хришћанима, онима који следе стег римски или хоругву Реформације, још мање позната религиозна мисао синова Цркве. Стога ће, да бих читаоцима дао могућност да схвате нашу веру и логику њеног унутрашњег живота, бити неопходно да им у извесној мери покажем у каквом светлу ми видимо питања око којих се споре Рим и различите германске општине. Ја чак не могу да дам обећање да ћу избавити непријатности у изражавању своје мисли; не, али ћу се потрудити да будем правичан и да се уздржим не само од сваке оптужбе која личи на клевету него и од такве чија би основаност била доведена у сумњу. А уз то ја ни мало не жудим за почашћу да се прочујем по томе да сам равнодушан према ономе што сматрам заблудом.

Господин Лоранси упућује Цркви две суштинске оптужбе. Прва се састоји у томе да она наводно признаје над собом привременог поглавара и на тој основи врши се поређење између римског исповедања и православне Цркве, поређење које се, наравно, не окреће у нашу корист. „Папа је заиста – каже аутор – световни господар, али не стога што је првосвештеник; а ваш владика је првосвештеник, зато што је световни господар.“ Па, на чијој је страни истина? Ја не наводим оригиналне, помало развучене изразе аутора, али верно преносим њихов смисао. Пре свега, приметити ћу успут да је реч првосвештеник изузетно значајна и да би Латини мудро поступили када би је престали употребљавати. Она исувише јасно упућује на родослов многих појмова, чије је хришћанско порекло више него сумњиво. Још је Тертулијан на то указивао и употребљавао израз *pontifex maximus*¹ у ироничном смислу. Потом, на прву оптужбу коју је изнео г. Лоранси, ја одговарам једноставно: она је сушта неистина; никаквог поглавара Цркве, ни духовног ни световног, ми не признајемо. Христос је њеп поглавар и другога она не познаје. Жури да напоменем да ја ништа не оптужујем г. Лорансија за намерну клевету. Он је највероватније нехотице пао у заблуду и ја сам радије склон да у то поверујем, јер су много пута странци у мом присуству изри-

1. Врховни жрец (лат.).

цали ту исту заблуду; међутим, чини се да би и најмање размишљање морало да је разјасни.

Поглавар Цркве! Али, дозволите да вас ушिताм, макар у име здравог разума, које то Цркве заправо? Зар збиља Цркве православне, чији смо ми само део? У том случају руски император био би поглавар Цркава којима управљају патријарси, Цркве којом управља грчки Синод и православних Цркава у границама Аустрије? Таква бесмислица не може бити производ, наравно, ни највећег незнања. А да пије он поглавар само руске Цркве? Али, руска Црква сама по себи не представља посебну Цркву: она је ништа више до једна од епархија васељенске Цркве. Дакле, треба претпоставити да се императору заправо додељује титула епархијског поглавара потчињеног јурисдикцији општецрквених сабора. Ту нема средине. Ко на сваки начин жели да нам у личности нашег владара намесне видљивог поглавара Цркве, томе предстоји неизбежни избор између две бесмислице.

Световни поглавар Цркве! Али има ли тај поглавар право свештенства? Има ли он претензију, да не говоримо више о непогрешивости (мада она и јесте битно обележје поглаварства у Цркви), на бар некакав ауторитет у питањима веронауке? Има ли барем право да на основу привилегије додељене његовом звању одлучује о питањима општецрквеног благочинија? Ако се ни на једно од тих питања не може дати потврдан одговор, остаје нам само да се чудимо потпуном одсуству разборитости услед које се само и могла код писца појавити смелост да нам ушуте тако неосновану оптужбу, као и свеопштој неупућености која је пропустила ову оптужбу, не извргнувши је притом заслуженом подсмеху. Разуме се, у целој руској империји неће наћи трговца, грађанина или сељака који, чувши сличан став о нашој Цркви, не би такав став прихватио као злонамерно изругивање.

Истина, израз *поглавар помесне Цркве* употребљавао се у законима империје; али нипогто у оном смислу који му се придаје у другим земљама; и у овом случају разлика је тако битна да је недопустиво да се тај израз окрете као оружје против нас без покушаја да се бар претходно схвати његово значење. То захтева правичност и честитост.

Када је после многих невоља и патњи руски народ општом сагласношћу изабрао Михаила Романова за свог последњег вла-

дара (такво је узвишено порекло императорске власти у Русији), народ је поверио свом изабранику сву власт, чији је носилац он сам био у свим њеним облицима. На основу избора владар је постао поглавар народа у црквеним пословима, исто као и у пословима грађанске управе; понављам: *поглавар народа у црквеним пословима* и у том смислу поглавар помесне Цркве, али једино у том смислу. Народ није пренео и није могао пренети на свог владара таква права каква сам није имао, а тешко да ће било ко претпоставити да би руски народ икада сматрао себе позваним да управља Црквом. Он је од искона, као и сви народи који чине православну Цркву, имао глас у избору својих епископа и тај глас он је могао да преда свом представнику. Он је имао право или, тачније, обавезу да се брине да се одлуке његових пастира и њихових сабора спроводе у дело; то право он је могао да повери свом изабранику и његовим наследницима. Он је имао право да пити своју веру од сваког злонамерног или пасивног пада на њу; то право он је такође могао да пренесе на свог владара. Али народ није имао никакве власти у питањима савести општецрквеног благочинија, веронауке, црквеног управљања, па због тога и није могао да такву власт пренесе на свог цара. То су у потпуности посведочили сви каснији догађаји. Био је свргнут патријарх; али то се није десило вољом владара, него пресудом источних патријараха и домаћих епископа. Касније је уместо патријаршије био установљен Синод; и та промена није била уведена влашћу владара него су је увели ти исти источни епископи који су уз сагласност световне власти успоставили патријаршију у Русији. Те чињенице довољно показују да титула поглавара Цркве означава пародоначелника у црквеним пословима; другог смисла он у ствари нема и не може имати; и чим је утврђен тај смисао, постају ништавне све оптужбе засноване на двосмислености.

Али, зар историја Византије нашим тужиоцима неће пружити доказе које им не даје руска историја? Зар неће доћи на мисао да захтевају од Византије оправдање за титулу поглавара Цркве коју они дају императору у најширем значењу те речи? Доиста, зар нам Византија заједно са државним грбом својим и императорском титулом, није оставила у наслеђе и веровање у световног поглавара Цркве? Зар да у једном тренутку не претпостави-

мо да је то веровање поткрепљено указивањем на оног Палеолога којега су очајање и жеља да купи помоћ од Запада натерали на отпадништво? Или на Исавријце који су у својим подвизима вратили војну славу империје, али су били увучени у јерес својом рђаво усмереном ревносту и слепом самоувереношћу (због чега их, царавно, протестантски историчари нашега времена нису пропустили да похвале)? Или на Ираклија који је спасао државу, али отворено бранио монотелизам? Или, најзад, на самог сина Константиновог, оног Констанција, чија је гвоздена рука смрвила папу Либертија и сама се сломила о свету неустрашивост епископа александријског? Од Византије смо, дакле, преузели учење на основу којег би требало признати за поглаваре Цркве све те цареве-јеретике, цареве-отпаднике и још много других царева које су патријарси изопштавали због нарушавања правила црквеног благочинија! На њој уцућено питање о тобожњем поглаварству над Црквом, историја источне Цркве одговара још јасније него руска и њен одговор је такав да немамо никаквог разлога да одричемо континуитет византијске мисли. Ми и сада мислимо, исто као и Грци, да владар, будући да је поглавар народа у многим пословима који се тичу Цркве, има право, исто као и сви његови поданици, на слободу савести у својој вери и на слободу човечјег разума; али га ми не сматрамо за пророка кога покреће невидљива сила, како Латини замишљају епископа римског. Ми мислимо да владар, пошто је слободан као и сваки човек, може пасти у заблуду и ако би се, не дај Боже, слична несрећа десила без обзира на силне молитве синова Цркве, чак и онда император не би изгубио ниједно од својих права на послушност својих поданика у световним пословима; а Црква не би претрпела никакву штету у својој величини и у својој пуноћи: јер је никада неће изневистити њен истински и једини Пглавар. У претпостављеном случају само би један хришћанин мање био у њеном окриљу – и ништа више.

Другачије тумачење Црква не допушта; хоће ли пред њим да умукне клевета? Бојим се да неће. Понављање коисвете доноси својеврсну корист и, да је се не би лишила, недобронамерност ће вероватно навући на себе маску тобожњег незнања као податак стварном незнању (а у понеким случајевима ни то последње им не недостаје). Оно ће нам вероватно приговорити за император-

ски потпис који се ставља на одлуке Синода, као да је право обнародовања закона и њихова примена било истоветно са законодавном влашћу. Оно ће нам још приговорити за утицај владара на именовање епископа и чланова Синода који замењује патријархат, као да у стара времена избор епископа, не искључујући римске, није зависио од световне власти (царода или владара) и као да се, најзад, и у данашње време у многим земљама римске вероисповести таква зависност не сусреће доста често.²

Тешко је предвидети каква све застрашивања може смислити злонамерност и несавесност; али после свега што рекох, многи савесни људи (којима, у то сам уверен, припада и г. Лоранси) неће себи дозволити да понављају оптужбу лишену сваке основе и смешну у очима сваког непристрасног и просвећеног човека.

Није тако лако оповргнути другу оптужбу коју је г. Лоранси упутио Цркви: јер она није заснована на чињеници него на претпостављеној замисли. Пас оптужују да тежимо протестантизму. Остављам по страни питање: зар ова друга оптужба не противречи првој јер сада, кад је већ доказана неуверљивост прве, њена неспојивост са другом не може служити као аргумент у нашу корист. Пристушићу питању отворено, не избегавајући било које аргументе, веродостојне или бар налик на веродостојне, којима би се могли користити наши противници: одговор на њих даће ми прилику да макар делимично разјасним сувише изопачено схваћен карактер православља. Али претходно не могу а да не понудим питање које, ако и није ново, како ми се чини, онда засигурно, бар колико је мени познато, још у потпуности није истражено. Из ког разлога се протестантизам, отргнувши од папизма половину или безмало половину његових следбеника, зауставио на границама православног света? Та чињеница се не може објаснити племенским особеностима: јер калвинизам је остварио знатну моћ у Чешкој, у Пољској, у Литванији, у Мађарској и изненада застао, не пред другим племеном него пред другом вером. И врело би да се над тим питањем мислиоци озбиљно замисле.

2. Ја говорим само о принципу, пригом – са сглановити га Цркве, а не о промени која, као и све на свету, може бити у многим случајевима мањкава или подложна злоупотреби.

Претпостављена тежња Цркве ка протестантизму може да се истражује само у области начела, али пре него што приступим разматрању унутрашње логике православне веронауке и покажем њену потпуну неспојивост с оптужбом коју јој упућује г. Моранси (а пре њега безброј писаца заједничке им вере), сматрам да је од користи да размотрим историјске чињенице.

Западни раскол (читаоци ће ми дозволити да употребим тај израз јер ми други моја савест не доушта) постоји већ можда више од хиљаду година. Због чега од тог времена Црква којом управљају патријарси није изнедрила свој домаћи протестантизам? Због чега, у најмању руку све до наших дана није испољила одлучну склоност ка било каквој реформи? На Западу се ствар брже одвијала. Тек што су протекла три века, а претече Лутера и Калвина су већ иступале с уздигнутом челом, самоувереним језиком, с дефинисаним принципима и с већ утврђеним учењима. Озбиљна полемика неће нам ваљда приговорити указивањем на јерес и расколе који су се појавили у Русији. Наравно да ми горко оплакујемо те духовне ране нашег народа; али би било крајње смешно жалосне плодове незнања, а још више неразумну ревност за очување некаквих старинских обреда, поредити са протестантизмом учених претеча Реформације; јер ја не говорим о катарима или валдензима који су се појавили на југу, ни о шкардијцима и лопардима који су се појавили на северу, него о људима који су као Окам или Виклиф, или бесмртни Хус сјединили у себи сву савремену ученост свога доба и могли одважно да се надмећу са свим богословским бојовницима Рима, не бојећи се никаквих пораза, осим, разуме се, оних које им је могла нанети рука световне власти. Ја говорим о људима који су се, умирући достојно хришћана првих векова с висине несрећних ломача обраћали својим целатима речима проже тим светом и нежном љубављу: „*Sancta simplicitas*”³ – и самим тим прокламовали да нису у незнању тражили за себе оруђа и да на њему нису градили знање своје вере. Како се могло десити да Исток, са тежњом ка протестантизму која се у њему прет-

3. Блажена глупост (лат.). Хусове речи упућене старици која је бацила на-
рамак сувог грања на његову ломачу. (Прим. ред.)

поставља, није створио ни сличне људе, ни сличне религиозне покрете? Зар то неће бити приписано несрећној судбини Источне империје? Ако се не варам, такво објашњење већ је претпоставио гроф де Местр, али оно, наравно, никога неће задовољити, осим можда најповршније умове. Византијска империја је и после времена наше Николе I имала довољно ведрих дана и славних епоха; довољно је указати на низ победа извојеваних над Сараценима пред којима је у то време дрхтала Европа. Притом још, уз извесно разумевање интелектуалног карактера Грка, не сме се ни претпоставити да би их политика било кад могла одвојити од питања вере. Неће ли одсуство тежње ка протестантизму бити приписано непросвећености Истока? Међутим, и после деветог века Грчка је изнедрила знатан број великих научника, оштроумних филозофа и дубокоумних богослова; Запад им много тога дугује и, чији ми се, не би требало да их заборавља. Затим, та руска држава је, у постепеном њеном успону пружала наравно, прилично простора за нова учења. Зар да у њој претпоставимо равнодушност према вери? Можда се и такво објашњење може пустити у оптицај и вероватно ће се већина читалаца њиме задовољити; ипак ће оно бити посве лажно. Код нас је религиозни интерес изнад свега; у то неће посумњати ни они којима се дешавало да присуствују жустрим споровима који се сваке године одвијају на великом Кремаљском тргу, ни они којима је познато да је стране путнике претпетровских времена до усхићења доводило активно учење народа на свим московским раскрсницама у религиозним расправама које су се појавиле између северне и јужне Русије о свештенодејству Евхаристије. Према томе, оптужба о тежњи ка протестантизму одлучно је оповргнута сведочењем историје. Такво оповргавање би, можда, задовољило људе које сматрамо превасходно практичним, оне људе који у области могућег не признају ништа што не би било понављање пређашњег и у историји не виде ништа више од низа илеоназама; али, по мом мишљењу, то оповргавање је још недовољно. Познато начело могло је бити парализовано историјским чињеницама које нису примећене или нису вредноване према њиховој стварној важности од стране безбројних, немерљивих снага које покрећу велике народне масе и чије покрете савременици често не виде. Обично у слич-

ним случајевима незнање савременика наследно прелази на њихове потомке, те стога историчари, да би се некако извукли из тепкоћа у објашњавању прошлости, тако често призивају у помоћ „слесу случајност“ материјалиста или „кобну нужност“ која, према учењу немачких идеалиста, управља судбинама човечанства, или, најзад, „божашки уплив“ религиозних писаца. У суштини, у свим објашњењима те врсте готово никад се не изражава ништа друго до свест о интелектуалној неспособности: јер ако, с једне стране, не можемо а да с правом не признамо путеве Промисли током читаве историје, онда је, с друге – неразумно, па чак тепко и да је у складу са хришћанским смирењем, да ми погађамо тренутке непосредног деловања воље Божје на дела човечја. Ма како било, одсуство ове или оне чињенице у области религиозних идеја, макар оно трајало неколико векова заредом, оправдава само нагађање, више или мање веродостојно, да у тим идејама нема ни саме тежње ка таквој чињеници, али нипошто не доказује немогућност чињенице у будућности. Да би се у то дефинитивно уверили и подигли историјску вероватноћу на степен логичке веродостојности, потребно је извести ту немогућност из самог религиозног принципа.

Шта је то протестантизам? Хоће ли да кажу да је његова специфичност у самом чину протеста који је испољен по питању вере? Али ако је тако, онда би протестанти били апостоли и мученици, који су протествовали против заблуда јудаизма и против лажи идолопоклонства; сви Оци Цркве били би протестанти, јер су и они протествовали против јереси; сва Црква би непрестано била у протестантизму, јер и она непрестано у свим вековима протестује против заблуда сваког века. Јасно је да реч *протестанти* не дефинише ништа. Зар се суштина протестантизма не састоји у слободи истраживања? Али зар нису апостоли дозвољавали и заветавали слободно истраживање; али свети Оци су слободним истраживањем бранили истине вере (сведок је пре свих велики Атанасије у својој херојској борби против аријанства); али зар слободно истраживање схваћено овако или онако не чини једину основу истинске вере? Истина, римска вероисповест очигледно осуђује слободу истраживања; али, ево, један човек је, слободно истраживши све ауторитете писма и разума, признао целокупно учење Латина; да ли ће га они сврстати у

протестанте? Или још очигледније: други човек се, употребивши ту исту слободу истраживања, уверио да су само папске догматске дефиниције непогрешиве и да нам само преостаје да им се покоримо – да ли ће га осудити као протестанта? Међутим, да ли је он помоћу слободног истраживања дошао до тог уверења које га неизбежно мора натерати да у потпуности прихвати целокупно учење? Због тога свако веровање, свака смислена вера јесте акт слободе и неизоставно полази од претходног слободног истраживања којем човек подвргава појаве спољашњег света или унутрашње појаве своје душе, догађаје минуваних времена или сведочанства својих савременика. Усуђујем се рећи и више: и у изузетним случајевима, када је глас самога Бога непосредно тражио и уздицао палу и заблуделу душу, душа је падала ничице и метанисала, препознавши претходно Божји глас; и овде је начело обраћења у акту слободног истраживања. У том смислу хришћанске вероисповести разликују се једна од друге само по томе што неке од њих дозвољавају истраживање свих чињеница, друге пак ограничавају број предмета истраживања. Приписивати право на истраживање само протестантизму значило би устоличити га на степен једине разумне вере; али то, наравно, не би било по укусу његових противника, те ће сви иоле озбиљни мислиоци одбацити такву претпоставку. Питамо се најзад: да ли у Реформацији, да ли у акту трансформисања тражити корене протестантизма? Па зар Црква није непрестано реформисала своје обреде и правила и никоме није падало на памет да је због тога назове протестантском. Биће да протестантизам – није просто реформа: протестантизам значи изражавање сумње у постојећи догмат; другим речима, одрицање предатог догмата или живог Предања⁴, краће: Цркве.

Сад питам сваког савесног човека: зар оптуживати за протестантске тежње Цркву која је непрестано остала верна свом Предању, која себи није дозвољавала ни да му додаје, ни да искључује из њега било шта, Цркву, која и на римску вероисповест гледа као на раскол откад је ова увела новине; зар није врхунац безумља против такве Цркве подизати такву оптужбу?

4. Само се по себи разуме да се овде ради о догматском Предању, а нипошто о легендарном предању.

Свет протестантизма нипошто није свет слободног истраживања, јер слобода истраживања припада свим људима. Протестантизам јесте свет који негира други свет. Одузмите му тај свет који негира и протестантизам ће умрети: јер је сав његов живот у негирању. Зборник учења којег се он за сада још придржава, дело створено самовољом неколицине научника и са апатичном лаковерношћу прихваћено од неколико милиона незналица, одржава се још само због тога што се у њему осећа потреба за одупирањем прилиску римске вероисповести. Чим нестане тај осећај, истог тренутка протестантизам се распада на лична мишљења без заједничке везе. Зар томе циљу да тежи Црква, чија је целокупна брига у односу према било којој другој вероисповести у току осамнаест векова била подстакнута једино жељом да види враћање свих људи истини? Поставити то питање – значи одговорити на њега.

Али, то је мало. Надам се да ћу доказати да ако би дух лажи поново у будућности и изазвао у недрима Цркве некакве повете јереси или расколе, да заблуда која би у њој тада настала не би могла у прво време имати протестантски карактер, те да би такав карактер она могла стећи само као резултат дуготрајног развоја, као што се то и десило на Западу.

Пре свега, неопходно је приметити да се протестантски свет распада на два дела, нимало једнака по броју својих следбеника и по свом значају (те делове не треба бркати). Један има логичко Предање, иако одбацује старије Предање. Други се задовољава алогичким Предањем. Последњи се састоји од квекера, анабаптиста и других секти те врсте. Први део укључује све остале секте које се називају реформаторским. Обе половине протестантизма имају нешто заједничко – то је њихово основно полазиште: обе у црквеном Предању признају прекид који је трајао неколико векова; после се оне разилазе у својим начелима. Прва половина, која је готово покидала све везе са хришћанством, допушта ново откровење, непосредно надахнуће Божанског Духа и на тој основи се труди да изгради једну Цркву или многе Цркве, претпостављајући у њима несумњиво Предање и стално надахнуће. Овде основна чињеница може бити лажна; али њена примена и развој потпуно су рационални: Предање добија логичко оправдање. Сасвим је другачије у другој половини протестант-

ског света. Тамо фактички признају Предање, али негирају његово оправдање. Ту противречност објаснићемо примером. Године 1847, пловећи Рајном низводно паробродом, ступих у разговор са уваженим пастором, човеком образованим и озбиљним. Наш разговор мало по мало скрену на верске теме и посебно на питање догматског Предања, чији легалитет пастор није признавао. Упитах га којој вероисповести он припада. Испостави се да је лутеран. А на којим основама он даје предност Лутеру у односу на Калвина? Наведите ми веома учене аргументе. У том тренутку слуга који га је пратио пружи му чапу лимунaде. Замолих пастора да ми каже којој вероисповести припада његов слуга. Овај такође беше лутеран. „На којим је он основама – упитах – дао предност Лутеру у односу на Калвина?“ Пастор оћута и на лицу му се показа незадовољство. Пожурих да га уверим да никако нисам имао намеру да га увредим него да сам му само хтео показати да и у протестантизму постоји Предање. Помало затечен, али као и пре срдачан, пастор као одговор на моје речи изрази наду да ће се временом незнање којим је условљена та представа о Предању распршити пред светлост науке. – „А људи са ограниченим способностима? – упитах га – а већи део жена, а надничари који једва зараде за хлеб насупни: а деца, те најзад рана младост која тешко да је способнија од детињег узраста да суди о тако ученим питањима у којима се разилазе следбеници Реформације?“ Пастор заћута и после неколико минута размисљања проговори: „Да, да, то је, наравно, још питање (es ist doch etwas darin); размислићу о томе.“ Растајосмо се. Не знам да ли он до сада размисља, али знам да Предање као факт несумњиво постоји код реформатора, иако они свим силама негирају његов принцип и легалитет; знам и то да они не могу поступити другачије, а ни ослободити се те неизбежне противуречности. Доиста, то што оне религиозне заједнице које сва своја учења признају Богонадахнутим и приписују богонадахнутост својим оснивачима с којима су у непрекинутој вези, истовремено скривено или јавно признају и Предање – у томе нема ничег супротног логици. Али, по којем праву би се могли користити подришком Предања они који потврђују своја веровања на научном знању својих претходника? Постоје људи који верују да римска курија добија надахнуће с неба, да су Фокс или Јован Лејденски

били верни органи Божанског Духа. Можда су ти људи у заблуди; али ипак је схватљиво да за њих постаје сасвим обавезно све оно што су та одозго изабрана лица одредила. Међутим, веровати у непогрешивост науке, и притом науке која своје поставке формира уз помоћ расправе, супротно је здравом разуму. Према томе, сви реформаторски научници који одбацују Предање, једнако као и непрекидно откривење, против своје воље су обавезни да гледају сву своју браћу, мање учешћу него они, као на људе потпуно лишене стварног веровања. Кад би хтели да буду доследни морали би им рећи: „Пријатељи и браћо, ви немате закониту веру и нећете је имати све док не постанете богослови, такви као што смо ми. А докле издржите некако без ње!“ Такве речи, можда и нечувене, биле би, наравно, израз искрености. Очигледно је да се већа половина протестантског света задовољава Предањем, по њеним сопственим схватањима незаконитим; а друга половина, последнија, тако је одступила од хришћанства да се у овом случају не вреди на њој ни задржавати. Дакле, последњи карактер Реформације садржан је у одсуству законитог Предања. Шта онда из тога следи? Следи то да протестантизам ништо није проширио право слободног истраживања већ само смањио број несумњивих чињеница које он подвргава слободном истраживању својих верника (оставивши им само Писмо), слично као што је и Рим смањио тај број за већи део лаика, одузевши им Свето Писмо.

Јасно је да позиција протестаната не дозвољава да их сматрамо Црквом и да, одбацујући законито Предање они више не би могли осудити човека који, признајући божанственост Светог Писма, не би кроз њега дошао до оповргавања заблуда Арија или Несторија, јер такав човек не би био у праву пред вером, већ пред науком. Уосталом, ја сада не нападам реформаторе; за мене је важно да разјасним нужност која их је приморала да стану на гледиште које сада заузимају, да проучим логички процес који их је на то принудио и да покажем да су таква нужност и такав процес у Цркви немогући.

Од времена свога оснивања од стране апостола Црква је била јединствена. То јединство које је обухватало сав у то време познати свет, које је повезивало Британска острва и Шпанију с Египтом и Сиријом, никада није било нарушено. Када се појави-

ла јерес, цео хришћански свет одапињао је своје представнике, своје највише великодостојнике на свечане скупове који се називају саборима. Ти сабори, без обзира на нереле, а понекад и на насиља која су помућивала њихову чистоту, својим мирољубивим карактером и узвишеношћу питања која су решавали, истичу се у историји човечанства као најплеменитији од свих њених појава. Свеколика Црква примала је или одбацивала одлуке сабора сходно томе да ли их је сматрала сагласним или супротним својој вери и своме Предању и додељивала назив васељенских сабора онима у чијим је одредбама препознавала израз своје унутрашње мисли. Тако се њиховом привременом ауторитету у питањима благочинија придодало значење непорецивих и неоспорних сведочанстава у питањима вере. Они су били глас Цркве. Чак ни јереси нису нарушавале то Божанско јединство: оне су имале карактер личних заблуда, а не раскола целих области или епархија. Такво је било устројство црквеног живота, чији је унутрашњи смисао већ давно постао потпуно непознат целом Западу.

Пренесимо се сад у последње године осмог или на почетак деветог века и замислимо ходочасника који је дошао са Истока у један од градова Италије или Француске. Испуњен спознајом тог прастарог јединства, потпуно убеђен да се налази у братској средини, улази он у храм да благослови последњи дан седмице. Испуњен страхопоштовањем и љубављу, он тражи богослужење и пажљиво слуша чудесне молитве које су од раног детињства радовале његово срце. До њега допиру речи: „Возљубим друг друга да јединомислијем исповеми Оца и Сина и Свјатаго Духа.“⁵ Он напреже слух. О, ево, обзнањује се у Цркви символ ве-

5. У канону латинске мисе таквих речи нема. Те речи претхоче певању Символа вере само у византијским Литургијама светог Јована Златоустог и светог Василија Великог. Међу тим, певање символа као такво, обавезан је елемент литургије у свим традицијама, укључујући западне (гле се, изгина, уместо Никејско-константинопољског Символа вере већ на граници VII и VIII века могао користити такозвани Апостолски символ вере). Никејско-константинопољски символ, прихваћен на I Васељенском сабору у Никеји 325. г. и допуњен на II Васељенском сабору у Константинопољу 381. године, постаје најавторитативнији у целом хришћанском свету; III Васељенски сабор у Ефесу 431. године, забрањује да се у њега унесе било какве измене и управо та забрана је нарушена додатком „filioque“, (брим. ред.).

ре хришћанске и васељенске, онај символ којему је сваки хришћанин обавезан да служи целим животом и за који је ако треба обавезан да умре! Он се претвара у уво... Па то је изопачени символ, некакав непознати символ! Је ли то јава или му се тежак сан приснива? Он не верује ушима, почиње да сумња у своја чула. Почиње да се распитује, тражи објашњења. Пада му на памет: да није забасао у гомилу расколника које је изопштила помесна Црква... Авај, не! Он је чуо глас саме помесне Цркве. Цео патријархат, и то највећи, цео свет изазвао је раскол. Скрхани ходочасник јадикuje; њега теше. – „Па ми смо додали само једну ситницу“ – кажу му, као што нам и сад непрестано понављају Латини. „Кад је ситница, што сте је додавали?“ – „Па то је питање чисто апстрактног карактера.“ – „Како знате да сте га схватили?“ – „Па, то је наше месно Предање“ – „Откад је оно могло наћи место у васељенском символу, упркос позитивној одлуци васељенског сабора која је забранила сваку промену символа?“ – „Али то је општецрквено Предање, чији смо смисао ми изразили руководећи се месним мишљењем.“ – „Ипак, такво Предање ми не познајемо; али, свеједно, на који начин је месно мишљење могло наћи себи место у васељенском символу? Зар разумевање Божанских истина – није дар својствен само васељенскости Цркве? Или смо ми због нечега заслужили изопштење из ње? Ви не само да нисте размишљали да нам се обратите за савет већ се чак нисте ни побринули да нас упозорите. Или смо ми већ тако ниско пали? Ипак, пре нешто више од једног века Исток је створио највећег хришћанског песника и можда најславнијег богослова – Дамаскина! А и сада међу нама има исповедника, мученика вере, учених филозофа испуњених дубоким поимањем хришћанства, подвижника, чији је цео живот непрекидна молитва. Због чега сте нас одбацили?“ Међутим, ма шта говорио један ходочасник, ствар је учињена: раскид се догодио. Римски свешћеник, као да се то подразумева, изјавио да је у његовим очима Исток био заправо светлоробова у њиховим вери и учењу. Црквени живот завршио се за једну половину Цркве.

Ја се не дотичем суштине питања. Нека они који верују у светост догмата и божански дух братства од Спаситеља заветан апостолима и свим хришћанима, нека они сами себе упитају; зар се омаловажавањем браће и одбацавањем невиних по-

стиже јасноћа разумевања и небеска благодат која разоткрива скривени смисао тајанственог? Мој задатак је да покажем одакле је кренуо протестантизам.

Не може се тај преокрет приписивати само папизму. То би за њега била исувише велика увреда. Према је Римски престо вероватно делио исто мишљење с помесним Црквама на челу којих је стајао, ипак је он чврстије чувао сећање на јединство. Неко време се опирао: али су му запретили расколом; световна власт га је обасула упорним захтевима. Пајзад је он попустио, можда се изнутра радујући што се тиме у будућности ослобађа препрека на које је наилазио од стране независних Цркава Истока. Ма како било, преврат није био само ствар папе, већ целог римског света, и тај чин у схватањима те средине ниошто није благословен веровањем у непогрешивост Римског епископа, него осећањем месне гордости. Веровање у непогрешивост остало је за касније, а у време када се десило опадање Рима папа Никола I поново је писао Фотију да глас последњег хришћанина једнако вреди као глас првог међу епископима⁶. Међутим, последице преврата нису касниле са обелодањивањем и западни свет био је одвучен на нови пут.

6. Нека се они који нису упознати са актима тог великог спора макар обавесте о животопису Фотијевом који је саставио језуита Жегер. То дело се не одликује честитошћу, али садржи важне документе. Додаћу са своје стране једну примедбу: праведност судског поступка ниошто не зависи од мање или веће честитости адвоката којима је оно поверено; уз то још, у овом случају савест папе, сачињатеља лажних аката, тешко да је била чистија од савести патријарха отимача престола. (Поменути „кривотворени акти“ створени су не касније од прве половине IX века, тако да папа Никола I не само да не сноси личну одговорност за њих, него је и сам потпуно искрено био обманут. То су такозване „лажне Декреталије“ и „Устави (резолуције) цара Константина“. „Лажне Декреталије“ су тобоже зборник докумената I–IV века, које су имале за циљ да докажу да је наводно римски првосвештеник од почетка уживао апостолски ауторитет. Приближно у исто време кад и „Декреталије“, постају широко познати „Устави цара Константина“. Њихова лажност је несумњива, али, ипак, интензивна истраживања нису довела до разрешења њиховог порекла. Према том документу, св. император Константин, у име захвалности за чудесно исцељење које се десило захваљујући молитвама папе Силвестера, дарује њему и његовим наследницима град Рим и све западне области на вечну владање. На тај начин, први документ потврђује врховни ауторитет папе у питањима вере, а други – његову световну власт.

Посебно мишљење, лично или обласно (то је свеједно), које је у Васељенској цркви присвојило себи право на самостално решење догматског питања, већ је у себи садржавало устоличење протестантизма, то јест слободе истраживања без живог Предања јединства заснованог на узајамној љубави. Према томе, романизам се у самом тренутку свог настанка испољио као протестантизам. Надам се да ће се савесни и поштени људи у то уверити; такође се надам да ће даљи закључци то још више разјаснити.

Право решења догматских питања као да је изненада променило место. Прв је припадало васељенској цркви; сад је почело да се приписује помесној Цркви. То право она је могла учврстити по двострукој основи: на темељу слободе истраживања које је одбацило живо Предање, или на темељу признања географских ограничења ради монополског поседовања Светог Духа. У ствари, било је прихваћено прво од тих начела, али било је рано да се прокламује и озакони као право: претходно устројство црквеног живота било је још у живом сећању, прво начело је било исувише неодређено, те због тога тако противно здравом разуму, да није било могућности да буде на њему утемељено. Природно се појавила мисао да се монопол богонадахнућа веже за један престо, најстарији на Западу и најпоштованији у целој васељени; то је било доличније и у мањој мери је вређало људски разум. Истина, томе би се могло приговорити наводећи као потврду отпадништво папе Либертија и осуду коју је васељенски сабор изрекао папи Хонорију (као што се види, не претпостављајући да је непогрешив); али те чињенице су се мало по мало брисале из сећања људи и могуће је било надати се да ће ново уведено начело тријумфовати. Оно је заиста тријумфовало и западни протестантизам се притајио под спољашњим ауторитетом. Таква појава се непрестано понавља у политичкој историји. Другачије и није могло бити: јер на место Духа Божјег, који се удаљио, дошло је царство чисто рационалистичке логике. Новостворени деспотизам је задржао безначалије, које су донеле претходне новотарије, тј. раскол заснован на независности обласног мишљења.

Ја сада не иступам против самих догмата о папској хегемонији: мој задатак је да покажем којим путем је посредством ро-

манизма остварен прелазак од учења Цркве до начела Реформације, јер непосредни прелазак није био могућ.

Ауторитет папе, који је заузео место васељенске непогрешивости, био је у потпуности спољашњи ауторитет. Хришћанин, некада члан Цркве, некада одговорни учесник у њеним одлукама, постао је поданик Цркве. Она и он су престали да буду јединствени: он је био изван ње, иако је остајао у њеним недрима. Ни искреност целе хришћанске средине, чак ни лична исквареност самог папе нису могли имати никаквог утицаја на непогрешивост. Папа је постајао некакав нехотични оракул, некакав кумир од костију и меса који се покреће тајним опругама. За хришћанина тај оракул је деградирао у категорију материјалног света, оних појава чији закони могу и морају да буду подвргнути само истраживању разума; јер унутрашња веза човека са Црквом бепе покидана. Чисто спољашњи закон, дакле разумски, заузео је место закона моралног и живог, који се сам не боји рационализма, јер неће обухватити само разум човеков, већ и цело његово биће.⁷

Држава земаљска заузела је место Цркве Христове. Једини живи закон сједињења у Богу био је потиснут посебним законима који су имали обележје утилитаризма и правних односа. Рационализам се развио у облику властодржачких одлука; он је измислио чистилиште да би објашњавао молитве за упокојене: утврдио између човека и Бога баланс обавеза и заслуга, почео да одмерава грехе и молитве, преступе и искушатељске подвиге: увео превођење „вишка врлина“ с једног човека на другог, озакопио размену тобожњих заслуга и, речју, пренео је у светилиште вере цео механизам банкарске куће. Истовремено је Црква-држава уводила државни језик – латински; затим је свом суду подвластила световне ствари; затим се латила оружја и почела да опрема у почетку неорганизоване хор-

7. Неки тврде да је папска непогрешивост дарована Цркви тобоже као награда за њено духовно јединство. Како јој је то она могла припасти као награда за увреду папету свим Источним Црквама? Други кажу да се непогрешивост састоји у сагласности одлуке папе са васељом Црквом, сазваном на сабор, или чак и несазваном. Како је било могуће донети догмат не узевши га претходно у разматрање, чак га не саопштивши целој половини хришћанског света? Све те смицалице не издржавају ни трупку озбиљног истраживања.

де крстапа, касније сталне армије (витепски редови) и, најзад, када је мач био истргнут из њених руку, она је истурила у строј систематски ишколовану дружину језуита. Понављам: сада није ствар у критици. Тражећи извор протестантског рационализма, налазим га прерушеног у облику римског рационализма и не могу а да не проучим његов развој. О злоупотребама нема говора, ја се придржавам начела. Богом падахнута Црква постала је за западног хришћанина нешто спољашње, некакав пророчански ауторитет, ауторитет готово материјални: она је претворила човека у свог роба и на основу тога стекла право да му буде судија.

„Црква је ауторитет” – рече Гиро у једном од својих најистакнутијих дела; а један од његових критичара, наводећи те речи, потврђује их; при том, ни један ни други не слуте колико је у њима неправде и богохуљења. Јадни Римљанин! Јадни протестант! Не, Црква није ауторитет, као што није ауторитет Бог, није ауторитет Христос, јер ауторитет је за нас нешто спољашње. Не ауторитет, велим ја, него истина и истовремено живот хришћана, његов унутрашњи живот; јер Бог, Христос, Црква живе у њему стварнијим животом од срца које у његовим грудима бије, или крви која тече у његовим жилама; али живе уколико он сам живи васељенским животом љубави и јединства, тј. животом Цркве. Али западне секте су до дана данашњег тако заслепљене, да ниједна од њих још није појмила како се суштински разликује то становиште на које су оне стале од онога на којем је од давнина стајала и вечно ће стајати првобитна Црква.

У том смислу Римљани се налазе у потпуној заблуди. Они сами су – рационалисти у свим својим веровањима, а друге оптужују за рационализам; сами су протестанти од првог тренутка својег отцашништва, а осуђују самовољни бунт своје побуњене браће. С друге стране, оптужени, који би имали потпуно право да упуте замерку својим тужитељима, никада то нису могли да учине због тога што и сами нису ништа друго него настављачи римског учења које они само на свој начин примењују. Чим је ауторитет постао спољашња власт, а познање религиозне истине разлучено од религиозног живота, изменио се и однос међу људима: у Цркви су они чинили једну целину зато што је у њима живела једна душа (Дан. 4, 32): та веза је нестала, њу је

заменила друга – општепонашачка зависност свих људи од врховне власти Рима. Чим се појавила прва сумња у законитост те власти, јединство је гад морало почети да се руши. Јер се учење о папској непогрешивости није учвршћивало на светости васељенске Цркве; па и Западни свет, док је себи присвајао право да мења, или (како кажу Римљани) разјашњава символ и игнорише мишљење источне браће, као нешто што не заслужује пажњу – није показао чак ни претензију на релативно висок степен духовне чистоте. Не, он се једноставно позивао на случајну специфичност епископског наследништва, као да други епископи, које је поставио апостол Петар, независно од места њиховог боравка, не би били исти такви наследници као и епископ римски! Никада Рим није говорио људима: „Само може да ми суди онај који је потпуно свет, а тај ће увек мислити као ја.” Напротив, Рим је покидао сваку везу између спољашње и унутрашње савршенства духа; он је пустио разум на слободу, мада га је изгледа и газно ногама.

И разум човечији се пробудио гордећи се независношћу логичког самоодређења, независношћу створеном само за њега и негодујући због окова које су му самовољно ставили; тако је настао протестантизам, по свом пореклу законито, мада и непокорно чедо романизма. Он у одређеном смислу представља својеврсну реакцију хришћанске мисли против заблуда које су доминирале током векова; али понављам, по пореклу своје он није секта првобитног хришћанства него раскол проузрокован римским веровањем. Због тога се протестантизам није могао ширити изван граница света под папском влашћу. Тиме се објашњава историјска чињеница о којој сам раније говорио.

Не би било тешко показати да је римски жиг неизбрисивим печатом обележио учења реформатора и да је онај исти папизам својствен дух утилитарног рационализма постао дух Реформације. Закључци, истина, нису исти, али поставке и дефиниције које се, разуме се, у њему садрже, увек су идентичне. Папизам каже: „Црква се увек молила за упокојене, али та молитва би била бескорисна, када не би било прелазног стања између раја и пакла; *времена шуме*, постоји чистиште.” Реформација одговара: „Нема трагова чистиштва ни у Светом Писму, ни у првобитној

Цркви; *према томе*, бескорисно је молити се за упокојене и ја се нећу молити.” Папизам каже: „Црква се обраћа заступништву светих; *према томе*, оно је корисно, надокнађује заслуге молитве и подвиге очишћења.” Ресформација одговара: „Очишћење за грехе крвљу Христовом, које всра усваја у крштењу и у молитви довољно је не само за искупљење човека, већ и свих светова⁸; *према томе*, заступништво светих за нас је бескорисно и немамо због чега да им се обраћамо с молитвама.” Обема странама једнако је непојмљиво свето општење душа. Папизам каже: „Вера је, према сведочанству апостола Јакова, недовољна⁹, према томе, вером се не можемо спасти, те су према томе дела корисна и чине заслугу.” Протестантизам одговара: „Само вера спасава по сведочанству апостола Павла, а дела не чине заслугу (Јак. 2, 20 и Рим. 3, 28); *дакле*, она су бескорисна” итд. итд. Тако су се зарађене стране вековима пресуцавале и до дана данашњег се пресуцавају силогизмима, али све на истој бази, заправо на бази рационализма, и ни једна ни друга страна не може за себе да одабере другу базу. У Ресформацију је чак од Рима препла установљена подела на Цркву која учи и Цркву коју поучавају; разлика је само у томе што у римском исповедању она постоји правно, на основу признатог закона, а у протестантизму само као чињеница, и још у томе што је место свештеника заузео научник, као што се види из мог горе наведеног разговора с пастором. Говорећи ово, ја не нападам ни протестанте, ни Римљане. Пошто је веза између логичког разума и унутрашњег духа већ пре појаве Лутера и Калвина била покидана, онда је очигледно да ни један ни други ништа неосновано није себи присвојио: они су се само користили правима која су им, разуме се, уступљена учењем самог

8. Онај део Француске који се сматра религиозним, одувек се одликовао неким посебном домишлатићу за несвесно, непамерно богохуљење. Довољно је сстити се досадне посме (која, подупи, има извесан успех), у којој ће Христос по други пут прихватити смрт на крсту за спас демона. Уосталом, и дела Шатобријана и Ламартина врве од сличних примера.

9. Треба ли уопште доказивати да је апостол Јаков у том паводу из његове посланице схваћен погрешно; он очигледно знању додељује пазив вере, али то уопште не значи да их оп брка, напротив, он хоће да докаже знању сву незаконитост његових претензија на назив које јој оно преотима, немајући у себи карактеристичних обележја вере.

Рима. Мој једини циљ се састоји само у томе да одредим карактер обеју половина Западног света у очима Цркве и да тиме дам могућност читаоцу да схвати дух православља.

Чини ми се да сам доказао да је протестантизам код нас немогућ. Ми не можемо да имамо ничег заједничког с Ресформацијом, јер стојимо на сасвим другом становишту; али да би тај закључак био очигледан, даћу вам још једно објашњење позитивнијег карактера.

Дух Божји који говори Светим Писмом, који поучава и просвећује Светим Предањем васељенске Цркве, не може бити спознат разумом. Он је доступан само пуноћи човечјег духа под надахнућем благодати. Покушај да се проникне у област вере и њених тајни само са светионикима разума јесте дрскост у очима хришћанина, исто толико безумна колико и преступна. Само светлост која с неба силази и прожима сву душу човекову може да му укаже пут: само сила коју му Дух Божји дарује може га узнети на оне неприступне висине, где се појављује Божанство. „Пророка може да схвати само онај који је и сам пророк” – каже свети Григорије чудотворац. Само само божанство може да појми Бога и бескрајност Његове премудрости. Само имајући Христа (Гал. 2, 20) који у нама живи можемо се приближити Његовом престолу и не бити уништени оном величином пред којом најчистији духови ничице падају с радошћу и трепетом. Само Цркви, светој и бесмртној, живом ковчегу Духа Божјег који носи у недрима својим Христа, свог Спаситеља и Поглавара, само њој јединој, повезаној с Њим тајновитим нитима које ни реч човечја није у стању да изрекне, ни ум човечији није у стању да појми – дато је право и власт да сагледава небеску величину и прониче у њене тајне. Ја говорим о Цркви у њеној целовитости, о Цркви у односу на коју земаљска Црква чини њен неодвојиви део; јер оно што ми називамо Црквом видљивом и Црквом невидљивом не сачињава две Цркве већ једну у два различита облика. Пуноћа духа црквенога није ни колективно биће, ни апстрактно биће; то јесте Дух Божји који зна Сам Себе и не може а да не зна. Црква је у својој целовитости написала Свето Писмо; она му и даје живот у Предању; прецизније говорећи, та два испољавања једног истог Духа чине једно. Јер Писмо није ништа друго до

писано Предање, а Предање није ништа друго до живо Писмо. Таква је тајна тог чудесног јединства, где се најчистија светост слива с највишим разумом, да би разум постао разуман тамо где би без светости остао слеп, као сама материја.¹⁰

Хоће ли на тој основи настати протестантизам? Хоће ли на то становити стати човек који себе поставља за судију над Црквом и који самим тим полаже право на савршенство светости, а не само на савршенство разума? Сумњам да би такав човек могао бити примљен као жељени гост од стране оне Цркве чије је право начело то да је незнање судбина сваког човека појединачно, исто као грех, и да поимање, једнако као и савршена светост, припадају само јединству свих чланова Цркве. Такво је учење православне васељенске Цркве и ја смело тврдим да нико у њему неће наћи клице рационализма. Али одакле ће се, упитаће нас, створити снага за очување тако чистог и тако узвишеног учења? Одакле ће се појавити оружје за његову заштиту? Снага ће се наћи у узајамној љубави, а оружје у молитвеном општењу од којег Бог неће одступити, зато што га он сам надахњује.

Али, у чему гражити гаранције против заблуда у будућности? Један је одговор на то: ко тражи изван паде и вере било какве гаранције за дух љубави, тај је већ рационалиста. За њега Црква није могућа, јер се он већ свом душом предао сумњи.

Не знам да ли сам успео да расветлим своју мисао до те мере да бих дао могућност читаоцима да схвате разлику између основних начела Цркве и свих западних вероисповести. Та разлика је

10. У односу Писма и Предања, Хомјаков се не ограничава, како је то било уобичајено у његово време, тврђом о неопходности Предања, већ формулише православно учење о двојединству Писма и Предања (уп. „Јер, као што је Свето Писмо написало Предање, тако је и Свето Предање – усмено Свето Писмо.“ Догматика). Хомјаков схвата да су протестанти могли одбацити Предање тек кад је латинско богословље почело да пегира његово суштинско јединство са Писмом (латинска еклесиологија је претпостављала непосредно учење Христови само у оснивању Цркве којом је затим почела да управља земаљска хијерархија; отуда оштро разграничење Светог Писма, као првобитно датог Цркви непосредно од Бога, од Предања које се према Писму односи као неопходно, али ипак људско тумачење). Руско академско богословље (и духовна цензура) XIX века, прихватало је по том питању латинску а не православну страну, док је, међутим, то сасвим другачије – на православан начин – прихватало у народном и монашком благочашћу. (Ирам. ред.).

тако велика да тешко може да се нађе макар једна поставка у којој би се оне сложиле; чак је уобичајено да што су наизглед сличнији извори и спољашњи облици, тиме је битнија разлика у њиховом унутрашњем значењу. Међутим, велики део питања око којих се већ толико векова воде спорови у религиозној полемици Европе, налази у Цркви лако разрешење; тачније говорећи, за њу они чак не постоје као питања. Према томе, узимајући за полазни принцип да живот духовног света није ништа друго до љубав и општење у молитви, она се моли за ушокојене, мада одбацује рационалистичку измишљотину о чистишћу; молимо за заступништво свете, не приписујући им, ипак, заслуге које је измислила утилитарна школа и не признајући потребу за другим заступништвом, осим заступништва Божанског Посредника. Тако, осећајући у себи самој живо јединство, она чак не може да схвати питање у чему је спасење: само у вери, или у вери и делима заједно? Јер би у њеним очима живот и истина без тога били само логичко знање. Тако, осећајући своје тајновито јединство с Духом Светим, она за све добро узноси захвалност Богу који јесте једино добро, себи пак ништа не приписује, ништа не приписује ни човеку осим зла које се у њему супротставља делу Божјем: јер човек мора бити немоћан да би се у његовој души могла остварити Божја сила (II Кор. 12, 9). Сувише далеко би нас одвело набрајање свих ових питања у којима се испољава одлучна и до сада не сасвим спозната разлика између духа Цркве и духа рационалистичких секти; то би захтевало разматрање свих догмата, обреда и моралних начела хришћанства... Али, ја морам да задржим пажњу читаоца на посебно истакнутој и важној појави. Чини ми се да сам показао да је раздвајање Цркве на ону која учи и Цркву ученика (јер би тако требало да се назива нижа институција), признато у романизму као темељни принцип условљен самим његовим устројством религиозне државе и његовом поделом на клирике и лаике, прешло и у Реформацију и да се у њој чува као последица укидања законитог Предања или насртаја науке на веру. Дакле, ево заједничке црте за обе западне вероисповести; њено одсуство у православној Цркви најкатегоричније дефинише карактер последње.

Говорећи све ово, ја не нудим хипотезу, чак ни логички закључак из целокупности других начела православља (такав за-

кључак сам извукао и писмено изложио пре много година). Не, то је нешто кудикамо значајније. То је неоспорна догматска чињеница. Источни патријарси, скупивши се на сабор са својим епископима, свечано прокламоваше у свом одговору на окружну посланицу Пија IX да „непогрешивост почива једино у васељенскости Цркве обједињене узајамном љубављу и да непроменљивост догмата, једнако као и чистота обрета, пису поверени на чување било каквој хијерархији него васцелом народу црквеном који јесте тело Христово”. Тај формални проглас целог источног свештенства, примљен од помесне руске Цркве с уважавањем и братском захвалношћу, стекао је морални ауторитет васељенског сведочанства. То је неспорно најзначајнији догађај у црквеној историји за много векова. У источној цркви нема Цркве која учи.¹¹

Значи ли то да нема поучавања? Има, и више него било где; јер у њој поучавање није стешњено унапред одређеним границама. Свака реч надахнута осећањем истинске хришћанске љубави, живе вере или наде, јесте поучавање; свако дело обележено Духом Божијим јесте лекција; сваки хришћански живот јесте образац и пример. Мученик који умире за истину, судија који суди по правди (не зарад људи, већ зарад самога Бога), орач који се скромним трудом непрекидно узноси мишљу ка своме Створитељу, сви они живе и умиру ради поуке браћи, а буде ли за то потребе – Дух Божији ће им ставити у уста речи мудрости које ћеће наћи научник и богослов. „Епископ је истовремено и учитељ и ученик своје пастве” – рече савремени апостол Алеутских острва, епископ Инокентиј. Сваки човек, ма какво место заузимао на хијерархијској лествици или, обрнуто, ма како био сакривен од погледа у сени најскромнијег положаја, неизменично нас поучава, час прима поуку: јер Бог дели дарове Своје премудрости коме хоће, не базирајући се на знања и личности. Не поучава само реч већ целокупни живот. Не признавати дру-

ге поуке осим логичке поуке речју – у томе се и састоји рационализам и у том његовом манифестовању он се још упадљивије испољио у папизму него у Реформацији. Ето шта су обелоданили патријарси; ето шта је потврдила Црква!

Питање поучавања омет нас доводи до питања истраживања; јер поучавање претпоставља истраживање и без њега оно није могуће. Ја сам, чини ми се показао да разумна вера, која јесте дар благодати и истовремено акт слободе, увек претпоставља истраживање које јој претходи и тражено је њиме у овом или оном облику, и да романтизам, који очигледно није осудио истраживање, у ствари га доцупта, исто као и протестантизам који прокламује његов легалитет. Али морам напоменути да, иако сам се придржавао општеприхваћених дефиниција, иако сам признао право на истраживање чињеница на којима се држи вера и њене тајне, ипак тиме нисам мислио да оправдам онај значај који се у западним вероисповестима придаје речи *истраживање*. Вера је увек последица открићења спознатог кроз открићење; она јесте претпостављање факта невидљивог који се испољава у факту видљивом; али вера није чисто логичко и рационално претпостављање, већ далеко више од тога. Она није само акт разума, већ акт свих снага ума, обузетог и занесеног до највећих његових дубина живом истином откривене чињенице. Вера се не само мисли или осећа, већ се мисли и осећа заједно; речју – она није само спознаја и живот у исти мах. Очигледно због тога што и процес истраживања – кад се примени на питања вере – управо од ње позајмљује њену суштинску природу посве се разликује од истраживања у обичном значењу речи. Као прво, у области вере свет који се истражује није за човека спољашњи свет; јер сам човек – и сав човек! – својом целином разума и воље чини њен суштински део. Као друго, истраживање у области вере претпоставља лексе основне чињенице, моралне или рационалне, које за душу више вреде од сваке сумње, тако да истраживање није друго до процес осмишљеног откривања тих чињеница; јер пиронизам би (кад би могао постојати у стварности) искључио не само сваку могућност вере, већ и сваку мисао о озбиљном истраживању. Најмања таква чињеница, пошто је потпуно *чиста* душа једном у себе прими, даће јој све друге чињенице због неодољивог, мада за њу можда и непознатљивог раз-

11. Реч је о „Окружној посланици Јединствене, Свете и Апостолске Цркве свим православним хришћанима” од 6. маја 1848. године, написаној као одговор на енциклику Пија IX „In supremam Petri apostoli sede” („На врховном престолу апостола Петра”). Посланицу су потписала сва четири православна патријарха (Константинопољски, Александријски, Антиохијски и Јерусалимски) и 29 јерараха њихових патријаршија, (прим. ред.).

лога. За православну Цркву целокупност тих чињеница обухвата и теософски свет са свим појавама човечијег живота и сву реч Божију, како писану, тако и исказану догматским васељенским Премањем. Сваки покушај да се хришћанину одузме макар једна таква чињеница неизбежно постаје бесмислица или богохуљење. У такву бесмислицу нападају протестанти, одбацујући законито предање и истовремено живећи од самовољног и незаконитог Премања; у богохуљење нападају Римљани, одузимајући лаицима писану реч, као и крв Спаситељеву.¹² Дакле, само истраживање у области вере, како по мноштву разноликих чињеница из њеног делокруга, тако и стога што се његов циљ садржи у живој а не само у логичкој истини, захтева стављање у покрет свих умних снага у вољи и у разуму и, поврх тога, захтева још унутрашње истраживање самих тих снага. Оно треба, ако можемо то да изразимо, да узима у обзир не само видљиви свет него и снагу и чистоту органа вида.

Основни принцип таквог истраживања је – у најсмиренијем признању сопствене немоћи. Јер сенка греха у себи већ садржи могућност заблуде, а могућност прелази у неизбежност када се човек безусловно поуздава у своје сопствене снаге или у дарове благодати који су му лично од Бога дати; те би стога претензију на личну независност у истраживању предмета вере могао испољити само онај, који би признавао себи не само савршенство спознаје способности, већ и морално савршенство. За то не би била довољна само сатанска гордост. Заједно са њом би било нужно претпоставити нечувено безумље. Дакле, истина је само тамо где је неспорочна светост, то јест у целовитости васељенске Цркве која јесте испољавање Духа Божијег у човечанству.

Као што се карактером вере одређује карактер истраживања, тако се карактером истраживања одређује карактер поучавања. Све снаге душе озарују се вером, сви је усвајају истраживањем, сви је добијају преко учитеља. Стога проучавање није окренуто само разуму, не делује искључиво уз његово посредо-

вање, већ је окренуто уму у његовој целовитости и делује преко свеколике разноврсности његових сила које у целини чине живо јединство. Поучавање се не врши само уз помоћ Писма (као што раде протестанти, којима, уосталом, од срца захваљујемо на умножавању примерака Библије), не усменим тумачењем, не симболом (чију неопходност, уосталом, не одричемо), не проповећу, не проучавањем богословља и не делима љубави, већ свим тим манифестацијама заједно. Ко је добио од Бога дар речи, тај поучава речју, коме Бог није дао дар речи, тај поучава животом. Мученици, који у тренутку смрти обзнањују да су страдања и смрт за истину Христову прихватили са радошћу, били су уистину велики учитељи. Ко говори брату: „Нисам у стању да те убедим, али хајде да се помолимо заједно“ – и претвара га уатреном молитвом, тај је такође јако оруђе учитељевања. Ко снагом вере и љубави исцељује болесног и тиме враћа Богу забуделе душе, тај стиче ученике и постаје њихов учитељ.

Наравно, хришћанство се изражава и у логичком облику садржаном у символу, али се то изражавање не одваја од других његових манифестација. Хришћанство има и учитељевање у логичком облику које ми називамо „теологија“, али то је само граница свеколиког учитељевања. Одсећи је – тешка је заблуда; давати јој изузетну вредност – глушост је; гледати у њој небески дар одређен за некакву дужност – јерес је, јер се самим тим ствара нова замишљена света тајна – света тајна рационализма. Црква не признаје другу Цркву која учи осим себе саме у својој целовитости.¹³

На тај начин, карактер истраживања чини Цркву недоступном за протестантски ум, а карактер учитељевања – недокучивом за римску школу.

Надам се да то што рекох довољно доказује да је друга оптужба, коју су против нас упутили г. Лоранси, гроф де Местр и још многи други, исто тако неоснована као и прва, и да протестантизам чак и није могао другачије да се појави у Цркви његовим посредством папског раскола из којег он неизбежно произилази. Тиме се, понављам још једном, објашњава зашто протестан-

13. То не противречи ономе да је слушање речи поверено првенствено свештенству.

12. Подразумела се забрана лаицима да самостално читају Библију (Рим је на то посебно инсистирао у периоду контрареформације) као и забрана лаицима да приступе путу за време Причешћа (отприлике од XIII века; у XV веку то је био повод за унутарлатински раскол у Чешкој).

тизам није могао да прекорачи границе Римског света који је створио ону подлогу на којој је једино и могла да се роди идеја реформаторских вероисповести. На немерљиво вишој, потпуно другој основи се темљи Црква првобитна, једном речју Црква; и с тим ће се, надам се, сложити читаоци, упркос владајућим предубеђењима и без обзира на слабост пера које пред њима излаже дух црквеног учења.

Замислићам, међутим, неслагање које изгледа проистиче из мојих речи. Могу да кажем да сам, изводећи родослов протестантизма посредством романизма, доказао да је рационалистичку подлогу Реформације створио римски раскол; а пошто је сам тај раскол, поставивши на место васељенске вере своје епархијско мишљење, самим тим у тренутку свога настанка учинио акт протестантизма, онда из тог следи (мада ја тврдим супротно) да протестантизам може да настане директно из Цркве. Надам се, ипак, да ће ме мој одговор оправдати. Збиља, већ римски раскол је био протестантски; али у то време дух Цркве је чак на Западу још толико јак и толико супротан духу касније Реформације, да је романизам био приморан да од погледа хришћана, као и од самог себе сакрије свој сопствени карактер, навукавши на пачело уведеног рационалистичког безначаљива маску државног деспотизма у верским пословима. Тим одговором се уклања горе изложена сумња, али као потврду предлажем још и следеће размишљање: ако је чак у стара времена и постојала могућност да се протестантизам или протестантско пачело зачне и у самом крилу Цркве, данас та могућност ипак више не постоји.

Од самога почетка не мали број јереси је узбуркавао хришћански свет. Још пре него што су апостоли окончали свој земалски пут, многи њихови ученици саблажњени су лажју. Касније, са сваком веком су се умножавале јереси, какве су, на пример, савелијанство, монтеизам и многе друге. Најзад, многе вернике од Цркве је отргло несторијанство, јевтихијанство с њиховим многобројним огранцима и, посебно, аријанство које је дало, као што је познато, случајни повод за римски раскол.¹⁴ Питање је да ли те јереси могу поново да оживе? Не! У време њиховог настанка догмати против којих су они устајали, иако

се подразумевало да су садржани у црквеном Предању, још нису добили облик потпуно јасних одређења; стога је за немоћ личне вере постојала могућност заблуде. Касније, уз помоћ Божије Промисли, благодати његове вечите Речи и надахнућа Духа истине и живота, догмат је на саборима добио прецизно одређење и од тог доба заблуда у претходном смислу чак је постала немогућа за личну немоћ. Безверје је могуће и данас, али је немогуће аријанство. Једнако нису могуће ни друге јереси. Оне су садржавале у себи заблуде у Предатом догмату о унутрашњој природи Бога или о њеним односима према природи човечијој, међутим, изопачујући догматско Предање, оне су изражавале претензију на верност том истом Предању. То су биле заблуде мање или више преступне, али личне заблуде које нису доводиле у питање догмат о васељенскости Цркве, већ су, напротив, покушавале да докажу истинитост својих учења сагласношћу свих хришћана. Романизам је, пак, почео од тога што је поставио независност личног или епархијског мишљења изнад васељенског једноверја (јер, као што сам већ показао, позивање на непогрешивост папе у циљу оправдавања раскола припада каснијем времену), први постао јерес против догмата о природи Цркве, против њене вере у саму себе. Реформација је била само наставак исте те јереси у другом облику.

Таква је дефиниција свих западних секти, а заблуда, једном дефинисана, постаје немогућа за чланове Цркве. Да ли из овога да закључимо да су они осигурани од сваке заблуде? Нипошто. Једнако неразумно би било тврдити да су они заштићени од греха. Такво савршенство припада само Цркви у њеној живој целовитости и не може бити приписано ником од њених чланова лично. Који ће човек за себе зајамчити да никада неће признати погрешно значење изражавању Духа Божијег у Цркви, тј. писаној речи или живом предању? Право да претпостави у себи такву непогрешивост имао би једино онај који би себе могао назвати живим органом Духа Божијег. Зар из тога не следи да је вера православног хришћанина отворена за заблуде? Не; јер хришћанин, самим тим што верује у васељенску цркву, своје веровање у питањима која још нису јасно дефинисана спушта на ниво личног мишљења (или помесног, ако га прихвата цела епархија). Уосталом, и таква заблуда у мишљењу, иако безопасна за Цр-

14. Мисли се на случај папе Либерија, (ирим. ред.).

кву, неће бити невинна у хришћанству. Она је знак и последица моралне заблуде или моралне немоћи која човека до извесног степена чини недостојним небеске светлости и, као сваки грех, она може бити изглађена само Божанским милосрђем. Вера хришћанина мора бити преуна радости и захвалности, али у истој мери и страха. Нека се он моли! Нека иште светлости која му недостаје! Само да се не усуди да теши себе као протестант који каже: „Наравно, ја се можда и варам, али моје намере су чисте и Бог ће ми то урачунаи, једнако као и немоћ моју“; нити као Римљанин који каже: „Претпоставимо да ја грешим; али од какве је то важности? За мене истину зна папа и ја се унапред покоравам његовој одлуци!“ Схватање Цркве о греховности сваке заблуде верно је одражено у једној причи, можда и сумњивој што се тиче њене фактичке веродостојности, али несумњиво истинитој што се тиче њеног смисла. Испосник, чији је примерни живот био обасјан даровима божанске благодати, придржавао се заблуде многих својих савременика који су салимског цара прихватили не као пралик него као појаву самог Цара света, Спаситеља људи. Свети епископ, у чијој је епархији боравио тај испосник, предложи му да проведе ноћ у молитви. Сутра дан га упита да ли остаје при ранијем мишљењу? Испосник одговори: „Био сам у заблуди, нека ми Бог опрости сагрешења моја!“ Он је јасно схватио, зато што се смирено молио. Нека, дакле, хришћанин верује са страхопоштовањем, јер за њега нема невинне заблуде; али, понављам, за Цркву је она безопасна.

Одговорио сам на оптужбе које су на адресу православља упутили и Лоранси и многи други писци његове вероисповести; разјаснио сам колико сам могао разлику у карактеру Цркве и западних вероисповести; показао у рационализму, како латинском, тако и у протестантском, јерес против догмата о васељенскости и светости Цркве. Потом смаграв обавезом да кажем неколико речи и о томе у ком светлу ми замишљамо наше односе према овим вероисповестима, њихове узајамне односе и њихово савремено стање.

Пошто Реформација није ништа друго до наставак и развој романизма, морам прво нешто да кажем о нашим односима према последњем. Да ли је могуће зближавање међу нама? Одговор може бити само негативан. Истина не допушта компро-

мис. То што је папизам измислио грчко-унијатску Цркву – то је схваћљиво. Црква-држава може, ако јој падне на памет, даровати нека грађанска права својој бившој источној браћи коју је управо она некада прогласила робовима у области вере; она може да им да та права као награду за њихово смирено потчињавање ауторитету папе, не захтевајући од њих јединство вере изражено у символу.

Код правих Латина они, наравно, не изазивају ништа друго, осим презривог сажаљења, међутим, они су прикладни и корисни као савезници против њихове источне браће коју су они неверили попуштајући пред прогањањем. Од правих римских грађана они су, разуме се, далеко, и ниједан богослов, ниједан учитељ не би се латио да докаже логичност њихове вероисповести; то је неподношљива бесмислица и – ништа више. Таква врста јединства незамислива је у очима Цркве, али оно је потпуно сагласно с начелима романизма. У суштини, Црква се за њега садржи у једној личности, у папи; под његовом влашћу је аристократија његових чиновника међу којима највиши носе вишезначни назив *кнезови Цркве*; доле се тиска необразована светина лаика, за већину којих је незнање – закон; још ниже се налази роб, награђен помиловањем за своју покорност, грчко-унијат у коме се претпоставља бесмислица и коме је она призната као право. Понављам: романизам може дозволити такво сједињавање, али Црква не познаје компромисе у догмату и вери. Она захтева потпуно јединство, а у замену она може дати само потпуно једнакост јер зна за братство, али не зна за подаништво. Дакле, зближавање је немогуће без потпуног одбацивања заблуде која траје више од десет векова.

Али зар сабор не би могао да затвори бездан који одваја римски раскол од Цркве? Не, јер тек онда ће бити могуће сазивање сабора када се претходно затвори тај бездан. Истина, и људи опијени лажним мишљењима учествовали су на васељенским саборима; неки од њих су се враћали истини, други су били упорни у својим заблудама и тиме се дефицитивно одвајали од Цркве; али ствар је у томе што се ти људи, без обзира на своје заблуде у најосновнијим догматима вере, нису одрицали Божанског права васељенскости црквене. Они су гајили или, у најмању руку, показивали наду да, не остављајући места сумњи, јасним изразима де-

финишу догмат који исповеда Црква и да се удостоје благодати посведочавања вере своје браће. Такав је био циљ сабора, такво је њихово значење, такво је схватање које се садржи у обичној формули увода за све њихове одлуке: „Јер угодно би Духу Светоме итд.“ У тим речима није се изражавала охоло претензија него смирена нада коју је потом оправдавао или одбацивао слагањем или неслагањем „цео народ црквени“ или „цело тело Христово“, како се изразиле патријарси. Постојали су и јеретички сабори какви су, на пример, они на којима је био састављен полуаријански символ, када је било двоструко више потписаних епископа него на Пикетском, када су императори прихватили јерес, патријарси проглашавали јерес, папе се покоравале јереси. Јер отпадништво папе Либертија није ни под каквом сумњом. Нека га адвокати оправдају његовим страхом или слабостима: у очима сваког разборитог човека сваки онај који може пасти у заблуду због страха или слабости, такође се лако може предати и другим страстима: властољубљу, похлепи, мржњи. Зашто су одбачени ти сабори који се споља ни по чему не разликују од васељенских сабора? Једино због тога што њихове одлуке нису биле признате за глас Цркве од стране „целог црквеног народа“, оног народа и у оној средини, где по питањима вере нема разлике између писменог и неписменог, свештеника и лаика, мушкарца и жене, владара и поданика, господара и роба; где, кад је то нужно по вољи Божијој, дечак добија дар видовитости, детету се даје реч премудрости, неписмени пастир разобличује и оповргава јерес ученог епископа, да би сви били једно у слободном јединству живе вере која јесте испољавање Духа Божијега. Такав је догмат који је у основи саме идеје сабора. На који начин и с којим правом би узео учешће на сабору онај који је, као реформатор, светост васељенске Цркве заменио независношћу личног мишљења? Или онај који је, као Римљанин, рационализму епархијског мишљења присвојио права која припадају само надахнућу васељенске Цркве? А чему и сабор, ако је западни свет био достојан да добије толико јасно откровење Божанске истине да се сматрао овлашћеним да га укључи у символ вере и није чак нашао за сходно да чека потврду од Истока. Шта би то радио на сабору грчки или руски роб поред изабраних сасуда с представницима народа који су сами себе помазали светим миром непогрешиво-

сти? Сабор није могућ све дотле док западни свет, вративши се на саму идеју сабора, унапред не осуди своју узурпацију и све њене последице, или другачије речено: док се не врати првобитном символу и своје мишљење, којим му је нанео штету, не потчини суд васељенске вере. Једном речју, кад буде јасно схваћен и осуђен рационализам, који на место узајамне љубави ставља границу човечијег разума или неку другу: тада, и само тада ће сабор бити могућ. Дакле, неће сабор затворити провалију; она мора бити затворена пре него што се сабор сазове.¹⁵

Само Бог зна час предодређен за тријумф истине над изолацијом људи или над њиховом немоћи. Тај ће час наступити, ја у то не сумњам; а све дотле док рационализам иступа отворено, као у реформацији, или под маском, као у папизму, Црква се према њему не може односити другачије него са саосећањем, жалећи због заблуде и напајући се преобраћењем. Међутим, сама два дела западног раскола налазе се у неједнаком положају у односу на Цркву.

Горе је било речено да је романизам, носећи у себи безначаљије као принцип и бојећи се, у исто време, његових манифестација у пракси, био принуђен да се одрекне своје природе и да се, такође, замаскира у својим сопственим очима претворивши се у деспотизам. Тај преокрет није остао без значајних последица. Јединство Цркве је било слободно; тачније, јединство је била сама слобода у складном изражавању њеног унутрашњег сагласја. Када је то живо јединство било грубо одбачено, морала се жртвовати црквена слобода ради постизања вештачког и самовољног јединства. Спољашњи знак заменио је унутрашњи смисао.

Другим путем кренула је Реформација: остајући непоустојљиво верна принципу рационалистичког безначаљива из којег је проистекао римски раскол, она је с пуним правом захтевала повраћај слободе и била је принуђена да га принесе на жртву

15. Очигледно да је такво било уверење Марка Ефеског када је он на религиозном конгресу у Фиренци захтевао да символ буде обновљен у првобитној његовој чистоти и да уметак буде изражен као мишљење које се налази изван символа. Заблуда, искључена из догмата, постајала је безвредна; то је и желео Марко Ефески, поверивши исправку заблуде Божјем старању. Самим тим би се уклонила јерес против Цркве и обновила могућност заједништва. Али гордост рационализма није дозволила своју сопствену самоосуду.

јединству. Како у папизму, тако и у Ресформацији, све се своди на спољашњост: таква је природа свих плодова рационализма. Јединство папизма је спољашње јединство, страна живом садржају; и слобода протестантског разума такође је спољашња слобода без реалног садржаја. Паписти се, слично Јудејцима држе закона а протестанти се, као Јелини држе логичке мудрости. И једнима и другима једнако је недоступно схватање Цркве – слободно јединство живог разумевања. Међутим, римско схватање испуњено је озлојеђеношћу и непрестано наоружано клеветом; код протестаната оно је испуњено равнодушношћу и наоружано презрењем.¹⁶ Уосталом, пошто у основи односа према Цркви, како паписта, тако и протестаната лежи незнање, онда нема повода да негодујемо против њих. И за једне и за друге озбиљна борба са Црквом је једнако немогућа.

Зато је тим више могућа њихова међусобна борба јер им је база иста и права су им једнака. И једни и други потпуно су огрезали (не слугећи то) у ону логичку антиномију на коју се цепа свака жива појава (в. Кант), док се она разматра искључиво са њене логичке стране, а која се разрешава само у пуноћи реалности; али то разрешење ни једни ни други не налазе и никад га неће наћи у тесним границама заједничког рационализма. Стога је борба, која с мањим или већим жаром траје више од три века, у којој се зарађене стране нису увек ограничавале оруђем речи, већ су неретко прибегавале и другим средствима, мање часним и мање хришћанским, још далеко од тога да се приближи своје крају, без обзира на то што су се у тој борби већ истрошиле духовне снаге зарађених страна. Било би неопростиво не признати даровитост и ревност исказану с обе стране; не можемо да се не дивимо блиста-

16. Та два става очигледна су за сваког који бар мало прати развој религиозне литературе на Западу. Сетите се грофа де Местра, посланика аустријских епископа, посебно Лавордера и новина *Univers religieux*, које су пре неколико година тврдиле, између осталог, да Грци прокувавају мртве у вину с циљем да им обезбеде приступ у рај. Што се тиче протестаната, довољно је указати на учелог Толика, једног од богословских корифеја Немачке, који је у свом одговору Штраусу тврдио да источне Цркве по чувању тобоже никада не читају Еванђеље по Јовану. (У ствари, у складу са византијском богослужбеном традицијом на богослужењу се не чита Откровење Јована Богослова које је било готово недоступно необразованој већини народа. У очима протестаната то је било готово исто као да се не чита Еванђеље по Јовану, (арим. ред.).

вој и неодољивој лепоречивости, којом се посебно одликују Латини, једнако као и упорности и дубокој учености њихових противника; али у чему се састоје резултати те борбе? Истину говорећи, ништа утешно нема ни за једну страну. И једна и друга су јаке у нападу и немоћне у одбрани; јер једнако нису у праву обе и једнако их осуђују, како разум, тако и сведочанство историје. У сваком тренутку свака од зарађених страна може се похвалити блиставом победом. Међутим, обе непрестано трпе поразе, а бојно поље остаје само безверју. Оно би давно и неоспорно њиме овладало кад потреба за вером не би приморавала многе да затварају очи пред неоследношћу религије коју су прихватили због немогућности да је избегну, или су је сачували без озбиљне вере.

Пошто се борба између западних веровања одвијала на бази рационализма, не можемо чак да кажемо да је њен предмет било када сама вера; јер ни најискренија веровања, ни најватренија уверења још не заслужују назив вере. Без обзира на то, та борба је као предмет проучавања у великој мери интересантна и дубоко научна! Партијски карактер избија у њој у јасним цртама. Критика сериозна, мада сува и недовољна, ученост пресопипирна, али без обједињавајуће повезаности, строгост простодушна и трезвена, достојна првих векова Цркве, уз ускоћу погледа, затворених у границама индивидуализма; пламени пориви у којима као да се чује признање њихове незадовољности и безнадежности да ће било када наћи задовољење; стални недостатак дубине, помало замаскиран полупровидном маглом самовољног мистицизма; љубав према истини уз немоћ да се она схвати у њеној живој реалности, репју: спиритуалистички рационализам – таква је судбина протестаната. Релативно велика ширина погледа ипак, уосталом, није довољна за хришћанство; лепоречивост блистава, али сувише често страсна, држање величанствено, али увек театрално; критика готово увек површна, која се хвата за речи и мало продире у поимање ствари; ефектни привид јединства уз одсуство стварног јединства; некаква посебна ограниченост захтева који се никада не усуђују да се високо уздигну, због чега се лако могу и задовољити; некаква веома неуједначена дубина која скрива своју плиткост облицима софизма, велика љубав према спољашњем поретку уз непоштовање истине, тј. унутрашњег поретка, речју: материјалистички раци-

онализам – таква је судбина Латина. Не мислим да оптужујем све писце те партије за хотимичне лажи, нити да тврдим да није дан од њихових противника не заслужује исти прекор; али склоност папистичке партије ка софизмима, систематском избегавању у сусрету са стварним тешкоћама, извештаченој неуспешности и искривљавању текстова преко цитата истргнутих из целине или нетачних – све је тако општепознато да је ван сваког спора. Не желећи, ипак, да се у тако важној оптужби ограничавам обичном изјавом и, придржавајући се правила да се никад не ослањам на поље сумњиве чињенице, подсетићу читаоца на дуже временска актуелни случај са кривотвореним „Декреталијама“ на којима се теорија о папском поглаварству градила све дотле док се веровање у њу по навици није толико учврстило да је постало могуће уклонити те лажне и при крају непотребне ослободнице; подсетићу такође на случај са лажним даровним повељама које чине основу световне власти Римског првосвештеника и бесконачни низ издања светих Отаца намерно искривљених. Из скоријих временска подсетићу вас да је рад Адама Зерникова, мада се у њему доказивало да су ова сведочанства, истргнута из дела светих Отаца у корист изопаченог симбола, била намерно искривљена или окривљена, остао неоповргнут и додаћу да тај победоносни рад није изазвао ни трунке искреног признања од стране оних чија је кривица доказана. Најзад, прелазећи на наше доба, указаћу на готово сва дела лепоречивог протософисте грофа де Местра¹⁷, на бестидну лаж у посланицама аустријских еписко-

17. Довољно је као пример навести доказ у корист романизма који је де Местр истргнуо из дела светог Атанасија. „Цео свет – каже свети Атанасије је ретицима – назива истинском Црквом цркву католичку. Само то је довољан доказ да сте ви (тј. сви који се по сопственом признању назвали изван ње) јеретици.“ – Коју то цркву – пита де Местр – цела Европа назива католичком? Цркву римску; према томе све остале су у расколу. Међутим, Свети Атанасије се обраћао Јелипима који су јасно схватили значење речи католички (светски, васељенски), те је због тога његов доказ имао пуну снагу; међутим, питам ја, шта доказује та реч против савремене Европе за коју је она лику сваког смисла? Нека питају о Цркви васељенској или светској, у Енглеској, у Немачкој и, посебно, у Русији, и нека добро чују одговор! Да ли ће човеку, пре него што изговори реч муслиман, пасти на памет да у арапском речнику потражи њено значење и зар онај који је употребио ту реч самим тим даје повода за закључак да он лично проповеда муслиманску веру? Наравно, де Местр са сво-

јом поводом исказивања почаст и неколицини папа од стране православне Цркве; најзад, на знаменито дело Њумена о развиту.¹⁸ Треба приметити да је овај последњи писац који се одликовао честитишћу док је исповедао англиканство и, касније, такође честито (тако ја претпостављам) прешао у романизам – преласком изненада изгубио своју честитост. Уосталом, указујући на лажљивост, којом се увек одликовала римска полемика, нипотшто нисам желео да тиме изазовем сувише строгу осуду писаца који су у њој учествовали и не дотичем се њихове моралне одговорности. Ни црквене писце, ни заштитнике протестантизма не можемо у том смислу сматрати сасвим беспрекорним, мада се, наравно, поводи за оправдане прекоре код њих сусрећу много ређе. Међутим, у ова три случаја, степен личне кривице ништо што није исти. Лаж која излази испод пера православца је бесмислена срамота која у цуном смислу речи штети ствари чију одбрану он на себе преузима: код протестаната лаж је преступна

јом памећу није могао а да не буде свестан нечасности свог закључка, али тај писац који је подигао толику прапину, по целом свом менталном склопу и без обзира на то што би хтео да дотекле буде религиозан, посве припада литерарној школи енциклопедиста. Сами Римљани га називају парадоксалним и тиме му указују превелику почаст. Његове карактеристичне особине, лако мисленост прикривена варљивим дубокоумљем, стална игра софизма и стално одсуство искренности, речју, његов ум је – антихришћански у највећој мери, чему као доказ служи, између осталог, његова теорија искупљења.

18. Њумен у том делу допуњује теорију Менера о постепеном усавршавању и логичком развоју Цркве. „Сва њена учења – каже он – садржавала су се, разуме се, у њеном првобитном учењу и мало помало се развијала из њега или, тачније говорећи, мало помало добијала јасноћу логичког израза. Тако је било у основном догмату о Тројници, тако и у учењу о папском поглаварству у пословима вере итд.“ Дакле, г. Њумен се прави као да никад није чуо за отпадничтво пале Либерии, нити то да је васељенски сабор осудио папу Хонорија и да је ту осуду прихватио цео Запад. Овде није важан сам факт заблауне Хоноријезе у догматском питању, да ли је он у потпуности локалан или није – свеједно је, важно је то, што је *васељенски сабор прогласио учење о непогрешивости њега*, што, наравно, г. Њумен није могао да не зна. Према томе, ново учење о непогрешивости није било развој васељенског учења већ његова директна супротност. У овом случају прећуткивање и притворно познавање од стране аутора тешко да су бољи од директне лажи. Не бисмо хтели да се тако оштро изјављујемо о човеку који се тако високо котира у интелектуалној сфери, али, зар је могуће избећи овакав закључак?

бесмислица и истовремено је потпуно бескорисна; код Римљанина лаж је као неопходност до извесне мере опростива. Узрок те разлике је јасан. Православљу, као истини, лаж је у бити неприхватљива; у протестантизму, као области тражења истине, лаж је неумесна; у романизму, као доктрини која се одрекла свог сопственог основног начела, она је неизбежна. Рескох претходно да је западни раскол почео насртајем спархијалног мишљења на васељенско једноверје; другим речима, увођењем рационалистичког принципа безначајија да би избегао даље последице (не одричући се заблуде у којој се она исказала), раскол је био принуђен да у очима целог света и у својим сопственим очима навуче на себе маску римског деспотизма. Историјска подвала је успела, али је иза себе оставила неизбрисиве трагове. Прво оружје које је употребила новостворена власт, кривотворне „Декреталије“ које су угледале свет због нечисте савести папе Николе I, било је „узето са целе гомиле фалсификата. За одбрану тих првих сведочанстава, биле су потребне нове кривотворице: на тај начин, цео систем лажи настао је спонтано с првим импулсом који се непрскидно преносио из века у век услед историјског закона чије се последице до данас осећају. Доиста, проучите кривотворине за које је оправдано оптужен романизам и уверићете се, говорим то смело, да све до једне теже истом центру, наиме ка оном почетном моменту када је безначалије, скривајући се од својих сопствених последица, навукло на себе маску неограничене власти. Удубите се у софизме римске партије и уверићете се да су сви до једног усмерени ка једном циљу – да скрију од очију и ону још увек незараслу рану коју је раскол задао Западу крајем осмог или почетком деветог века. Баш овде је извор оне моралне искварености, оне крутости на месту правде којима се у римској вероисповести изопачују најблагодарније душе и срамоте највиши умови (сетимо се макар знаменитог Босијеа). Не смемо им судити сувише строго. Та непрестана лажљивост целе партије у мени самом је у младости изазвала негодовање и одвратност; али касније су та осећања у мени замењена искреним болом и дубоким саучешћем. Схватио сам да је лаж, као гвоздени ланац својим беочузима стезала душе мучене жудњом за правдом; схватио сам јадни положај људи који су се покорили жалосној нужности да искривљују истину само да би спасли праву

веру и да не би запали у протестантизам, то јест, да не би остали само на могућности или потреби за религијом без икаквог реалног садржаја. Лично је учени Неандер, та племенита, на љубав спремна, искрена душа, рекао у одговору једном енглеском писцу: „Ви још верујете у могућност објективне религије, а ми смо одавно препли ту црту и знамо да нема друге религије осим субјективне.“ Паравно, било би једнако разумно тврдити да не може бити другог света, осим субјективног. Међутим, било како било, саслупавши такво признање, свако ће схватити и тешко да ће исувише строго осудити оне који, следећи пример Алејса, хватају заштитнике Рима у мноштву лажи, а потом сами неочекивано прелазе под римски барјак, претпостављајући неку, макар и полулажљиву религију, потонулом одсуству религије. Такође је разумљиво зашто романизам није до сад пао под ударима Реформације.

Борба још траје, али се њен карактер променио, услед тога што су се истрошиле моралне снаге зараћених страна. Својом негативном страном протестантизам је дефинитивно потпао под искључиву доминацију отвореног рационализма, а позитивни садржај, који је у њему остао неукаљан, расплићава се у магли самовољног мистицизма; снага беспоптне логике вуче га у безлан квазифилозофског безверја и, пошто није у стању да се задржи на низбрдици, он се тобоже са завишћу осврће на романизам који, макар споља, још чува истинско откровење. Одбацујући законито Предање, немајући никаквог живог јединства ни у прошлости ни у садашњости, пошто није у стању да пружи ни поуздану веру за човечију душу, ни одређено учење за разум, Реформација непрестано мења своју основу, прелазећи с једне поставке на другу: она чак не сме да посведочи стварност и несумњивост неке истине, пошто унапред зна да ће сутрадан вероватно морати да деградира ту истину у обичан симбол, у мит или у заблуду проистеклу из незнања. Каткад још она проговори о својим падама, али у њеном гласу се чује очајање. Романизам је, изгледа, сигурнији у самог себе, не обзирајући се на захтеве честитости, он вешто избегава логичке последице различавања којему је изложен; али и он је свестан пораза у самом срцу због немогућности да било када оправда оне податке на које се позива као на доказе непрекидног континуитета сво-

га Предања и свога учења, и због неопходности у коју је доведен да стално прибегава истини како би сакрио од погледа незако- нитост свог полазног начела. Он тражи себи подршку у владају- ћем незнању, а још више у принудном страху који обузима оне који не виде другог излаза из њега осим рационалистичког деи- зма протестанта; али он се клони сваког знатижељног истражи- вања и ужасава га се. Учени људи то јасно виде, а небуки називу, мада, можда, нису тога свесни. И тамо и овде морална снага је сломљена, борба на живот и смрт између два непомирљива ве- ровања претворила се у неко витешко надметање тупим оруж- јем између два лицемерна безверја. Морамо бити свесни да се у таквој ситуацији непристрасни судија не би одлучио да безу- словно осуди ни строге умове које муче сумње и нечасност на- водно због очајања (због доживљене немогућности избора изме- ђу два учења једнако лишена истине), ни чак мање узвишене ду- ше које лакоумисленост свог религиозног скептицизма оправда- вају исто тако очигледном далекоумисленошћу и једва прикриве- ним скептицизмом проповедника који имају обавезу да их при- веде вери. Тако, с једне стране, учени Неандер одбацује сваку могућност објективне религије; славни Шелинг, један од најге- нијалнијих умова не само нашег времена, доказује да протестан- тизам не може да заснује Цркву; после њих гомила мање или ви- ше даровитих писаца тврди да цела историја хришћанског уче- ња није ништа друго до низ заблуда, иако, уосталом, у њеној основи има део истине; и вреди само умети извући је одатле, што до сада наравно, нико није успео да учини. С друге стране, софисти, какав је, на пример, гроф де Местр, пустивши у опти- цај целу гомилу очигледних неистина о односима папа према саборима, озбиљно нас убеђују да, кад не би било папа, Бог не би могао да сачува јединство вере и да је због тога папа изгледа био неопходан у односима између Бога и људи. (Занимљиво би било сазнати како се то учење мири с историјом Авињонског раскола¹⁹.) Надаље, ретори, као Шатобријан и други писци ње- гове школе, доказују истину хришћанства велеленошћу обре- да, складношћу звука црквених збова, који посебно пријатно го-

19. 1378–1417. – период постојања двојице супарничких папа у Риму и Авињону, (арм ред.).

ди ушима после вечерњег руменила, и поетским карактером хришћанских легенди. Најзад, писци наизглед озбиљни, какав је, на пример, г. А. Никола, којем ја, уосталом, ништа не одби- јам да изразим поштовање које му припала, лађају се да покажу учење о чистилишту и наводе као доказ четири цитата – први из Платона, други из Вергилија, трећи из Хомера и четврти из Шатобријана и поврх тога (посебно снажно по својој убедљиво- сти) указују на сенку Тиресијеву којег је Уликс напојио крвљу бика. Уз такво очигледно одсуство било каквог убеђења, било какве савесности и озбиљности у самој проповеди, тешко је да се може сувише строго осуђивати скептицизам; бар за полови- ну оптужби које отпадају на савремено безверје, требало би, по- штено речено, расподелити на два огранка распоућеног рацио- низма, гј. на романизам и на Реформацију.

Интензитет борбе у области речи знатно је ослабио, али из- међу непријатељских страна се наставља потмула и, тако рећи, подземна борба. Не можемо их за то кривити, јер је помирење немогуће, а надметање логичким аргументима, као што је пока- зало искуство, доводи до једнако неповољних резултата за обе стране. Стога се оци и труде (а и тешко им је да другачије посту- пе) да нађу себи ослонац у савезу са политичким мишљењем и тежњама, тражећи подршку, мање или више поуздану, час у са- осећању народних маса, час у интересима престола и привиле- гованих staleжа. Не једном смо видели, а видимо и сад, како и једна и друга страна наизменично траже благонаклоност света, истичући час своју љубав према поретку, час своју спремност да обезбеде слободу, већ према томе који принцип је у предно- сти над другим, и што је исплативије – савез са владама, или са- вез са народима. Ми такође видимо како оне једна против друге сплеткаре узајамно се оптужујући у мање или више непријатељ- ском расположењу према владајућим начелима, у пади да се окористе тренутним заносом или благонаклоношћу власти и да тим путем постигну победу коју им, свакако, не доноси ни полемика, ни проповед. Тако су, на пример, подстрекавање на побуне и спремност да се благосиљају успехом крунисани неза- конити насртаји, ипак неправедно упућивани као прекор рома- низму. Тако су, с друге стране, противници Реформације, ову наизменично оптуживали час за аристократизам њених наме-

ра (иако она доминира у најдемократској држави у свету), час за револуционарни радикализам (иако су, као што је приметио Гизо, протестантски народи у напем веку мање од других били подложни револуционарној зарази), час за кукавичлук пред државном влашћу мада су, као што је доказао тај исти Гизо, протестантски народи више од других проширили границе грађанске и политичке слободе. Слична средства, нажалост, исувише често спроводе у дело обе стране, првенствено римска партија, која је, уз релативно већу концентрисаност у деловању, дугим вежбањем успела да стекне посебно искуство у политичким маневрима и да је сувише често следила погубно правило да циљ оправдава средства. Било како било, та средства никада не постижу циљ. Ја веома добро знам да Црква воли поредак и моли Бога да пошаље мир на земљу (*Мтл.* 22, 21; *Мр.* 12, 27); али знам и то да дајући цару царство, она ништа и никада није на себе преузела јемство за вечност Империје. Знам да, пошто је сваки хришћанин обавезан пред Богом да се активно брине о томе да сва његова браћа достигну што је могуће већи степен благостања (ма како он притом био равнодушан према свом сопственом благостању), онда одатле сама по себи проистиче општа тежња целих народа озарених хришћанством да свима у целости пруже онај део слободе, просвећености и благостања који је доступан друштву и може бити постигнут правдом и љубављу; али такође знам да у односу на Цркву то није главни већ споредни резултат према којем се она мора односити равнодушно, не узимајући у њему непосредно уметће, јер њен циљ, онај којем она тежи, вреди бескрајно више од сваког земаљског благостања. Тако осећа срце унутрашњим смислом за правду и племенитост урођеној свакој души човечијој, а аргументи разума само поткрепљују то непосредно осећање. Има нешто дубоко лицемерно у савезу религије са социјалним превирањем; стид нас је за Цркву која је тако ниско пала да се без устручавања препоручује владама и народима као најамна дружина, која је за равноту службу испословала новчану надокнаду, патронат или почаст.²⁰

20. Да се узгред присетим знаменитог говора јеретика Несторија упућеног Теодосију II: „Господару, дај ми земљу очистићу од јеретика, а ја ћу ти дати небо. Помози ми да искореним јерес и помоћи ћу ти да ослободиш Персију.“

Што богаташ тражи материјалну сигурност за своје остриге и помоћнику, што би сиромах уместо бајатога хлеба желео мало бољу храну – све је то природно, па чак, можда, сасвим оправдано у оба случаја, посебно у последњем; али разрешавање те врсте задатака је ствар човечијег разума, а не вере. Када се Црква меша у говоркања о земљикама и остригама и почиње да рекламира своју способност да разрешава питања те врсте, мислећи да тиме посвећује присуство Духа Божјег у свом окриљу, она губи свако право на људско поверење. Немали број хришћанских држава ишчезао је са лица земље, а Кина постоји хиљаде година, укључујући читаве векове великог благостања. У осмом или деветом веку царство Омеида и Абасида превазилазило је хришћанске народе просперитетом и просвећеношћу; али, да ли да узимамо у обзир сличне чињенице када је реч о религиозној истини? Понављам: инсистирајући на савезима с политичким доктринама и припомажући се страстима, макар најприроднијим, религиозне партије запада само саме себе срозавају. Истина, то може да им донесе извесан привремени успех, али варљива предимства те врсте претварају се у тријумф безверја и проширују област скептицизма; њему се даје оправдан повод да се размеће пред вером оних покровитељством које јој он указује и, као последица тога, појачава се његово омаловажавање вере.²¹ Такав је карактер борбе у садашњем тренутку.

Морална клонулост осећа се сваким даном све више и више. Нехотични ужас у облику опште опасности која им прети обузима рационалистичке секте Запада, и папизам, и Реформацију. Они се још увек боре између себе (зато што не могу да прекину борбу), али су изгубили сваку наду у победу, јер су схватили, мање или више јасно, своју унутрашњу слабост. Пред њиховим очима брзо расте безверје, не оно којим се одликовао осамнаести век, не безверје власти, богаташа и научника, већ безверје маса,

21. У том смислу најнижи слојеви ни у чему не заостају за највишим. Године 1847, расправљајући са мношвом вери, слуга једне крме у Паризу ми рече: „Ви, наравно, схватате да у све те измишљотине ја уопште не верујем, али би ми било крајње непријатно кад моја жена или ћерка у њих не би веровале. Јер, шта год ми причали, жена без вере није ни за шта!“ Говор у савезном формату примера државне религије и, наравно, ми министар говорећи о целом народу, не би могао боље да се изрази.

скептицизам незнања – то законито чедо рационализма, јавног или прерушеног, који је у току толико векова у европском свету сматран за веру. Страх који је обузео религиозне партије не тера их на помирење (оно је немогуће) него на преговоре о привременим савезима; али тиме се само разобличава слабост, пропиру је се област сумње и повећава претска опасност. Добронамерни и озбиљни људи како с једне, тако и с друге стране, не једном су предлагали сличне споразуме. Довољно је навести два имена која представљају спој највиших особина срца и ума: Радовица и Гизоа. Први, у делу које се одликује високом непристрасношћу и сјајним талентом²², убеђује протестанте да заједно са Римљанима устану против безверја. Други, у уводним главама својих истраживања о предметима моралности (главама богатим дубоким погледима и прожетим искреним саосећањем са моралним потребама човечанства), наговара Римљане да се заједно са протестантима супротставе ширењу безакоња. Он изражава жељу да се обе партије сједине, не само обостраном трпеливошћу већ и чврстим спонама љубави, не придајући очигледно тој последњој речи оно значење у којем се она употребљава када се говори о широком братском савезу који обухвата све људе, не искључујући ни мухамеданце, ни пагане, ма какве биле њихове заблуде. Али претпостављено зближавање обеју партија било би за свеукупно деловање исто толико бескорисно, као и њихова борба. Сама тежња ка таквом споразуму већ штети општој ствари као ситуација знак страха, немоћи и одсуства истинске вере. Хришћани првих векова нису тражили подршку маркионита или савелијанаца. Пре сто година ни паписти, ни протестанти не би чак ни помислили да позивају једни друге да делују заједно. Данас је њихова морална енергија поткопана и очајање их тера на очигледно лажан пут; јер није могуће да они не схватају да ако је (у шта не сумњам) једно хришћанство свемоћно против безверја и заблуда, онда би, напротив, у десетинама различитих хришћанстава која делују заједнички, човечанство с пуно разлога препознало свесну немоћ и маскирани скептицизам.

Нико досад није нудио Цркви сличне предлоге; тајим паду да неће ни понудити, и додаћу одлучно: Црква на њих не би

22. *Gesprache aus der Gegenwart* (Разговори о савременим појавама).

обратила никакву пажњу. На широком простору наше отаџбине постоје суграђани различитих вероисповести, укључујући Пољаке паписте и Немце протестанте. Они могу бити потпуно равноправни са нама, често могу да се налазе изнад нас у смислу политичког савеза.²³ У Аустрији, напротив, наша браћа по вери се налазе на најнижем ступњу. Ствар је схватљива: Црква никад није претендовала на истакнуто место у свету и у току неколико векова она је у Пољској чак важила за веру слугу, па супрот романизму – вери господара. Ми смо, као и браћа наша, обавезни да свуда подржавамо друштвени поредак и грађански закон, не одбијајући нигде у световним пословима подршку наших суграђана ма којој вероисповести они припадали. Али није тако у верским пословима. Као чланови Цркве ми смо носиоци неке величине и достојанства, у целом свету заблуда ми смо једини чувари Христове истине. Гутећи, када смо обавезни да обзнањујемо реч Божију, ми на себе примамо осуду као плаћивци и незахвални робови онога који је поднео срамоћење и смрт служећи целом човечанству; али били бисмо гори од кукавица, постали бисмо издајници кад бисмо дошли на помисао да призовемо заблуду да нам помогне у проповедању истине и кад бисмо, изгубивши веру у божанску снагу Цркве, почели да тражимо подршку од немоћи и лажи. Ма како високо се налазио човек на друштвеној лествици, био он наш претпостављени или владар, ако није од Цркве, онда у области вере он може бити само наш ученик, али нипошто једнак нама и не наш сарадник кад се ради о проповеди. У том случају он нам може учинити само једну услугу – да се врати на пут истине.

Нема никакве сумње да ниједан хришћанин, док год верује у истину своје вероисповести, неће имати другачији однос према иноверцу; те, према томе, кад две сунарничке секте наговарају једна другу на савез против безверја, оне тиме само показују да су безверје и смрт већ продрли у њихову суштину. Такво је сада стање свих западних вероисповести, без обзира на то што, изгледа, међу њима, посебно у Енглеској, још траје борба.

23. Таква ситуација створена је у Пољској после Брестске уније 1596. године када су потомци православних магната један за другим почели прелазити у унију; та ситуација се мењала како су делови Жеч Посполите (Рес Публика) улазили у састав Руске империје. (Њим. ред.)

Ја сам извршио дужност, узевши у заштиту Цркву против лажних оптужби које ипак не сматрам намерним клеветам. Да би оповргавање оптужби било разумљиво, морао сам продубити карактеристичне особине како православља, тако и западног раскола који није ништа друго до прикривени рационализам, и представити савремени положај религиозног питања у оном светлу у којем нам се јавља. Као што сам рекао на почетку, нисам се трудио да прикријем непријатност мисли притворном умереношћу изражавања. Смело сам изрекао учење Цркве и њен однос према различитим врстама раскола; отворено сам изрекао своје мишљење о борби секти, њеном карактеру и њеном савременом стању и усуђујем се изразити наду да ме нико неће оптужити ни за страсну злонамерност, ни за свесну неправичност.

Понављам: одговоривши на оптужбе упућене Цркви, ја сам извршио дужност, и додајем: извршио сам дужност у односу на Цркву, а још више у односу на вас, моји читаоци и браћо, који сте, на несрећу, одвојени од нас заблудом насталом у давно мицулим, изгубљеним временима. Никаква стрепња и никакво предубеђење нису спутавали моје перо; могу такође да кажем да га се нисам латио због било какве користи. Човека који ције истицао своје име не можемо осумњичити да је желео стећи сујетну славу или, тачније, приморати га да прича о себи.

Времена су тешка не само стога што се темељи многих држава, како изгледа, љуљају (јер пред очима историје пало је и вероватно ће пасти још много моћних и славних нација); не стога што се од судара замршених интереса коменпа свет (јер се спољашња страна човековог живота у свим временима чинила исто тако ускомењаном површином); не, времена су тешка стога што су размишљање и анализа поткопали темеље на којима од давнина почива људска гордост, људска равнодушност и људско незнање. Рекох гордост, јер је рационалистичка философија низом строги дедукција (којима се Немачка с правом може поносити), са Хегеловом школом дошла, сама то не желећи, до доказа да усамљени разум који спознаје односе међу предметима, али не и саме предмете, доводи до чисте негатације, тачније до небића кад одбацује веру, тј. унутрашњу спознају предмета. Тако анализа, сломивши људску гордост,

присиљава ову да од вере моли оно што није у стању да јој да сам разум који делује по законима логике, али који је одвојен од других духовних сила. Рекох равнодушност и незнање, јер је дупа човечија, не задовољавајући се примањем вере као наслеђа које контипуирано прелази из рода у род по слепој наваци, захтевала од ње сведочанство о њеним правима, то јест унутрашњу и живу хармонију њених тврдњи и уверила се у њихову лажност. Она је препознала рационализам у ономе што јој се издавало за веру, препознала га је у Реформацији, осетила га у папизму и то је био (као што сам, чини ми се, доказао) нагон за истином.

Западни раскол јесте самовољно, ничим заслужено изопштавање целог Истока, освајање монопола божанског надахнућа – речју, *духовно брашноубисиво*. Такав је смисао велике јереси против васељенскости Цркве, јереси која вери одузима њену духовну основу и управо је тиме чини немогућом.

Читаоци и браћо! Због незнања или сагрешења минувих векова дошло Вам је погубно наслеђе – клица смрти, и Ви исплаштате због њега без директне кривице, јер нисте имали јасну спознају оне заблуде која је у том наслеђу била садржана. Ви сте много учинили за човечанство у науци и уметности, у државном законодавству и цивилизовању народа, у практичном остварењу осећања за правду и у практичној примени љубави. И више од тога: Ви сте учинили све што сте могли да учините за човека у његовом земаљском животу, продуживши његов просечан животни век, и за човека у његовом односу према Божанском, откривши Христа народима који никада нису чули Његово божанско Име. Вама част и благодарност за ваше неизмерне напоре, чије плодове данас скупља или ће касније скупити цело човечанство. Али погубно наслеђе које сте добили, с обзиром на развој његових неизбежних последица, умртвљује духовни живот којим се још увек заносите.

Испељење је у вашој власти. Наравно, докле год сама свест о болести у владајућим предубеђењима и у незнању буде наилазила на препреку свом ширењу (а то ће потрајати дуго), не може се очекивати масовно исцељење; али појединцима је оно и сада доступно. Дакле, ако се неко од мојих читалаца увери у истинитост мојих речи, у поузданост моје дефиниције полазне

тачке раскола и његовог рационалистичког карактера, онда га преклињем да поразмисли о томе да је недовољно само признати истину, већ је неопходно прихватити и све практичне последице које из ње проистичу; недовољно је само спознати грешку, већ се она мора исправити према свакоме датој могућности. Ја га преклињем да учини духовни подвиг: да се иштупа из рационализма, да осуди изопштење изречено источној браћи, да одбаци све касније одлуке проистекле из те неправде, да нас поново прими у своју заједницу с правима братске једнакости и да обнови у својим сопственим недрима јединство Цркве, како би самим тим обновио себе у њеном јединству и добио право да заједно са старом Црквом изрекне: „Возљубим друг друга, да јединимислијем исповјемо, Оца и Сина и Свјатаго Духа.“

Болест је смртоносна, али исцељење није тешко, оно захтева само акт праведности. Да ли ће људи то пожелети или ће више волети да овековечују царство неправде, обмањујући као и раније своју савест и разум своје браће? Читаоци, просудите сами и себе ради.

АЛЕКСЕЈ ХОМЈАКОВ

ОГЛЕДИ ИЗ КАНОНСКОГ И ЦРКВЕНОГ ПРАВА

лична библиотека
Арх. Наум

Канони и источни папизам

У нашем чланку „Теократија или цезаропапизам“ (*Вестник руског западно-европског папирјарашког егзархата*, бр. 16) напоменули смо да се међу питањима која будући Васељенски сабор треба да реши, поред питања односа Цркве и државе, налази и, са њим тесно повезано, како историјски тако и догматски, питање о источном папизму, јер нерешавање овог питања представља узрок ненормалних односа међу Православним аутокефалним Црквама.

Источни папизам је чедо византијског цезаропапизма, једна од његових пројава. Сам по себи, Константинопољски епископ није имао никаквих црквених основа да се узвиси над другим епископима: није имао ни апостолску основу своје катедре, ни славу непоколебивог стуба Православља.

Мит о томе да је Константинопољску или, тачније, Византијску Цркву основао апостол Андреј, саздан је чакнадно да би се оправдале претензије њених предстојатеља, док историјски извори бележе да је први епископ Константинопољске Цркве, од 323. године, био Митрофан.

Не може се она похвалити ни верношћу Православљу. Према статистици коју даје Хергенротер у свом фундаментал-

ном раду о патријарху Фотију¹, у периоду од Митрофана до патријарха Методија (842–846) на Константинопољској катедри сменило се 58 епископа, али више од трећине њих, заправо 21 епископ је био јеретик или присталица јереси. Готово исту цифру, као и овај римокатолички научник, даје и православно црквени историчар проф. М. Е. Поснов у својој *Историји Хришћанске Цркве*². Заправо, он је нашао да је, не рачунајући ту оне који су подржавали јерес, у периоду од оснивања до поделе Црква, међу 78 константинопољских епископа било – 18 јеретика.

Овако велики проценат неправославних јерараха на престоничкој катедри нипошто не треба сматрати простом случајношћу, него објашњење за ову чињеницу треба потражити управо у византијском цезаропализму. Приграбивши себи право да постављају престоничке јерархе, византијски цареви се нису старали за то да на челу Константинопољске Цркве буду православљу верни епископи (уосталом, цареви нису ни били у стању да просуђују о таквим догматским поставкама), него су желели да на челу цркве имају пре свега њима послушне јерархе. Тако су императори-јеретици обично на престо Константинопољске цркве узводили такође јеретике, али су и православни императори перетко „у доброј намери“ чинили то исто.

Ево какво мишљење о византијским императорима и јерарсима износи члан *Константинопољске Цркве* проф. А. В. Карташов у својој брошури: „Не може се рећи да су константинопољски јерарси, од самог оснивања Константинопоља и његовог појављивања на историјској сцени као престонице, уживали православну репутацију. Евсевије, један од вођа аријанства, одмах је проширио свој утицај на двор и на целу Византију. Од тада, пуних педесет аријанских година... Црква се борила са константинопољским аријанством и са тамошњим јеретичким императорима... Створена је традиција јеретичке многогрешности дворских пратиљеника – архиепископа Константинопоља... док су... Александрија и Рим стајали на страни васељенског православља против тог неблагословеног скоројевића –

Константинопоља и његовог познатог епископа на челу мајутине епархије, коју је чинила само престоница, а он сам је формално био зависан од такође познатог митрополита Ираклијског. Никакве црквене проплости, никаквих заслуга за Цркву и Православље. Једино раздражујуће претензије да постане некаква непозвана глава Цркве – оруђе државне власти... А значај јерарха се... уздигао над целом Црквом, као неизбежна последица потчињавања Цркве држави.”³

Збиља, положај епископа престонице – наследнице старог Рима и блискост са императором – то су једини узроци уздицања константинопољског епископа. У овом случају интереси тих епископа поклапали су се са интересима државне власти. Велико искушење власти, последње искушење којим је јавно искушавао самог Оснивача Цркве и којем су понекад подледали и Његови апостоли (*Мтл.* 16,23; 20, 25–28; 23, 8–12 и др.), није било страно ни њиховим прејемницима у граду св. Константина, који су тежили да искористе блискост са императором како би проширили своју црквену власт све до оних граница до којих се простирала државна власт византијског самодршца; а по византијској идеологији, у те границе је улазила не само цела Византијска империја, него и све хришћанске државе ван ње.⁴ Императорима је, пак, такво ширење власти њихових дворских јерараха било неопходно због тога што су ови јерарси били моћно и послушно оруђе за остваривање црквене и, често са њом повезане, државне политике императора. Нису се, свакако, сви константинопољски јерарси, заборављајући свој дуг према Цркви, саглашавали да буду такво оруђе. И међу њима је било мужаствених бораца за канонску правду и црквену слободу, али пошто је постављање престоничких јерараха зависило од императора, таквих истинских архипастира је било веома мало. Па и они су, почев од светог Јована Златоуста, своју верност учењу и интересима Цркве плаћали најчешће лишењем катедре и протеривањем. Хергенретер на помнуту месту вели да је у периоду од Митрофана до Методија двадесетак константинопољских епископа би-

1. Ј. Хергенретер: *Фотије, патријарх константинопољски*, 1, 293.

2. М. Е. Поснов: *Историја хришћанске Цркве*, Софија 1933, 305.

3. А. В. Карташов: *На путу ка Васељенском сабору*, 96–97.

4. „Посланица константинопољског патријарха Антонија великом кнезу Василију Димитријевићу”, *Руска историјска библиотека*, Додатак, стр. 272.

ло лишено своје катедре од стране јеретичких или православних императора.⁵

Властољубива настојања константинопољских јерараха не само да нису имала упориште у канонском учењу о устројству Цркве него су и потпуно искључена основним поставкама тог учења о: слободи унутарњег живота Цркве од мешања државне власти; апостолском прејемству као једином извору црквене власти; васељенском епископату као једином носиоцу те власти; саборности као основи унутарњег устројства Цркве; једнакости аутокефалних Цркава и свих епископа и првенствовању (не старешинству) епископа не константинопољског него римског. Међутим, заједничка црта политике константинопољских јерараха била је тежња да се уклоне ове канонске препреке њиховом уздизању, при чему су обично канонске норме кршене најпре уз помоћ државне власти, затим су ова кршења сталним понављањем стицала карактер признатог обичаја, а да би се та кршења оправдала, стварале су нове теорије, туђе духу и слову православног канонског учења. Ако ни то није помагало, онда се, по примеру западне цркве, прибегавало фалсификатима⁶ ви-

5. Знаковиту статистику пружа S. Vailhe у чланку: „Les Patriarches grecs de C-le (Echos d'Orient, 1907, No. 65, p. 210-224). За 1632 године у Константинопољу се сменило 311 епископа и патријараха, тако да је сваки патријарх управљао Црквом просечно по 5 година, док су папе у Риму просечно управљале по 7 година и 2 месеца; 119 константинопољских епископа је умрло у оставци, а тек четвртина њих је умрла на својој дужности. У XVII в. у Константинопољу се сменило 57 патријараха. До заузећа Константинопоља било је 46 случајева оставки патријараха. Од 337. до 843. г. 19 патријараха су и формално, на саборима, били осуђени као јеретници. То су: Евсевије Никомидијски, Македоније, Евдоксије, Демофил, Несторије, Акакије, Тимотеј I, Аптим, Сергије, Пир, Павле II, Петар, Јован VII, Анастасије, Константин II, Никита I, Теодот-Каситер, Антоније I, Јован Лекопомант, а 8 њих је подржавало јеретике: Травит, Ефремије, Македоније II, Тома II, Јован V, Константин I, Теодор I, Павле IV.

6. О фалсификатима у Византији, и о томе да су њима прибегавали и сами византијски патријарси, види записаним чланак корифеја германске византологије Франца Делгера: „Urkundenfälschungen in Byzanz“, *Stengelfertschliff*, I, 1952. Објективни аутор сматра да је папа Никола I имао основа да напише да „arud Graecos familiaris est ista temeritas“ (*Migne lat.* 119, 1025), али признаје да је на Западу фалсификата било много више него на Истоку. На 3. и 14. заседању VI Васељенског сабора разобличени су фалсификати начињени у протоколима 7. седнице V Васељенског сабора по наређењу константинопољског па-

зантијског или западног порекла, или изврнутим тумачењима потпуно јасних канона. Међутим, док је Константинопољска Црква успела, додуше после дуготрајне борбе, да се избави од својих догматских застрањења и да постане потпуно православна, догле су се њена канонска извитоперења, фиксирана у њеним канонским документима и подржавана властољубивим тежњама њених вођа, учврстила и усталила, образовавши комплекс идеја који се с правом назива *источни папизам*.

Било би погрешно мислити да су се константинопољски јерарси уздигли захваљујући канонима Васељенских сабора. Историја Цркве говори друго: говори да су Васељенски сабори, чувајући основе православног црквеног уређења, тежили да ограниче папистичке амбиције престоничких јерараха, а ако су понекад чинили некакве уступке о том питању, то је било само зато што су били принуђени да воде рачуна о томе да се ради о престоничким јерарсима који су фактичким путем, уз помоћ државне власти, присвојили за себе нова права. „Опи као да кажу:“ – пише правични Зонара, тумачећи 17. канон IV Васељенског сабора – „пошто се не можемо противити царској власти, онда нека црквено уређење у вези са тим питањем следи царске

тријарха Павла (*Mansi* XI, 225E; Акти Васељенских сабора, Казан, 1871. стр. 33-55 и 420-430). Делгер признаје да мишљење Анастасија Библиотекара како је, наводно, патријарх Фотије био „фалсификатор над фалсификаторима“ (*Migne lat.* 129, 15c) представља преувеличавање, али не види да је могуће да се Фотије није служио фалсификатима. О извртању смисла закона у циљу потврђивања првенства константинопољског патријарха у Номоканону патр. Фотија види паш чланак: „Црквено-политичка идеологија Светосавске Крмчије и Властарева снугатме“, *Глас српске академије наука*, 1953, ССХП, 164-165; корифеј руске византологије, Васиљев, пише у свом чланку „Порекло императора Василија Македонца“ (*Виз. периодичник*, 12, 1906, 148-165): „Упоредила пе података из горе наведених извора омогућава нам да изведемо следећи закључак: Фотије је заиста намерно саставио царски родослов Василија од јерменског цара Тиридата ради сопствених циљева, положивши у основу родослова стварно јерменско порекло Василијево“ (стр. 159). И Ф. Дворник у свом опширном раду Фотијева схизма (Париз, 1950, стр. 237), рехабилитујући Фотија од многих оптужби, ипак признаје да је фантастични родослов Василија био „измишљен од стране Фотија“. А. Делгер констатује да је „у Византији у таквим фалсификатима учествовао неубичајно велики број духовних лица и монаха“, а па те преступе се није могло спречити, и починиоци обично нису били кажњавани (стр. 20).

одлуке" (*Атинска синтаagma* II, 260–261). Али и када су чинили уступке царској власти, Сабори су ипак успели да очувају основе православног црквеног уређења.

У каноничком кодексу Православне Цркве константинопољски епископ се први пут помиње тек у канонима II Васељенског сабора. „Под покровитељством Теодосија Великог“, – сме-ло пише Карташов у својој поменутој брошури (стр. 97–98) – „... царски град, још неумивен од аријанског глиба, већ је био про-глашен, у црквеном смислу, другим по части и *правима*, после древног Рима.”

Међутим, саборска одлука је имала потпуно други смисао. Трећи канон II Васељенског сабора гласи: „Константинопољски епископ да има преимућство (та преѡβεѡ) части (τῆς τιμῆς), за-то што је тај град нови Рим” (*Ат. синт. II*, 173). Тиме Сабор при-знаје константинопољским епископима привилегију части. Али правни аксиом гласи: „privilegia stricte sunt interpretanda”, – привилегије се морају тумачити строго, тачно, тј. уско, а не широко; па ако Сабор даје константинопољском епископу само привилегију части, то значи да Сабор самим тим одриче кон-стантинопољском епископу право да проширује своју власт. А привилегија части се састоји само од права да на сабору источ-них епископа заузима место изнад других епископа (ἢ προ-εδρεῖα), да се први потписује на саборским актима ових еписко-па, да началствује у току богослужења, али никако од права да буде предстојатељ (τῆς προεστίας), тј. не од права да сазива Са-бор и да у његово име пројављује власт над другим епископи-ма. Ово право је и после Сабора, као и раније, припало поглава-ру тракијске дијецезе, коме је био потчињен и константинопољ-ски епископ.

Дајући константинопољском епископу привилегије части, Сабор уједно указује и на то шта чини једину основу тих приви-легија – „зато што је тај град нови Рим” и на тај начин, чисто по-литичком мотивацијом своје одлуке, која има карактер уступка државној власти, искључује било какве црквене основе за такву одлуку, нпр. позивање на тобожње апостолско порекло ове ка-тедре, на особите заслуге њених епископа итд.

Да се „ratio legis” овог црквеног закона састоји управо у су-збијању тежњи престоничког епископа да проширује своју

власт, види се и из историје текста 3. правила. У оригиналном тексту канона II Васељенског Сабора, како је био дат у грчком *Понтијском зборнику*, који је користио IV Васељенски сабор, те у *Латинском зборнику* Дионисија Малог, 3. правило није би-ло одвојено, него је представљало завршетак 2. правила тог Са-бора⁷ и у општој нумерацији правила у *Зборнику* налазило се на последњем месту, под бројем 165. Одатле произилази да се 3. правило мора тумачити у контексту 2. правила. А циљ овог правила је био да потврди неприкосновеност права провинци-јалних и дијецезалних епископа, и пре свега, тракијског дије-цезалног митрополита, чија су права била угрожена са двеју страна – од архиепископа александријског, који је незаконито поставио у Константинопољ Максима Киника, и од претензи-ја самог константинопољског епископа, који се ослањао на свој почасни положај, као епископ нове престонице. Дакле, 2. правило на почетку даје уопштenu забрану да дијецезални епи-скопи проширују своју власт ван области своје дијецезе, а по-том набраја те дијецезалне епископе, почињући од александријског: „... али, по правилима, александријски епископ да уп-равља само египатским Црквама”, констатујући тиме незако-нитост постављења Максима Киника и потврђујући искључи-во право ираклијског митрополита, као поглавара тракијске дијецезе, да рукополаже константинопољског епископа, а на крају каже да почасни положај епископа престонице њему да-је само привилегије части, а не власти која, као и раније, треба да припада ираклијском митрополиту. Поводом тог питања II Васељенски сабор следи пример I Васељенског сабора, који у свом 7. правилу даје привилегије части јерусалимском еписко-пу, с тим да он и даље буде потчињен митрополиту кесариј-ском. Другу аналогију 3. правила II Васељенског сабора пред-ставља 12. правило IV Васељенског сабора, које чини исти та-кав уступак државној власти: „Град који је царским граматама почаснован називом митрополије, самом почашћу (μόνης τῆς

7. На 3. правило у првобитном тексту није било посебно правило, него не-посредни наставак канона 2. правила тог сабора, види се из оригиналног грчког текста правила II Васељенског сабора (*Ат. синт. II*, 170–173), где посто-ји корелативна свеза „μεντοι” и где неодређени облик глагола „ἔχων” у 3. пра-вилу зависи од речи „χρῆ” у последњој реченици 2. правила.

тијс) да се задовољи... уз очување сопствених права истинске митрополије.”

Зато је потпуно погрешан исказ Сократа (*Црквена историја*, V, 8) да је, наводно, када су сабори (?) делили провинције патријарсима (који у то време нису ни постојали), константинопољски епископ Нектарије добио царски град и тракијске провинције.⁸

Збиља, константинопољски епископи су убрзо после II Васељенског сабора стекли власт и то не само над тракијском, него и над азијском и понтијском дијецезом, али не на основу одлуке било ког Васељенског сабора него „*via facti*”, делом захваљујући томе што су вешто искористили свој положај престоницких епископа, а делом захваљујући мешању државних власти.

Као један од епископа ираклијске митрополије, константинопољски патријарх није имао право да сазива сабор, јер је у тој митрополији такво право припадало искључиво ираклијском митрополиту, што је било потврђено и 2. правилом II Васељенског сабора: „послове сваке области („*ἐπαρχίας*”, тј. митрополије) уређиваће сабор те исте области, како је одлучено у I Екеји”, гласи правило (*Ап. синд. II*, 170). Но, константинопољски епископи су створили свој, без икакве канонске основе, њима послушни сабор, чије компетенције су далеко превазилазиле границе ираклијске митрополије и простирале се фактички на целу Источну Цркву. Док је у другим градовима обично пребивао само један епископ, у престоницу су долазили својим пословима, најчешће са молбама упућеним императору и другим централним властима, многи епископи, и понекад боравили тамо дуго времена. Но, и по канонима (*Сард. 9*), и по државним законима, (*СХХIII повела Јустинијана*, гл. 9) такви „настањени” (*ἐνδημούντες* – уп. 2. *Кор. 5, 6, 8*) у престоници епископи могли су имати приступ императору само посредством („*per eum*”) епископа престонице. Тако је епископ престонице од таквих,

8. Нетачност овог Сократовог исказа признаје чак и таква заштитник истог папизма какав је проф. Т. В. Барсов у опширном раду „Константинопољски патријарх и његова власт над Руском црквом”, СПб, 1878, стр. 38. Детаљно и основано показује ову нетачност К. Lübeck: *Reichseintheilung und Kirchliche Hierarchie des Orientes...*, Münster, 1901, 212–217, и П. В. Гидулянов: *Источни патријарси*, Јарослављ, МСМVІІІ.

обраћајућих се њему за посредовање и зато од њега зависећих, „настањених” епископа образовао свој „*ἡ σύνοδος ἐνδημούσα*” „домаћи” сабор. А тај сурогат сабора је, мало-помало, прогутао каноничне саборе митрополија и укинуо канонично уређење Константинопољске Цркве.

Увећању значаја неканоничног „домаћег сабора” много је допринео други неканонични институт – институт титуларних архиепископа и митрополита, који су добили своје титуле од императора, а били су изузети од власти обласних митрополијских сабора и каноничних митрополита и били потчињени непосредно патријарху. Пошто се такви титуларни архиепископи и митрополити нису потчињавали обласној црквеној власти, него непосредно константинопољском патријарху, њих су називали „аутокефалнима”. Такви титуларни архиепископи и митрополити, шир. дерекски, месински, цароски, афрски и др., нису имали себи потчињене епископе и нису учествовали на саборима своје бивше митрополије, него су били дужни, како саопштава Валсамон у тумачењу 8. правила VI Васељенског сабора (*Ап. синд. II*, 325–326), да се окупе код патријарха једанпут годишње. Они су образовали стално језгро „домаћег сабора”, што је доприносило, с једне стране, увећању састава и ауторитета домаћег сабора, а са друге стране, умањењу састава и ауторитета обласних митрополијских сабора. А умањивање састава митрополијских сабора је било погубно по њихов опстанак. Ради се о томе да су престоницки јерарси, у циљу ликвидације обласних сабора, а позивајући се на 12. правило Картагенског сабора, захтевали да на обласним саборима учествује не мање од 12 епископа. У вези са овим карактеристична је одлука „домаћег сабора” за време патријарха Луке Хризоверга. Сабор Кипарске цркве је свргао епископа аматунтског. Иако је на том сабору присуствовало 12 епископа, а Кипарска Црква, по канонима III и IV Васељенског сабора, била аутокефална, „домаћи сабор”, на којем су учествовали и император и сенат, како саопштава Валсамон у тумачењу 12. правила Картагенског сабора (*Ап. синд. III*, 324), одлучио је, упркос протестима неких чланова, да је ово свргавање неважеће због тога што кипарски архиепископ није био преко дванаесторице, него се налазио у њиховом броју. Међутим, ово правило уопште не захтева да архиепископ не улази

у број 12, и што је још важније, то правило Картагенске цркве, која је имала необичајено велики број епископа (око 700), било је чисто локалног значаја и није га примењивала ни сама престоичка Црква, јер је на „домаћем сабору” понекад учествовало свега три или четири епископа (*Acta Patr.* I, 255; II, 19). А једино правило Константинопољског помесног Сабора, које има општеобавезујући значај, каже: „не треба убудуће да епископ, коме се суди, буде лишен свештеног чина ни од двојице ни од тројице епископа”, одакле следи да и четири епископа представљају довољан минимални кворум за суђење епископу.

Четврти Васељенски Сабор је покушао својим 12. правилом да спречи штетне последице постављања титуларних епископа од стране царева, одлучивши да ће убудуће епископи бити лишени чина и за сам покушај да на такав начин стекну ту титулу, а епископи који су стекли титулу митрополита пре овог правила – да се задовоље самом титулом, а да не посежу за правима канонског митрополита. Но, ова одлука је остала мртво слово и број титуларних митрополита и архиепископа се постепено повећавао. Тако, у VII веку Константинопољска Црква је имала 34 „аутокефалних” архиепископа и 33 „аутокефалних” митрополита; у IX веку таквих архиепископа је у тој Цркви било већ 41, митрополита 34; у X веку архиепископа је било 51, митрополита 41, итд. Због протеста митрополита ираклијског и митрополита анкирског, који су захтевали да, на основу 12. халкидонског правила, титуларне митрополите у својим митрополијама постављају они, а не „домаћи сабор”, цар Алексеј Комнин издао је 1087. године новелу (*Zepi* I, 312; *Валсамон* на VI, 38; *Ап. синџ.* II, 392–394) да су императорске одлуке о митрополитским титулама важеће само после потврде од стране константинопољског патријарха. А пошто је таквим одлукама повећаван број јерараха непосредно потчињених том патријарху, ове потврде су радо давале.

А цар Исак Комнин је у својој хрисовуљи из 1193. године категорички изјавио да цар има право да уздигне епископије у ранг архиепископија и митрополија, и да јерархе таквих архиепископија и митрополија имају постављати не обласни митрополити, него константинопољски „домаћи сабор” (*Zepi* I, 468; *Валсамон* на VI, 12; *Ап. синџ.* II, 248–249). Правдајући

противканонске одлуке царева, подворавању склопи Валсамон имао је да каже само ово: „Меци се чини [!] да овакве одлуке цареви доносе по даној им [када и где] власти Свите” (*Ап. синџ.* 247–248).

Осим титуларних митрополита и архиепископа, као сталних чланова „домаћег сабора”, и случајно дошавших у престолицу других јерараха, почев од обичних епископа па до патријараха других Патријаршија, у овом сабору су учествовали и виши чиновници патријаршије, тзв. егзакотакли, при чему су они, макар били и само у чину ђакона, заузимали, супротно канонима, места изнад митрополита и епископа (*Acta Patr.* II, 138, 170–171; *Ап. Синџ.* II, 156–158 и др.). Учествовали су у овом сабору као пуноправни чланови и мирјани – државни чиновници, а понекад и читав сенат (*Migne* 140, 177), при чему су и они заузимали места изнад митрополита, архиепископа и епископа (*Ап. синџ.* V, 53, 57, 58, 83, 88, 90. и др.). А председавао је „домаћем сабору” понекад и сам император (*Ап. синџ.* V, 307; *Acta Patr.* I, 426 и др.). Наравно, сабор таквог састава није имао ничег заједничког са каноничним сабором митрополије, у чији састав могу ући само прејемници апостола – епископи.

Неканоничан је био и поступак одлучивања на „домаћем сабору”. По канонима (I Васељ. 6; Антиох. 9. и 19. и др.), све одлуке у пословима административног и судског (али не и догматског) карактера на саборима су доношене већином гласова присутних епископа. Али на „домаћем сабору” мишљење већине је имало важност тек када би се са њим сагласио председавајући сабора, тј. патријарх⁹, јер је сабор, у суштини, био установа саветодавног, а не решавајућег карактера. Осим тога, кворум „домаћег сабора” није био одређен и варирао је од 3 до 30 чланова, при чему је број чланова-учесника сваког заседања, као и сам њихов избор, зависио од воље патријарха.¹⁰ А одлуке тог сабора је обично потврђивао император.¹¹ Услед тога, одлуке „домаћег сабора” су, под маском саборности, обично скривале диктат патријарха и императора.

9. В. прр. Dr. Jos. Zährman: *Die Synoden und die Episcopallämter* Ind. *Morgenländischen Kirche*, Wien, 1867, 41–44; Барсов, *op. cit.*, 252–253.

10. Чижман, 33–34; Барсов, 255–256.

11. Чижман, 49; Барсов, 255–256.

Пошто су у престоницу долазили и обраћали се њеном епископу с молбом за помоћ и посредовање код императора јерарси свих рангова и из свих крајева империје, то „домаћем сабору“ није мањкало повода за ширење његове власти.

Осим „домаћег сабора“, иза којег је стајала сила императорске власти, ширење власти константинопољских епископа помагали су и сами императори својим законима. У вези са овим особито су била важна два закона Теодосија II (408–450). Конституција из 421. године потчинила је константинопољском епископу сав Илирик, који је до тада био потчињен папи. Премада су папе успеле да привремено врате Илирик под своју власт, ипак је ту конституцију Теодосије унео у свој Кодекс (XVI, 2, 45, уп. XI, 211). Надазимо је и у Кодексу Јустинијана (I, 2, 6). Три пута се на њу позива и Помоканон XIV глава (I, 5; VIII, 1; IX, 1). А Сократ у својој „Историји Цркве“ (VII, 28; *Migne* 67, 861) саопштава да је за време константинопољског епископа Атика (405–426) император наредио да се ниједна хиротонија епископа не сме обављати без допуштења (παρά τῆς ἐκκλησίας) константинопољских епископа. Тако су константинопољски епископи почели да постављају како епископе, тако и провинцијалне и дијецезалне митрополите, не само у својој тракијској дијецези, него и у другим дијецезама, и да тако постављеним јерарсима и суде. Блажени Теодорит саопштава да се већ св. Јован Златоуст стављао о црквама у азијској, понтијској и тракијској дијецези (*Цркв. ист.* V, 28; *Migne* 82, 1257). Из II аката Халкидонског сабора (*Актии* IV, 119; *Mansi* VII, 294) и саопштења Сократа (*Цркв. ист.* VI, 2; *Migne* 67, 661–4) и Созомена (*Цркв. ист.* VIII, 6; *Migne* 67, 1529–34) сазнајемо да је у азијској дијецези Златоуст свргао 15 епископа и дијецезалног митрополита Аптонина, а на његово место поставио свог ђакона Хераклида, а касније Мемпона. У оваквим поступцима Златоуста не треба видети пројаву властољубља. „Ако нису позвани, епископи да не прелазе границе своје области (дијецезе, *Ап. синт.* II, 169) ради рукополагања или било ког другог посла који се тиче црквене управе“, гласи 2. канон II Васељенског сабора; а Паладије (†420) у *Дијалогу о животи Златоуста* (Бенедиктинско издање Златоустових дела, т. XIII, Parisiis, 1839) саопштава (с. 133, уп. *Migne* 47, 182–184) да је Златоуст отишао у Азију на упорне молбе локалних епископа

и клира, који су желели да помоћу његовог ауторитета смире пометњу која је узбуркала њихову епархију. Али, Златоустови наследници су почели да се мешају у послове суседних дијецеза и када нису били позвани. Константинопољски епископ Атик поставио је епископа у Филипопољу, Тракијске дијецезе (Сократ, *Цркв. ист.* VII, 3 и 37; *Migne* 67, 741 и 821). Његов прејемник Сисиније је рукоположио епископа Прокла у Кизику, али га народ није прихватио. Поставши константинопољски епископ, Прокло (434–436) је поставио двојицу дијецезалних митрополита – кесаријског Таласија (Сократ, *Цркв. ист.* VII, 48; *Migne* 67, 840) и ефеског Василија (*Mansi* VII, 294; *Актии* IV, 119). Сваки пут када би хиротонисао епископа у другој дијецези, константинопољски епископ је проширивао своја права, не само зато што је то био преседан за даље хиротоније у тој епархији него и зато што је тако хиротонисани епископ, хтео не хтео, морао да штити права константинопољског епископа, јер је самим тим штитио правилност и сопствене хиротоније. Када су на последњем 16. заседању Халкидонског Сабора императорови изасланици, на захтев нациних представника, питали епископе да ли су они добровољно потписали 28. правило, којим се проширују права константинопољских епископа, петорица епископа су, потврђујући добровољност свог потписа, сматрали за потребно да објасне и мотив којим су се руководили – хиротонију коју су добили од Константинопољског престола, а тројица од њих су истакли да су и њихови претходници добили епископски чин на исти такав начин (*Mansi* VII, 429 сл.; *Актии* IV, 167–168).

Константинопољски епископи су до Халкидонског сабора простирали своју власт не само на три суседне дијецезе – Азијску, Понтијску и Тракијску него и на удаљенију – Источну или Антиохијску дијецезу. Пр. јоп 394. године константинопољски епископ Нектарије је председавао константинопољским сабором, који је решавао питање спора двојице епископа Источне дијецезе, и донео одлуку о кворуму суда над епископом; а константинопољски епископ Анатолије рукоположио је и дијецезалног антиохијског митрополита Максима итд.

Осудивши константинопољског патријарха Несторија као јеретика, III Васељенски сабор није непосредно разматрао пита-

ње граница власти престоничког епископа, али је својим 8. канонем (*Ап. синџ.* II, 203–204) донео категоричну и красноречиву одлуку у заштити аутономије свих митрополија и њиховог саборског поретка од претензија других Цркава. Као што се види из аката VII заседања Сабора (*Mansi IV*, 1465–70; *Актии II*, 5–14), после смрти кипарског митрополита Троила, проконзул Флавије Дионисије је, на молбу антиохијског епископа, забранио кипарским епископима да изаберу прејемника. Међутим, сабор кипарских епископа изабрао је епископа Ригина за митрополита, који се обратио Васељенском сабору жалбом на претензије антиохијског епископа, којима је овај прекршио Апостолска (очито 1, 34. и 35) и Иконејска (4. и 6) правила. Уверивши се у то да је обично и раније сабор кипарских епископа бирао кипарске митрополите и епископе, Васељенски сабор не само да је осудио претензије антиохијског епископа као „дело супротно црквеним одлукама и правилима св. Апостола, које уводи новотарије и угрожава слободу свих“, и потврдио права кипарских епископа да самостално бирају митрополита и епископе, него је издао и општеобавезујућу одлуку која, по мишљењу Сабора, треба да остане неизмењена за сва времена, пошто произилази из *основа православног догматског учења о Цркви*. Доневши одлуку о Кипарској цркви, Сабор продужава:

„...то исто да буде сачувано и у другим дијецезама и у свим митрополијама, да нико од најбогољубивијих епископа не заузима туђу митрополију, која раније и од давнина није признавала пад собом власт ни његову, ни његових претходника; ако је, пак, неко заузео или на силу потчинио себи, нека је врати, да се не би нарушавала правила Отаца и под видом свештене службе (*ιεροουρίας*) поткрала гордост световне власти и да не бисмо, мало по мало, изгубили ону слободу коју нам је својом крвљу даровао Господ наш Исус Христос, Ослободилац свих људи. Дакле, благоугодно беше Светом и Васељенском Сабору да сачува чистим и неприкосновеним у свакој митрополији она права која је она имала од почетка по старом обичају. Сваки митрополит има право да, ради своје заштите, узме препис ове одлуке. Ако, пак, неко предложи одлуку супротну овој која је сада донета, сав Свети и Васељенски сабор наређује да таква буде неважећа.“

На тај начин III Васељенски сабор је осудио властољубиве претензије и саме најстарије хришћанске Цркве, оне Цркве где „ученици најпре беху названи хришћанима“ (*Дела Ап.* 11, 26). Уколико тежа би требало да буде ова осуда за стремљења константинопољских епископа да потчине себи друге Цркве, јер у то време они нису имали канонска права чак ни на положај провинцијалног митрополита, што се види и из аката самог III Васељенског Сабора. На 7. заседању Сабора била је разматрана молба двојице епископа ираклијске митрополије, оне митрополије у којој је један од епископа био и епископ престонице. Ираклијски митрополит Фритилас „је стао на страну Несторија“ тако да су се ови епископи, верни Православљу, побојали да ће он у градове њихових епархија поставити нове епископе. Васељенски сабор је, сагласно свом 8. канону, одлучио: „...не сме се увести ништа ново у градовима Европе, него нека њима управљају, по старом обичају, епископи од којих су они од давнина зависили; као што сада нема ниједног митрополита који би присвојио власт другим путем, тако се и убудуће не сме увести ништа ново у дрвене обичаје“ (*Mansi IV*, 1478; *Актии II*, 24–26).

Из ове одлуке се види да ни III Васељенски сабор није признавао право престоничком епископу да поставља епископе у Тракијској дијецези, и на цитираном месту се он чак и не помиње.

(*Вестник руског западно-европског патријарашког егзархата*“, 1955. г., бр. 22)

Проф. Свјетле Тројицки
(Превео са руског: Родољуб Лазаревић)

Фидасово поимање канонског права*

КАНОНСКЕ ОДРЕДБЕ 9. и 17. канона IV Васељенског сабора нису противуречне одредби 2. канона II Васељенског сабора. Напротив, између ових одредби постоји сагласје којим се исте међусобно потврђују. Према томе следи – Цариградски епископ се не појављује као виши, жалбени суд према судовима епархијских сабора других аутокефалних Цркава. Њему се не подносе спорови из других аутокефалних Цркава. Он не врши надзор над другим аутокефалним Црквама. – Тиме падају у воду тезе заступљене у Епанагогији (III 7–11), и већ наведене Фидасове тезе о суду цариградског патријарха као трећој и последњој судској инстанци у домену јурисдикција других помесних Цркава.

Ово је важно истаћи, јер се тиме поткопава темељ омиљене тезе Власија Фидаса о праву цариградског патријарха на ставропигију и у области других аутокефалних Цркава. О томе ћемо више рећи другом приликом.

* У тексту Жељка Которанина *Фидасово поимање канонског права* објављеном у прошлом броју нахпег часописа, грешком је изостављена последња страница овога рада. Стога је, молећи читаоце да нам опросте, објављујемо на овом месту. Такође, указујемо читаоцима да у истом тексту на 35-ој страни, у 13-ом реду уместо „...правилима святих Цркава...“, треба да стоји „...правилима святих Отаца...“ (црим. уред.).

Цариградски епископ нема своје власти над споровима у оквиру других Цркава. Он и када решава, суди такав спор, не простире своју власт преко граница своје области на друге Цркве, него напротив, поступа по молби надлежне црквене власти те друге Цркве, изражене кроз допуштење егзарха дотичне велике области на основу опредељења страна у спору (туженог митрополита и епископа или клирика, као тужиоца). Свакако, цариградски епископ без овако изражене молбе нема власти да суди такав спор. Ако би то учинио, понављамо, без овако изражене молбе, тада не би поступио по 9. и 17. канону IV Васељенског сабора, и повредио би 2. канон II Васељенског сабора. Отуда је дужан да одбије суђење спора, ако примети да стране нису сагласне да он суди, или ако и јесу сагласне, али нису о томе обавестили свог егзарха, и од њега добиле одобрење (в. 23. канон Картагенског сабора).

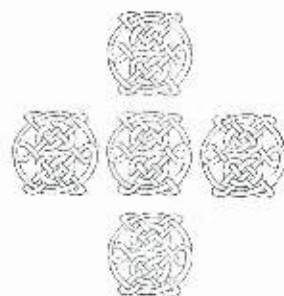
Власије Фидас је срачунато погрешно тврдио да је Халкидонски сабор увео патријаршки систем у администрацију Цркве, да према административним одлукама овог Сабора постоји право жалбе у Цркви, те да је овај Сабор 9. и 17. канонима поделио цариградском патријарху власт суђења по жалбама на пресуде судова других помесних Цркава. Зашто?

Да би погрешним тумачењем створио привид о пореклу цариградског епископу жељених повластица, морао је 9. и 17. канон (данас без рачија у делу о судовима) да учини објективном основу патријаршијског система (управо због дела о судовима), што резултира тезом о аутокефалним помесним Црквама, између којих се издваја пет патријаршија (Римска, Васељенска, Александријска, Антиохијска и Јерусалимска), између којих се издваја Васељенска (*Исис*, стр. 205–206) својим екстериторијалним правима. А то су: право проглашавања аутокефалности Цркава, право суђења у трећој и последњој инстанци спорова из домета других Цркава, право ставропигије широм света, тј. изумање манастира и клирика из власти њихових епархијалних епископа и у другим аутокефалним помесним Црквама. Ово су права власти, и реално и правно не припадају Цариградском трону. *Та права имплицитно и рејтосстављају право рукополагања*. Рукополагање својих епископа, епископату области даје право проглашења аутокефалности дела своје области. Рукопо-

ложење даје право суђења и довршетак је тог права. Рукоположење је извор права (боље рећи обичаја) патријарха на ставропигију.

Да ли Цариградски патријарх спрема захтев да рукополаже поглаваре помесних Цркава? Да ли је рецензент Фидасове књиге о тој могућности размишљао? Јер она представља склисиолошко образложење за такав захтев.

Жељко Которацки

УМЕТНОСТ И ИСТОРИЈА

Звона

ВЕДОЦИ СМО веома лошег стања звона и звонара у многим нашим црквама. Разлози оваквог стања су бројни: од давнина су, на овим просторима, звона изложена уништавању – прво дуготрајно ропство под Турцима, затим под комунистима, са нашом традиционалном небригом, довели су до пропадања звона у храмовима.

Данас, када нам се чини да су прилике за црквени живот мало боље, време је да се позабавимо и звонима. У многим храмовима црквењаци нису више у снази и не могу да звоне; цркве које су електрификовале своја звона имају проблеме са одржавањем постојећих конструкција и урешаја, или је електрификација урађена тако да се звона не чују даље од порте. Дугачак је списак проблема због којих су звона на многим храмовима практично занемала.

Звоноливачки занат изумире. Ливење звона је тежак и компликован посао који се учи годинама, искуства се морају сти-

Велико звоно у манастиру
Симоногестра на Светој Гори.

пати полако и преносити са колена на колена. Дугачак је списак ливница које су престале да лију звона, а нове се не отварају. Једина паша ливница, са традицијом од преко сто година, јесте „Ливница Поповић“ у Београду, која, на радост Божју, и данас лије звона.

Жеља ми је да практичним саветима помогнем свима који имају било каквих проблема са звонима: да звонима продужи-мо век, да сачувамо стара звона од пропадања и преливања и да тамо, где су звона лоше постављена, омогућимо да се глас звона, те својсврне Божије трубе, чује што даље.

НАМЕНА ЗВОНА

Правилно одржавање звона неопходно је да би она могла да испуњавају своју основну намену, која је вишеструка.

Звона су свештени предмети храма, служе за позивање верника на богослужење и својим звуком означавају време одржане свештенорадњи. Звона, својим богоугодним звуком, обавештавају вернике о свим радосним и тужним догађајима који се дешавају у парохији. Њиховим звуком оглашава се смрт парохијана и то различитим звуком за мушкарце и за жене.

Звонима се најављују велике катастрофе и позива на узбуну. Велика звона својим звуком разгоне градоносне облаке, а звук звона штити и од свакојакних злих сила. Звоном се такође означава одређено доба дана.

ВРСТЕ ЗВОНА

Звона се, према облику или како се то некада говорило према кроју, начину ливења, начину извођења из равнотеже, или врсти клатна могу поделити у више група.

Најопштија подела звона је на звона старог и новог типа.

Стари тип звона

Звона старог типа, прва звона употребљена у хришћанској цркви, имају већу висину од ширине. Оваква звона, захваљујући издуженој форми, производе педални тон или одзвон, који је, заправо, њихова основна карактеристика. Звона овог типа су посебни инструменти, које је немогуће хармонизовати са дру-

гим инструментима или са одређеним бројем звона различитог основног тона, ради музицирања оркестарског типа. Зато се, од самог постанка, ова звона, као свештени предмети храма, не употребљавају као инструменти опште намене, чија је функција универзална, већ искључиво као део литургијског чина, са основном наменом да призивају вернике на богослужење, да молитву у цркви уздигну Господу и огласе његово присуство.

Звона овог типа карактерише посебан начин ливења, начин качења у звонари и тип клатна.

Звона старог типа лију се конструисањем лажног звона. На дугачку, четвргасту, закошену греду, ослоњену у две хоризонталне тачке, лагано се наноси глина. Конструисањем посебног шаблона од дрвета, који представља профил звона и може се причврстити тако да се помера напред-назад у односу на набачену глину која се окреће око осе, могуће је лаганим окретањем глине, као на хоризонталном грнчарском гочку, обликовати унутрашњи профил звона. После сушења, на глинени калуп, наноси се талак слој воска и лоја у дебљини и облику будућег звона. Мекоћа воска и лоја омогућава уцртавање рељефа и нагласа са савршеном прецизношћу. Овај слој воска и лоја назива се *лажно звоно*, јер ће оно, приликом ливења, уступити своје место врелом ливу који ће истиснути восак и лој и тако формирати право звоно. Преко лажног звона наноси се још један дебели слој глине са различитим састојцима који јој дају чврстину. Све ово увезује се у целину, лагано скида са копусне дрвене осовине и спушта у руну испод пећи у којој се топи лив. Након што је овакав калуп припремљен и загрејан, у њега се улива бронза растопљена најчешће ћумуром прављеним од крушковог дрвета и убацавањем ваздуха меховима на ручци погон. Лив се улива у калуп природним падом. После завршеног наливања звона, комплетна конструкција се загрпава земљом, чиме почиње процес лаганог хлађења. Захваљујући овако успореном хлађењу у земљи, бронза добија структуру која даје пријатан и богоугодан звук.

Прва звона изливена на овај начин имала су на горњем делу руке које су служиле за качење клатна. Касније су, пре ливења, постављале посебне куке, тако да је изливено звоно имало утиснуту куку за коју је било могуће закачити клатно.

Беза клатна и звона је мека, због што лакшег кретања клатна и она се постиже неким од природних материјала: најчешће се употребљава кожа или неко друго природно влакно које је савитљиво, али и довољно чврсто.

Овакво звоно качило се на конструкцију од дрвета, најчешће дебелу греду, тако да је оса клаћења звона била изнад самог звона. На крајевима ове греде постављани су специјални дрвени ваљци који су, у посебним лежиштима на дрвеној конструкцији, држали звоно у положају за звоњење. Овако окачено звоно није се окретало око оса дрвених ваљака, већ се клатило у лежиштима на посећим гредама, тако да је правац удараца клатна био у правцу кретања звона. Звук који се тада ствара најјачег је интензитета и садржи у себи све оно што карактерише овај тип звона.

Наша најстарија сачувана звона, за које се поуздано зна да су цело путујућег звоноливца Радоја Милишића, пронађена недалеко од Градачке цркве у Чачку, као и звоно које се чува у Пећкој патријаршији, поред тога што су једини и настарији сачувани примерци наших звона, ливена су овом старом технологијом.

Нови тип звона

Звона новог типа производ су западне хришћанске цркве и нове технологије. У почетку је римокатоличка, а затим и протестантска црква, развила нови тип звона, који је требало да задовољи потребе западне цркве након разлаза са источном. Западна црква употребљава звона као инструменте за извођење музичких композиција које су саставни део богослужења. У западној цркви, нарочито код римокатолика, уобичајено је да се три звона која се користе у литургијске сврхе, тонски ускладе да код звоњења звоне „Глорију“ или „Аве Марију“, а код употребе више звона, она се тонски усклађују тако да могу да изводе различите композиције.

Звона као инструмент улазе у састав оркестара, или се од њих формира нови инструмент, сличан оргуљама, који се назива гlockenspiel. У српском језику немамо адекватан термин за назив овог инструмента, који би могао да се преведе као „игра звона“ или „оргуље које звоне“. За те потребе, било је неопход-

но створити нови тип звона, који је морао да има карактеристике инструмента који служи за оркестарско музицирање, а то је прецизно и јасно дефинисан основни тон. Због тако прецизног дефинисања основног тона и губитка педалног тона, односно одзвона, овај нови тип звона се у литератури назива и *акустични тип звона*.

Да би се постигао јасно дефинисан основни тон, развијен је нов облик, нов начин качења и нова технологија ливења звона. Звона новог типа имају ширину већу од висине, чиме је избегнут одзвон који смета код свирања на звонима. Код новог типа звона звук се ствара ударањем клатна у статично звоно или брзим и лаким извођењем звона из равнотеже, могућим захваљујући пресеченој оси качења звона. Када је звоно статично, па се помера само клатно, интензитет звука је далеко мањи него када се клати само звоно. Код оваквог начина звоњења, могуће је контролисати број удараца клатна у звоно, њихову учесталост и интензитет, па се због тога овакав начин звоњења употребљава у гlockenspielу. Код овог инструмента звона су фиксирана, а клатна се преко система за пренос повезују са клавијатуром, чиме се постиже ефекат контролисаног побуђивања звона, а тиме и могућност музицирања.

Да би се ова звона, предвиђена за посебан инструмент, могла користити и у литургијске сврхе, новом типу звона прилагођен је низ других елемената. Овај тип звона качи се на систем са пресеченом осом, која помера тачку тежишта звона, што омогућава да се звоно лако изведе из равнотеже. Лаким извођењем из стања мировања, звоно у свом отварању удара у клатно и не клати се заједно са њим, па су, због тога, код новог типа звона клатна много тежа. Повећана тежина клатна и брже извођење звона из равнотеже, основни су елементи стварања звука код овог типа звона. Учесталост удараца клатна много је бржа, интензитет звука је смањен, па се брзим сустизањем и убрзаним ударањем клатна о звоно сакрива основни недостатак овог типа звона: недостатак одзвона. Овај тип звона се лакше електрификује.

Нови тип звона лије се модернизованим поступком, у коме се користе калуни којима је могуће излити велики број звона истог типа, са јасно дефинисаним пропорцијама и звучним ка-

рактеристикама. Увођењем новог типа звона у западној цркви, губи се разлика између црквених и световних звона, јер се у свим случајевима користи стандардизовани облик звона, па се због тога звона, у зависности од намене, различито освешћују.

Како је западна црква произвела нови тип звона, која у потпуности задовољавају њене потребе, овај облик звона можемо назвати и римокатоличким, јер је управо овај тип звона требало да, својим променљивим звуком, покаже разлике између источне и западне цркве. Јасно је да је стари тип звона, као и изворно учење светих Отаца, оно што се, с правом, назива Источна православна Црква. Западни теоретичари звона перадо говоре о разликама између звона, а нови тип звона проглашавају за неминовност модерног технолошког развоја, у складу са вековним тежњама да се, тихим унијаћењем, православна црква полако преводи у папизам. Због тога и на многим нашим храмовима постоје звона новог типа, а преовладало је и лаичко мишљење да су сва звона иста.

Ово се мора знати да би било могуће одредити коме типу припадају звона која имамо на звонари. Ако закључимо да је то, стицајем несрећних околности, нови тип звона, треба сачекати погодан тренутак и прелити их у стари тип, како би се звонима вратио звук који су вековима имала, потпуно у складу са њиховом наменом.

НАЈСТАРИЈА ЗВОНА У СРПСКИМ ХРАМОВИМА

Стицајем многих несрећних околности, а и нашим немаром, многа стара звона више не постоје. Звона су, од давнина, на нашим просторима била предмет уништавања: од Турака, преко Аустроугарске, све до наших дана, када су звона на нашим храмовима изложена небризи и незнању.

Најстарија сачувана звона у српским храмовима потичу из петнаес-

Родоново звоно из 1432.
Чува се у Пећкој Патријаршији.

тог века и дело су вештог путујућег звоноливца Радоја Милишића. Она припадају старом типу звона и имају карактеристичан, издужен облик. На сачуваним звонима, поред натписа и потписа звоноливца, налазимо и рељефе светаца урађене на самом звону. До данас нису извршена никаква техничка истраживања у смислу одређивања састава и структуре лива ових звона. Многи аутори су, ипак, само посматрањем, закључили да су ова звона плод прецизног звоноливачког рада. Једно од тих најстаријих звона, за које се претпоставља да је ископано у селу Бања у пећком округу и да је закопавањем склоњено од одношења, чува се у Пећкој Патријаршији. Поред овог и једног грчког звона, тачније звона сличног облика али са грчким натписом, у Пећкој Патријаршији чува се и једно мало звоно, које по облику подсећа на данашња звона. Поред ових, сачувана су још само звона са Градачке цркве недалеко од Чачка, од којих се два налазе у Народном музеју.

Изузетно мали број сачуваних звона захтева да се веома брижљиво чувају, као и да се спречи евентуално даље уништавање ретких старих звона. Због тога је изузетно важно да свако пронађено старо звоно сачувамо од преливања и уништавања.

ПРИСТУП ЗВОНИМА

Звук звона позива вернике на богослужење. Звона се уграђују у посебне објекте, звонаре, са којих је, захваљујући великој висици постављања, могуће чути звук на далеко. Дуговечност звона и њихова исправност, да би служила својој намени, могући су онда када су звона, посвећа конструкција, механизам за потезање, отвори на звонари и конструкција звонаре у исправном стању. Због тога је лак приступ звонима, ради одржавања и поправке, један од важних услова за исправан рад звона.

У многим нашим звонарама степенице су у таквом стању да се звонима тешко или никако не може прићи. Дрвене степенице које воде у врхове звонара углавном се распадају и опасно је петити се до звона. Због тешког приступа, звона се не одржавају, па им је и век трајања смањен. Приликом обнове звонара и храмова, или грађења парохијских домова, обавезно треба постојеће дрвене степенице или заменити новим, или, боље, постави-

ти лагане металне степенце које ће имати потребну стабилност и омогућити несметани приступ звонима.

На срећу, постоје и храмови где је приступ звонима добро решен и, по правилу, у свим тим звонарама су звона у исправном стању. Век звона веома много зависи од њиховог правилног одржавања, а оно је немогуће уколико не постоји несметан приступ звонима.

ОТВОРИ НА ЗВОНАРАМА

Жалосно стање звона у многим нашим храмовима није последица само небриге, него и наслеђених пропуста које су градитељи храмова, нарочито звонара, учинили током самог зидања. Прозори и отвори на многим звонарама нису на стручан начин пројектовани, па не омогућавају најбоље простирање звука звона.

Ширина отвора на звонари мора бити пет сантиметара дужа од ширине, а висина метар виша од висине највећег звона. То значи да се отвори на звонарама пројектују према звонима потребним за постојећи храм и да отвори морају одговарати оном типу звона која најбоље задовољавају потребе у односу на висину звонаре, околне објекте и топографију терена (планински или равничарски крај, градска средина). Димензије отвора на звонарама треба да омогуће лако уношење и намештање звона, без рушења или скидања кровне конструкције, да се не би десило да због лоше пројектованих отвора морају да се ставе знатно мања звона, која не одговарају намени.

На појединим храмовима су звона намерно заробљавана у звонаре зазиђивањем. Како су звона у историји српске цркве одувек била предмет уништавања, било да су одношена да би храмови занемели или да би се од њих правили топови, вековно искуство српског народа натерало га је да звона чува од насиља и уништавања, скидањем и закопавањем појединих звона у тешким временима, али и зазиђивањем током зидања звонаре, тако да их је било немогуће изнети без рушења појединих делова звонаре. Овако су нека наша звона сачувана, али је то стварало много проблема онима који су, у мирним временима, морали да их скидају или поправљају.

Отвори на звонарама, поред тога што морају да омогуће уношење или изношење звона уколико није пројектован про-

стор у звонари за те намене, морају пропустити звук звона да се слободно шири са звонаре. Због тога отвори на звонарама треба да буду:

1. Једноставни, без икаквих стубова или лукова, како би се звук несметано ширио у потребном правцу. Украшавањем отвора на звонарама, стубовима и луковима оставља се између њих *шунђа* простор, који се понаша као акустична решетка која лоше утиче на квалитет звука звона и даљину његовог простирања.

2. Потребно је да отвори на звонари буду паралелни и исти на обе стране звонаре, како би се звук несметано ширио у правцу кретања звона. Правац клађења звона, а тиме и отвори на звонари, одређују се правцем најудаљеније тачке до које звук са звонаре мора да одјекује.

3. Унутрашња посебна конструкција звона и кровна конструкција морају бити у сагласју и, у зависности од типа звона, омогућити да у тренутку када је звоно највише отворено (заклађено) и када се ослобађа најјачи звук, несметано пропусте звук из звонаре. Дешава се да су отвори на звонарама и кровна конструкција са посебном арматуром за звона тако постављени да се, током звоњења, звона не могу довести у прави положај који омогућује несметани излазак звука у простор. Због оваквих пропуста, звук звона лута по унутрашњости звонаре, те само део звука излази ван ње. Дешава се и да постоји само један отвор у правцу кретања звона, а да је на супротној страни звонаре зид, па тада део звука несметано напушта звонару, а за њим се вуче звук одбијен од зида који мења карактер и квалитет звука звона.

4. Потребно је, конструкцијом крова и отвора, заштити простор у унутрашњости звонаре од атмосферских падавина (кише и снега).

5. Посебан проблем су голубови и друге птице које се гнезде у врховима звонара. Познато је да хемијско дејство голубијег измета на бронзу проузрокује нагризање звона и слабење његове унутрашње структуре, због чега, под дејством вибрација звука, звоно пуца.

Основна заштита звона је: *изоловавши их од контакта са ивицама.*

Звона се, најчешће, штите од птица и атмосферских падавина постављањем решетака од пласнатих металних или дрвених профила на отворе звонаре. Међутим, иако оне физички штите звона од пропадања, ове решетке заробљавају звук у звонари и не дозвољавају му да се несметано шири, па су оне за звук исто што и окови за човека. Употребом свих врста жичаних мрежа, са одговарајућом кровном конструкцијом која штити од атмосферских падавина, могуће је заштитити звона од птица и омогућити звуку да се несметано шири.

ПРОСТИРАЊЕ ЗВУКА УНУТАР ПОРТЕ И НА ДАЉИНУ

Познато је да се звона појединих храмова добро чују на даљину, да су доброгласна, а да унутар самога храма њихов звук није ни превише гласан, ни тих. Знамо, такође, да постоје два типа звонара: у саставу храма, изнад припрате, или посебан објект у непосредној близини храма. Доброгласност на даљину и пријатност звука звона у самој порти постиже се, заправо, конструкцијом звонаре, обликом и висином отвора као и начином пригушења звука који остаје у звонари након удараца клатна у звоно.

У тренутку када се звоно максимално заклапа и клатно удари о ивицу звона, настаје звук огромног интензитета, а звоно ствара лепезу тонова у различитим фреквенцијама. Тонове високе фреквенције стварају непријатан утисак и потребно их је, због постизања пријатног звука, апсорбовати пре њиховог изласка из звонаре, а тонове нижих фреквенција треба појачати. То се постиже облагањем простора у коме су смештена звона, нарочито зидова на којима се налазе отвори, дрвеним облогама или сличним материјалима који служе за апсорпцију звука. Да би се ваљано извршило пригушење тонова високе фреквенције у звонари, површина отвора на зиду не сме бити већа од 25% површине самога зида.

Пошто се овако прецизно усмери звук из звонаре на даљину, потребно је да звук који остаје у звонари не излази из ње. Због тога се димензије отвора смањују од врха према дну звонаре. Ови отвори треба да буду пројектовани тако да омогуће пролазак светлости и задржавање звука. На ове отворе могу се стављати решетке од пласнатих дрвених или металних про-

фила. Пожељно је, на најпогоднијем месту у звонари, хоризонталном преградом пресећи пролазак звука у унутрашњост звонаре или храма.

ОКРЕТАЊЕ ЗВОНА

Звона се, након освећења и постављања на храм, обично занемаре и о њима се води рачуна тек када им се нешто догоди, јер, као и у другим стварима, не постоји навика редовне бриге, па тако звона веома често пуцају због неблаговременог окретања.

Током низа година употребе, клатно полако тањи и слаби место удараца у звоно. Процес се убрзава нестручном електрификацијом звона, која је веома честа. На истањеним местима ударања клатна, звоно често пукне или напукне. Да би се век звона продужио, звона се, најчешће, праве тако да их је могуће окретати око вертикалне осе и тиме померати место удараца клатна у звоно. Благовременим окретањем звона, оно се може спасити од пуцања чиме му се знатно продужава век трајања. За окретање звона није неопходно тражити помоћ стручних лица, јер се у свакој парохији пађе мајстор који може да обави овај посао.

Ако звоно, ипак, напукне не сме се дозволити да га поправљају нестручне занатлије, већ се, у том случају, треба обратити ливници, да њени стручњаци пронађу најбоље могуће решење.

ЕЛЕКТРИФИКАЦИЈА ЗВОНА

Данас је електрификација звона све чешћа. Много црквењака више нема снаге да звони, а и време у коме живимо, општи технолошки развој, условио је увођење модернизованог начина звоњења и у приликама кад електрификација није неопходна. Има, додуше, манастира и цркава где имамо избор између електрификације и тога да звона не звоне.

Електрификација звона дошла је у наше крајеве са Запада. У западној цркви, где је у употреби музицирање на звонима као инструментима, временом су се развили различити системи за електронско погезање звона. Неки од ових система употребљавају се и код нас.

Електрификацијом звона постаје могуће укључити звона током чинодејствовања из олтарског простора, што олакшава бо-

гослужење. Проблем настаје када нестане струје, или, што се у пракси дешава, од дуготрајног рада откажу поједини елементи инсталације, па једно или два звона на храму занеме, иако су звона у суштини исправна. Често одржавање комплетног система звона није могуће због недостатка делова, јер је већина фирми које су на нашим просторима електрификовале звона из иностранства, или су се користили делови опреме из увоза. Током последњих година принудне изолације на многим нашим храмовима стање уређаја за покретање звона на електрични погон постало је веома лоше.

Посебан проблем, и поред добрих намера, настаје тамо где електрификација није стручно урађена. Нестручне особе, када се сусретну са компликованим проблемом електрификације звона, приступе најједноставнијем, по правилу погрешном решењу које укида клаћење звона, а електрикује се покретање клатна које удара или у једну или у обе стране звона. Када се електрификација звона овако уради, потпуно се губи намена звона, јер се звук простире само на незнатном простору у близини порте. Због овако изведене електрификације често се на клатна заварују разни додаци, да би се пут кретања клатна скратио и задржала снага почетног ударца, што изазива пуцање звона што је већа штета од тренутне користи.

На срећу, данас се звонима посвећује више пажње, како њиховом проучавању тако и одржавању, па постоје стручњаци који су у стању да изврше све потребне поправке и доведу у радно стање постојеће системе, као и да коректно уведу електрификацију тамо где је она неопходна.

ПРЕЛИВАЊЕ ЗВОНА

Дешава се да се неко старо звоно, када пукне, уместо да у ризници или музеју сведочи о минулим временима, оно због недостатка новца прелива у ново звоно. Ако смо припућени на преливање звона, онда треба водити рачуна о неколико битних елемената:

1. Напукло или оштећено звоно треба преливати у ливници у којој је ливено. Уколико та ливница данас не постоји, што је случај са многим нашим ливницама, онда треба припремити сву документацију у вези са набавком звона и, ако је могуће, у

некој другој ливници излити идентично звоно. На новом звону, које је копија старог, поред оригиналног натписа треба навести да је звоно преливено, и годину и ливницу у којој је то рађено.

Ово је од изузетног значаја, да би се сачувале бар копије, уместо да се понавља судбина многих наших старих звона, која су преливена, а подаци о њима више не постоје.

2. Потпуно преливање звона, којим се губи траг претходног звону, има смисла само када се ради о општењим звонима новијег датума, која треба заменити бољим и већим. Тада није потребно писати на њима да су преливана, односно правити копије, али је битно снимити их и пописати све податке и на тај начин оставити сведочење о њима.

3. Пајгори облик преливања звона је када се неко старо, оштећено звоно прелива у ново, веће, чиме се старом звону губи сваки траг. Тако су уништена многа наша знаменита звона.

Савет: не преливајте звона изливена пре 6. априла 1941. године.

Синиша Димитријевић

Звоно из руског манастира Валаам.

Богородица са Христом Храничевом
из цркве Богородице Љевишке у Призрену.

ХРОНИКА ЕПАРХИЈЕ

† Архимандрит Сава

Архимандрит Сава Кривокућа, парох и духовник манастира Гориоч код Истока у Метохии, упокојио се у Господу 13. новембра 2003. године у 80-ој години живота. У манастиру Дубоки Поток, код места Зубин Поток, налазио се неколико месеци ради лечења где му је манастирско братство могло указати, на слободној територији Косова, више неге и пажње. У том манастиру је и сахрањен 15. новембра са јужне стране цркве.

На ослу које је служио епископ Артемије са 12 свештеника и свештеномонаха, учествовао је већи број монаха и монахиња из епархије, његова сестра из Гориоца монахиња Пелагија и сестрић Драган, као и грађани из околине Дубоког Потока. Епископ се тронутим речима опростио од покојника и захвалио му на монашком и пастирском дугогодишњем пожртвованом раду, кроз цео свој живот у цркви Христовој.

Рођен је у селу Братљево – Равна гора код Ивањице 31. августа 1923. године. Крштено му је име Растко. Дошао је у манастир Вазнесење у Овчару у младићким годинама 1945. Свакако да га је у тај манастир повукла, поред жеље, и љубав према својој сестри Драгињи, која је пре њега на три године дошла у

Блаженочини отац Сава.

Вазнесење код игуманије Илине. Када су сестре из тог манастира препле по потреби у манастир Никоље, са њима је прешао и млади Растко, где бораве годину дана. Затим се 1946. заједно са сестрама враћа поново у Вазнесење. Из Вазнесења Растко те године одлази у војску, а сестре постају предмет мучења и саслушавања по затворима, зато што су биле набеђене и објављене да помажу у храни заостале четнике по овчарско-кабларским шумама. Та судбина прати сестре у манастиру Јовану, па ће по доласку из војске и Растка иста судбина прати-ти. Тако ће морати да се и он потуца око шест месеци по затворима, где на разне драстичне начине бива мучен, саслушаван и малтретиран. Циљ је био да се зашмаши и да напусти манастир. Но, он се ипак показао тако чврстим и приврженим монашком животу те се одлучио, и у манастиру Студеници замонашио на бденију уочи Велике Госпојине 1950. године, и добио монашко име Сава.

Рукоположен је за јерођакон на Малу Госпојину исте 1950. године. А за јеромонаха рукоположен је другог дана, на светог Јоакима и Ану. За игумана је унапређен у манастиру Гориоч 1967. године, где је те године и премештен из Сопоћана. За архимандрита произведен је на освешћењу новог храма Свете Тројице у Петруши код Клине, на светој архијерејској Литургији коју је служио епископ Артемије 19. јуна 1992. године.

Отац Сава је пре доласка у Гориоч живео, радио и унапређивао манастир Сопоћане према тадашњим, под комунистима, могућностима. Тамо се налазила и његова сестра Драгиња и отац Миљко. Сестра се тамо и замонашила 1964. године, а отац као монах Симеон умро негде после 1970. године.

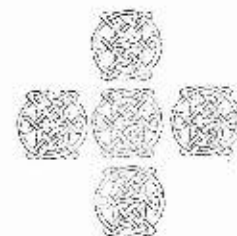
По доласку у манастир Гориоч архимандрит Сава је обновио тај манастир. Дозидао је старој цркви припрату са звоником. Подигао је и нов, леп конак, добру шталу са две-три собе на спрату. Камениту порту је изравнао, покрио чистом земљом и засејао траву. Повезао је цркву и конак лепом стазом. Тако је Гориоч добио нов изглед домаћински обновљеног манастира, а отац Сава у народу добио углед доброг домаћина, монаха, пастира и духовника.

Бог да му душу прости!

Архимандрит Јован Радосављевић

Група жена из посете лекарске екипе Србима на Косову и Метохији.

лична библиотека
Арх. Наум

Лекарске посете на Косову и Метохији

*Лекарски прегледи и здравствено ситиње ситановништва
у најугроженијим енклавама на Косову и Метохији
у 2002–2003. години*

С А БЛАГОСЛОВОМ ЕПИСКОПА рашко-призренског и косовско-метохијског г. Артемија од месеца марта 2002. год. почела је хуманитарна акција – лекарске посете најугроженијим енклавама на Косову и Метохији и медицинска помоћ Србима.

У акцију су укључени сви лекари и медицинско особље, који желе да учествују и помогну свом народу. Укључени су лекари из Ургентног хируршког центра „Симоница“ у Грачаници и Интерне болнице „Краљ Милутин“ из Лапљег села, као и други лекари из медицинских установа у централној енклави. Целокупна акција креће из манастира Грачаница са благословом владике Артемија.

За ову акцију користе се лекови из манастирске апотеке „Свети Пантелејмон“, као и лекови и медицински материјал из обе болнице. Лекови као и амбулантно возило које се користи у ове сврхе су хуманитарна помоћ из братске Грчке. Највећи део хуманитарне помоћи у лековима стиже преко Грчке православне цркве у Солуну, али и од многих донатора из земље и иностранства.

Акција се спроводи једном недељно и увек у различитим крајевима. У план обиласка спадају: Призрен са призренском околином (Средачка Жупа, Новаке); Велика Хоча и Ораховац; Осојане и Бича; села у Новобрдском крају и села око Ђиљана (Понеш, Могила). Надамо се да ћемо у наредном периоду акцију проширити и на друге угрожене крајеве које нисмо обишли.

До сада је у акцији учествовало 20 лекара различитих специјалности: интерниста, хирурга, гинеколога, анестезиолога, оториноларинголога, офталмолога и лекара опште праксе. То су углавном професори, доценти и специјалисти из КБЦ Приштина: проф. др Г. Шубарић, доц. др З. Марчетић, др З. Сташевић, др Д. Перић, доц. др М. Поповић, асс. др Д. Рашић, асс. др Б. Ђејановић, др Р. Перенић, асс. др Ј. Живковић, др Е. Андрић, др С. Андрић, др Б. Соврић, др Б. Вељковић, др Ј. Петровић, др М. Милић, др Д. Алексовски, др Н. Прентић, др С. Ракочевић, др З. Томчић, др И. Петровић.

ИЗВЕШТАЈ ЛЕКАРСKE ЕКИПЕ О ОБОЛЕЛИМА У СЕЛУ ПОНЕШ КОД ЂИЉАНА

(Лекари: Звонимир Ситашевић, Зоран Марчетић, Драган Перић, Ирина Пејчковић)

Здравствено стање становништва

Извештај о стању српског становништва и оболелих у периоду јануар–август 2003 године.

У Понешу који је мешовитог етничког састава живи око 600 Срба. У селу постоји амбуланта, али немају лекара, осим неколико медицинских сестара и техничара. Извештај се заснива на подацима лекарске екипе која је 2003. године у осам наврата боравила у селу Понеш. Укупно је прегледано 160 пацијената, од којих је 19 деце и 141 одрасла особа, 42 мушкарца и 99 жена. Просечна старост пацијената је 54 године. Старосна структура становника села Понеш указује да у селу живе све генерације.

На основу прегледа који је лекарска екипа обавила, високи крвни притисак је пронађен код 48 пацијената, односно 34% од укупно прегледаних пацијената. Важно је истаћи да се углавном ради о више удружених обољења код већине пацијената,

односно ради се о компликованој клиничкој слици, где углавном преовлађују психосоматска обољења.

По учесталости обољења на другом месту јављају се инфекције горњих респираторних путева, код 36 пацијената (25%). Са симптомима реуматских обољења лекарској екипи се јавило укупно 22 пацијента (15%), али сигурно има много више оболелих од овакве врсте обољења. Због гастричних тегоба карактеристичних за улкусну болест нашој екипи се јавило 16 пацијената, односно 11%. Дизуричне сметње имали смо код 7 пацијената (5%), а изражене симптоме за анксиозно депресивни синдром имало је 5 пацијената. Два пацијента су се јавила на преглед са већ регистрованим дијабетес мелитусом, тип 2. Знаке за специфично обољење плућа имала су такође два пацијента, а симптоме хроничне кардиомиопатије имала су 4 пацијента.

Код троје је потврђена дијагноза тумора коже, један пацијент има епилепсију, затим имали смо већ обрађену прострелну рану ватреним оружјем, као последицу напада албанских терориста. Код деце преовлађују углавном инфекције горњих респираторних путева, као и пиодермија као последица суперинфекције скабиеса.

Општи је утисак да је највише психосоматских обољења као последица тешког живота без слободе кретања. Велики број реуматско дегенеративних обољења је последица физичког рада, као и сурових услова живота. Инфекције горњих респираторних путева у обе популације, као и различите дерматозе јављају се као последица ниског стандарда живота.

Учисци лекарске екипе са Шерена

ПОНЕШ

У селу Понеш, 11 км удаљеном од Ђиљана, живи око 600 српских душа. За разлику од Метохије, овде у Косовском Поморављу има доста млађег света и деце. Тамо где се чује дечја граја и млади живот одвија – има наде. У селу постоји мала амбуланта са неколико медицинских радника, лекара немају. Повремено им долазе лекари из Кусца. Цркву у селу немају, тако да им је парохијска црква у Ђиљану. Људи из Понеша воле да имају малу цркву у селу, јер овако им је несигурно, и ипак далеко до Ђиљана.

У селу живи добар и простодушан српски народ. Доста је људи из села отишло, што због посла, што због рата. Остале су углавном сиромашне породице да са својим комшијама деле судбину ових простора. Усахла и сунцем опаљена лица, са потамнелим и огрубелим рукама од рада, увек нас радо дочекују. До сада смо увек долазили последње суботе у месецу. Некад се деси да који дан закаснимо због других обавеза, а они се већ упулаше да нећемо доћи. Када смо први пут дошли имали смо много прегледа у амбуланти, било је пуно запуштених, хроничних случајева.

Др Звонко је имао пуне руке посла. Све што је у нашој могућности учинили смо, неким смо на лицу места дали лекове, а неке смо послали на даље лечење. Кад је у питању даље лечење старији људи га углавном одбијају, или због немаштине или због одређене сигурности коју осећају у свом селу.

Лекове, хвала Богу, још увек имамо и после сваког лекарског прегледа људима их дајемо директно у руке. Неколико пута смо носили и поклоне за најмлађе. То су углавном играчке или четкице и пасте за зубе или неки слаткиш, захваљујући сестри Јустини која нас редовно снабдева, одвајајући поклоне од своје деце са веронауке. Увек када се амбулантна кола појаве у селу испред амбуланта најмлађи се већ окушљају, мада често остану празних руку.

Преглед пацијената у сеоској амбуланти у Понешу.

Једном је чекаоница била пуна деце, сазнали су да дајемо поклон сваком детету које уђе код лекара, па су се онда гурали у чекаоницу ко ће први ући али да ипак избегава преглед. За нашу екипу је сваки долазак у Понеш велика радост, јер није тешко радити кад се ради из љубави.

Ако Бог да, и ми будемо у могућности, редовно ћемо обилазити ове наше људе, све док се питање слободе кретања и здравствене заштите адекватно не реши.

СТАЊЕ СРПСКОГ СТАНОВНИШТВА И ОБОЛЕЛИХ У ПРИЗРЕНУ ОД ЈАНУАРА ДО АВГУСТА 2003. ГОДИНЕ

(Лекари: Гордана Шубарић, Звонимир Сташевић, Богдан Дејановић, Дејан Алексовски, Ирина Пешировић)

Према добијеним подацима у граду Призрену живи око 60-70 Срба, од којих је петоро смештено у згради Призренске богословије. У селима Средачке Жупе живи око 130-140 становника српске националности, углавном старије животне доби, само један шеснаестогодишњи дечак живи у Мупникову и неколико младића у Драјчићима. У Средачкој Жупи имају лекара који им два пута недељно долази са Брезовице, мада им помажу и лекари из суседних села Речаца и Љубиња.

Ситуација у самом граду је најтежа. Овде након прогона Срба 1999. године, немају српског лекара, нити се ко интересује за њих, осим свештеника при цркви, који је све време остао у граду.

Папа екипа лекара је током 2002. и 2003. године у више наврата прегледала пацијенте у згради Призренске богословије, у једној импровизованој просторији. На преглед се јавило укупно 30 пацијената. Многи људи који живе у својим кућама (Поткаљаја) или становима у граду, нису могли да дођу на преглед, иако су хронични болесници.

Од укупног броја прегледаних (30), било је 10 мушкараца и 20 жена, просечне старости 63 године (1939), од 30 до 88 година старости. У град се ове године враћала једна породица са малим дететом.

На основу прегледа пацијената и добијених резултата, утврђено је да се ради углавном о хроничним болесницима, који

имају компликовану клиничку слику, са удруженим обољењима и углавном обољењима психосоматске природе. Од укупног броја пацијената (30), сви су се више пута јављали на преглед. Нашли смо да се повишени крвни притисак јавља у око 70 % прегледаних пацијената, односно код 21 особе.

Знаке за анксиозно-депресивни синдром има скоро сваки пацијент, али смо га ми на основу уписане дијагнозе потврдили код 9 особа (30%). У осам пацијената (27%) дијагностикован је дијабетес мелитус, од којих један пацијент има инсулин зависни дијабетес, тј. ДМ тип 1. Код 20% пацијената (6 болесника) нашли смо знаке за хроничну кардиомиопатију са повременим декомпензацијом; такође смо код 6 прегледаних пацијената дијагностиковали хронични бронхитис; поремећаје срчаног ритма нашли смо код 4 пацијента; такође су 4 пацијента имала гастричне сметње карактеристичне за улкусну болест.

Затим, у појединачним случајевима имамо: карцином левог ока (Ca oculi sin) код једног пацијента, затим менталну ретардацију, анемију, Паркинсонову болест, епилепсију, шизофренију, хипертиреозу и хипотиреозу и St post ICV у једном.

Сви пацијенти наводе да су у току 1999/2000. године били физички и психички злостављани од стране албанских терориста. Од тога осморо је било претучено у више наврата, а четворо је било хируршки збрињавано од последица физичког напада.

Страх, несигурност, недостатак слободе кретања, неизвесност и немогућност да се у хитним случајевима, обезбеди медицинско збрињавање и нега фактори су који утичу на тешко психофизичко стање Срба у граду Призрену.

Општи утисак је тежак и потресан...

Учесници лекарске екипе са терена

ПРИЗРЕП – 2002/2003. ГОДИНА

Човек остане једноставно без речи када види судбину и оно што се десило са овим нашим старим градом.

Призрен памти векове, памти историју и господаре. Много је њих прошло, многи су се путеви укрштали, многе судбине преплитале. Али оно што је доживео на крају XX века немогуће је описати.

У дворишту Призренске Богословије са малобројним преосталим Србима.

Срби су као најстарији народ на овим просторима живели и опстајали кроз векове. Било је ропства, прогона, несреће коју рат доноси, али је српско биће одолевало искушењима, чувајући свој кућни праг, своје светиње и своју земљу. А сада... Сада се изнурено, исцрпљено, на издисају, наше биће даде у беспуће. Да лута по белом свету и да вечито носи жал у срцу за оним што је изгубило.

Променило се све, осим једног. Призрен је у једноме остао непромењен, а то је његова лепота, његове разноликости, векови уклесани и дубоко укоревени у тло Метоксијске земље. Многи су писали о тој лепоти, међу њима и Бранислав Нушић који је рекао: „Нека се Стамбол поноси својим величанственим загрљајем са Босфором; нека се Једрене поноси многобројношћу минарета; Солун живошћу своје цећине и суседством са Олимпом, Скопље својом јуначком прошлошћу, Охрид својим лепим и пространим рибаком, Скадар шаренилом свога пазара и чаршије, Призрену ће ипак остати чиме ће се изнад свих понети и узнети.”

Први пут кад смо почетком 2002. године дошли да са лекарима обиђемо Србе у згради Призренске богословије, лепоту града могли смо да посматрамо само са прозора Богословије.

Место заказаног прегледа била је једна, импровизирана просторија у згради. Наши људи су из града, бојањиво, у групица-

ма по двоје или троје дошли на преглед. Није више био у питању само преглед, него сусрет и разговор. Свако је имао своју причу и муку да искаже.

Кад их је лекар питао о болести и тегобама које их муче, започињала је прича, или боље речено исповест. Више није било толико телесних колико душевних рана и мука. Требало је сваком понаособ посветити пуно пажње. Неки су се после завршеног прегледа опет враћали да нам још нешто заборављено кажу.

У тој малој просторији где смо се сви скупили, у једном тренутку се све измешало, и сузе, и смех, и прича, и жагор са свих страна. Неколико пута смо их опомињали да морају да направе ред и да буду тихи, али то није вредело. Бујицу бола никаква сила није могла да заустави.

Целој напхој екипи је било много топло. И ми смо били изгубљени. Др Гордана је била потрешена, али још увек прибрана да контролише целу ситуацију.

Топло нам је било да се растанемо са њима, али пратица нас је чекала. Обећали смо да их нећемо оставити и да ћемо за месец дана опет доћи.

Следећи пут смо их посетили не знајући да је тога дана слава Призренске богословије, свети Кирило и Методије. После обављеног лекарског прегледа и подељене терапије, Призренци у Богословији припремили су нам ручак, па смо сви заједно у једној малој соби, пуној икона, захвалили Богу и лепо, у домаћој, топлој атмосфери прославили славу. Са нама је био и свештеник који је из Епархијског дома дошао да са нама подели радост тога дана.

Следећи пут, кад смо долазили, задржали смо се мало дуже у Средској тј. Плаћану, обилазећи наше Србе. А људи у Призрену, знајући да долазимо тога дана, скупили су се сви у згради Богословије и нестрпљиво чекали.

Кад смо се са закашњењем коначно појавили, дочек је био дирљив. Грлили су нас, поздрављали се са нама, а било је и суза. И док су два лекара прегледала, остали су заједно са нашом екипом тихо запевали старе призренске песме. Најбоља је била бака Наталија, која и поред својих 85 година није изгубила прелеп глас. Касније су се сви прикључили и почели да прате дивне мелодије староградских песама.

И тако смо се сви испуњени и радосни растали, свако од нас жељно ишчекујући, ако Бог да, следећи сусрет.

Последња наша посета Призрену није нам донела ништа ново и охрабрујуће. У згради Призренске богословије скоро да нема никог. Остало је њих неколико старих и болесних. Кључеве од зграде чува Зефир Моруна који се 1999. овде склонио заједно са својом женом, Бог зна из којих разлога.

ЗДРАВСТВЕНО СТАЊЕ СТАПОВНИКА ВЕЛИКЕ ХОЧЕ У 2003. ГОДИНИ

(Лекари: Љубомир Филијовић, Зоран Марчевић, Звонимир Синашевић, Рајко Перенић, Богољуб Вељковић, Ирина Петровић)

Пут до Велике Хоче могућ је само уз јако обезбеђење међународне полиције.

У Великој Хочи данас живи око 650 Срба, од којих 150 деце до 15 година старости.

Овде је наша лекарска екипа како у току прошле, тако и у току ове године редовно долазила и обављала лекарске прегледе. Ове године се на преглед јавила 71 особа, 24 жене и 47 мушкараца, од тога четворо деце. Старосна структура пацијената

показује да су то особе у првој половини седме деценије (62 године – средња вредност). Најстарији пацијент је 1912. године, а најмлађи 1997. године. На основу нашег налаза код људи који су се јавили на преглед, нашли смо да се ради о више удружених обољења. Углавном су болести психосоматске природе.

Приликом прегледа лекарској екипи се због повећаног крвног притиска јавила 31 особа (46%), а по речима др Филијовића у селу има око 150 регистрованих хипертоничара; 14 особа (20%) затражило је помоћ због уринарних обољења (Phyelo-nephritis, Cystitis); на преглед се тиму лекара јавило 14 (16%) паци-

јената са гастричним сметњама, а у амбуланти је регистровано више од 10% пацијената са улкусном болешћу.

Према подацима др Филијовића у селу има 21 пацијент са дијабетес мелитусом, од којих двоје са инсулин зависном формом. Нама се са симптомима ове болести јавило 6 пацијената, односно 9% од укупног броја прегледаних.

Много је пацијената са сликом анксиозно депресивног синдрома, али смо ми дијагнозу потврдили код 7 особа (10%). Приликом прегледа знаке за хроничну кардиомиопатију имало је такође 7 особа.

Тегобе реуматске природе има велики број пацијената, више од 30% оних који су се нама јавили на преглед.

Код троје пацијената потврдили смо дијагнозу хроничног бронхитиса; такође нам се троје њих јавило због кожных обољења.

У Великој Хочи према подацима др Филијовића, има деветоро оболелих од хроничне бубрежне инсуфицијенције са клинички испољеним знацима уремије. Нама се на преглед јавио један пацијент са хемодијализе.

У појединачним случајевима имали смо бронхијалну астму код једног детета; затим ангину пекторис, два случаја поремећаја ритма и две повреде.

Код четворо прегледане деце, троје је имало тонзилитис, а једно дете је имало бронхијалну астму.

Већина њих наводи да су у периоду 1999–2000. године, из Велике Хоче и Ораховачког подручја, киднаповани, убијени, претучени многи људи, њихови рођаци и пријатељи, што код њих изазива велики страх и неизвесност. Све то и дан данас утиче на њихово психофизичко здравље, а и даље остаје нерешено питање слободе кретања.

Учесници лекарске екипе са Шерена

ВЕЛИКА ХОЧА, 13. 6. ЛЕТА ГОСПОДИЊЕГ 2003.

За ове скоро две године одлазили смо у Велику Хочу једном у месец и по дана.

Углавном иста слика. Као у логору, народ окружен са свих страна албанским селима, без слободе кретања, нигде не

На благим и папаћеним лицима Хочана види се радост, која проистиче из вере у Творца и Промислитеља.

ради (осим амбуланте и школе). Увек иста забринута лица, пуна стрепње и ишчекивања о својој даљој судбини. Понеко у село дође нови, само да обиђе своје.

Све је речено, увек иста прича да ће бити боље, а ништа се на боље не мења.

Најтеже од свега је што код људи примећујемо изгубљено поверење. И нас су, кад смо први пут дошли, примили са неверицом, као и многе до тада. У овим смутним временима многи долазе и пролазе кроз српску невољу зарад неких својих интереса. Тек после неколико сусрета са народом стање узајамног поверења је боље. Већ нас дочекују насмејана лица, пуна захвалности што их нисмо заборавили. Буде лакше Србину у невољи кад га Србин брат посети.

Увек наилазимо на срдачност и гостољубље особља амбуланте, а нарочито др Филијовића који и највећи терет као једини лекар у Великој Хочи подноси. Не смо заборавити и увек отворена врата парохијског дома као и дечанске винице. Отац Миленко са попадијом сарађује са нама од самог почетка акције. Парохијски дом са својом околином и старом црквом дају посебну црту Великој Хочи. Тај једном доживљени осећај топли-

не, мира и гостољубља се никад не заборавља. Човек има осећај да долази кући.

Куд год да те очи понесу свуда старине и светиње метохијске земље. У свакој стопи и камену урезаши су векови. Овде све сведочи о вечности. Тешка је и болна и сама мисао о одласку.

Нећу никад заборавити са каквим су жаром деца из Велике Хоче за Михољдан 2002. певала *Боже правде* и песму *Голема Оча*. Тад ми се први пут јавила мисао да има наде за нас.

ЛЕКАРСКЕ ПОСЕТЕ СЕЛУ ОСОЈАНЕ КОД КЛИНЕ

(Лекари: Звонимир Ситашевић, Зоран Марчешић, Ирина Пејровић)

У Осојану и околним засеопима живи 200–250 Срба. Након повратка из прогонства 2001. године, саграђена је нова амбуланта у којој данас ради један лекар и неколико медицинских сестара.

Међутим, након повратка Срба на своја огњишта, многа питања нису решена. И даље остаје питање слободе кретања, збрињавања и транспорта тежих болесника и сва остала питања која одликују живот у слободи.

Наша екипа лекара је од марта 2002. године почела редовно да обилази становнике Осојана и да са своје стручне стране помаже. Све пацијенте који су се ове 2003. године јавили на преглед, а било их је укупно 54, од тога 2 детета, лекари су детаљно прегледали и дали одговарајуће лекове.

Старосна структура показује да преовлађују пацијенти у седмој деценији живота (1939).

Пацијенти који су се нама обратили за помоћ углавном болују од више удружених болести.

23 пацијента затражила су помоћ због повишеног крвног притиска, што чини 44% прегледаних пацијената. Више од пола прегледаних пацијената имало је симптоме реуматског обољења.

Због гастричних сметњи на преглед се код нас јавило 7 пацијената (13%). Знаке за хроничну кардиомиопатију открили смо код 6 пацијената, односно 11% прегледаних. 4 пацијента поред осталих тегоба затражила су помоћ и због уринарних инфекција.

Код 3 пацијента регистрована је инфекција горњих респираторних органа. Два болесника која су се јавила на преглед имају дијабетес мелитус, од којих је један инсулин зависни, а други инсулин независни тип. Симптоме анксиозно депресивног синдрома испољавало је 4 болесника, мада их сигурно има много више посматрајући тепке услове у којима људи живе.

У појединачним случајевима имали смо: Sclerosis multiplex, потврђену дијагнозу Toxoplasmosis, Angina pectoris, Cornu cutaneum, Lipom.

Од двоје прегледане деце, која су имала акутни тонзилитис, код једног детета је истовремено постојао и супураативни отитис.

Општи је утисак да су становници Осојана под великом пресијом, у потпуној блокади и немогућности кретања, у неизвесности и још увек нерешеним егзистенцијалним проблемима.

Поред села Осојана обишли смо и село Бичу и манастир Гориоч, где је стање још комплексније и теже.

Утисци лекарске екипе са ширена

ОСОЈАНИ 2003.

Око 300 људи. Из рушевина и пепела подигнуто српско село. У селу је подигнута нова амбуланта, а имају и школу која је била делимично рушена.

Велика метохијска равница са као просо посутим српским кућицама, од којих су неке монтажне, неке су тек у изградњи, а има и по који шатор.

Враћа се живот. После лутања по беснућу, као бескућници и прогнаници, људи се бојаљиво, са стрепњом али и нескривеним поносом враћају на своја огњишта. Од марта 2002. до сада трудили смо се да их обиђемо макар једном у месец дана. Увек смо радо одлазили и колико је у нашој моћи помагали им.

Метохија је нешто друго, на лицу и дупи сваког Србина остало је дубоко урезано страдање нашег народа на овим просторима још из давнина. Свако ко дође то види и осети. Вековима раснижани и прогањани само зато што су Срби.

Не смем да кажем да су непријатељи успели, али свуда где те поглед носи и где нога крочи, свуда су рушевине обрасле у ра-

стиње, оскрнављени гробови и светиње попаљене и у пепео претворене. Километрима нема српске душе.

Али нека добро знају да Метохија памти и никад не заборавља. У сржи ове земље урезан је српски синграм и страдање.

Сва нам је крв остала на Косову, а ми овако немоћни и мало-крвни лутамо у туђини. Опстаћемо и остаћемо живи, само ако се будемо вратили по своје и заувек останемо тамо где смо и били. Јер где су мисли наше, тамо је и срце наше. Неко ће можда рећи: свуда је земља Господња. Ја се слажем са тим, али ћу вам одговорити: било где да сутра будем, моје ће мисли и моје ће срце увек бити у Метохији и на Косову.

Али не смемо заборавити, да поред вековног непријатеља који нас тлачи на овим просторима, велики део кривице за оно што се дешава носимо и ми сами. Свуда где је српски народ остао присутан је и српска песлога. Нема покајања, људи су удаљени од Бога, много је сујеверја, кривоверја, изопачености. Људи су постали себични, гложе се око ситница, сва страдања и несрећа рата нису их натерали да се врате Цркви. Опустошено српско биће. Хтели ми признати или не, то се види и осећа на сваком кораку. Само да се зграби и узме за себе.

Мало је великодушних, пожртвованих људи, људи широка срца, па и њих брзо прогласе за лопове и издајнике.

Страшно је то, али најжалост истино. Сви се за нешто боре и отимају као да ће вечно живети на земљи. Шта после смрти? То њих не занима, пити желе да о томе слушају.

Поражавајућа је чињеница коју ћу вам сада рећи: у селу где моји имају кућу, и где су корени мојих предака, у Средачкој Жупи у селу Мунникову, кућу су организованом пљачком опљачкали Шиштари – однели су крупне ствари. Након њиховог одласка, кућу и читаво покућство су покрали Срби, мештани са којима су моји до јуче живели.

НОВО БРДО – ЛЕКАРСКЕ ПОСЕТЕ

(Лекари: Драган Перић, Мирослав Поциновић, Звонимир Ситашевић, Ирина Петровић)

Подручје Новог Брда је велико, са пуно села и засека, у коме данас, хвала Богу, живи претежно српско становништво. Село

Прековце има амбуланту у којој ради један лекар и неколико медицинских радника, тако да се Срби из околних села лече овде. Ми смо ове године обилазили Јасеновик и село Бољевце. У Јасеновику имају амбуланту у близини школе, али већ дуго немају лекара.

Има много села и засека где живе Срби, ми смо нажалост само неке обилили. Трудимо се да убудуће обиђемо и остале засеке и да помогнемо колико је у нашој моћи. Лекарски преглед становништва обављали смо у колима, јер друге просторије нисмо имали. Амбулантна кола су добро опремљена, тако да нисмо имали већих потешкоћа. Наши лекари су поред медицинске помоћи помагали људима и кроз разговор и савет.

Здравствено стање становништва у овим крајевима, на основу онога што смо видели, врло је незадовољавајуће. Много је хроничних, запуштених случајева, потхрањености, анемије, а све као последица лоших услова живота, ниског стандарда, физичког рада и неправилне исхране.

Укупно се на преглед јавило 92 пацијента, од тога 20 деце. Код 17 пацијената нашли смо повећани крвни притисак (23% од укупно прегледаних). Велики број пацијената (23) је имао инфекцију горњих респираторних путева (већина деце је имало Tonsillopharyngitis ac.). Са реуматским тегобама обратило нам

Ново Брдо – ова деца су гарант и печат српског останка на Косову и Метохији.

се 16 пацијената (мада их је сигурно много више са овим тегобама). Гастричне сметње имало је 6 пацијената; 4 пацијента су имала симптоме карактеристичне за уринарне инфекције. Такође, 4 пацијента су имала изражене симптоме за ашксиозно депресивни синдром (мада их је вероватно много више са овим синдромом). Два пацијента су имала симптоме карактеристичне за шећерну болест (потврђена дијагноза). Хронична кардиомиопатија откривена је код 3 пацијента; а ТУ медијастинума (потврђена дијагноза) код једног (упућен је у КБЦ Ниш).

Код деце углавном преовлађују инфекције горњих респираторних путева (Tonsillopharyngitis).

Уџисци лекарске екипе са ширена

ПОСЕТЕ НОВОМ БРДУ

У Новобрдском крају обилазили смо углавном Јасеновик али и село Бољевце, јер нам је речено да локална амбуланга не ради. У Јасеновику има пуно српских засека где углавном живи старије становништво, али има и млађег света.

Крај је леп, са благим брежуљцима и питомим заравнима, углавном сточарски али се људи баве и пољопривредом. Сео-ска домаћинства су углавном без икаквог примања. По нека фабрика или погон у том крају одавно су престали да раде или у њима сада раде само Албанци.

Живот у неизвесности шта ће нови дан донети, у страху, у несигурном кретању, допринео је да се многи иселе и крену где је сигурније и слободније. Није лако чекати ноћ без заштите, кад знају да су многи 1999. и касније страдали од арнаутске руке.

Али за разлику од Метохије, где је последњих година пустињ, овде се ипак живи. Има деце која, слава Богу, још увек по неколико километара пешаче свакодневно до школе и назад, кроз шуму и шитоме пределе Косовског Поморавља.

Народ препуштен сам себи налази се како зна и уме, слабо га ко пита да ли може. Шта кад старачка домаћинства замру? Шта са млађима и децом? Да ли ће они остати на огњиштима својих предака? – питања су која се непрекидно намећу.

Докле више сумње и страха и туђинске руке која их тамани на њиховој сопственој земљи? Бити добра мета непријатељској

крволочној руци, а живиш на своме. И опет по ко зна који пут криш, само зато што си Србин.

Само ти, Господе, видиш нашу немоћ пред крволоком који хоће да нас прождере. Немоћни смо јер су нам забрањили чак и да се бранимо. Ти нас, Господе, избави и дај мир народу своме.

Дочекују нас увек топло. Наши лекари прегледају у амбулантним колима, јер немамо друге просторије за прегледе. Лекове им дајемо на лицу места и по који поклон, ако се нађе.

Пуноћа је то кад свој своме дође, задовољни смо обострано. Помажу и они нама пуно, јер нас уче простодупности и једноставности, у чему је величина.

ЗАПИСИ СА ПУТОВАЊА

Село Новаке 7.6. 2003. године

Управо смо се вратили из Метохије. Данас смо обишли село Новаке, где су се пре два и по месеца вратили Срби на огњишта запаљеног и опљачканог села. Тренутно их има око 50. До сада су им саградили 40 кућа, а у плану је још 20. По речима представника села Момчила Андрејевића, Шиптари долазе и чувају стоку око српских кућа. Радове изводе под надзором хуманитарних организација Албанци, али по речима Срба врло немарно и фушерски.

У народу који се вратио влада забринутост помешана са радошћу. Врло често се на забринутим лицима јави осмех и трачак наде да ће бити боље. Понекад се млађи свет и врло духовито нашали. Највише их боли што нико од државних органа и представника власти не долази да их обиђе нити им даје подршку. Спремни су да остану на своме, али не могу сами, потребна им је помоћ и подршка.

Наши лекари су изразили жељу да их, уз Божју помоћ, једном месечно обилазимо.

Након тога смо преко Призрена дошли до Светих Архангела. За ових годину и по дана колико траје ова наша акција, увек кад дођемо у Призренски крај, Свете Архангеле обавезно посетимо. Отац Герман и братија нас увек срдечно дочекају и угосте. И после кратког предаха крећемо даље, куда нас благослов ове свете земље и Светих Архангела води.

Велика је љубав и пожртвовање наших лекара. Увек су спремни за помоћ и добру реч пацаћеним нашим људима. Ретка је и искрена жртва за своју земљу и свој род. Нека им Господ стоструко узврати.

После Светих Архангела, преко Средачке Жупе и Брезовице, враћамо се натраг. Свако удубљен у своје мисли и испуњен чудесним метохијским миомиром. После сваког пута у мени се јави нека нова снага, која се обнавља при следећем сусрету са праделовском, метохијском земљом. Невидљиве духовне нити ове земље нас увек вуку и враћају себи.

Теби...

Све води ка теби, Метохијо сјара,
земљо праделовска и наших свейих цара.
Твоја звона звоне и кад их тамо нема,
у дубини бића зов се њихов чује
и кад срце сјава и мисао дрема,
њихов звук у срцу јасно одјекује.
Невидљива сила љокреће ка теби
животи бих свој дала али тебе не бих.
Свака твоја сјава скупо је плаћена,
крвљу и сузама сва је обливена.
Из твојих недара цркве се подижу,

и нас крхке, слабе ка небу уздижу.
Молићвама наших свейих
ишћо изгибоше на твојом љољу,
нека Господ сачува и одбрани земљу моју.

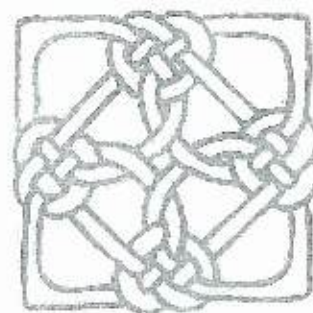
Сви који су учествовали и учествују у овој акцији, сви лекари и медицинско особље увек су спремни и ради да помогну, а све ове посете су за њих једно ново откриће и духовно искуство. Зато нека им Господ за њихово усрђе и жртву стоструко узврати.

Слава Господу и Пресветој Богородици што нас преко нашег владике Артемија удостојили велике утехе и духовне радости обилазећи наш народ и наше светиње на Косову и Метохији.

Монахиња Ирина

Његово преосвештенство епископ рашко-призренски
и косовско-метохијски господин Артемије
у Храму светог Георгија у Призрену.

Лична библиотека
Арх. Наум

Архипастирске активности

ПРОМОЦИЈА, МЕМОРАНДУМ СПЦ О КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Још један измучени глас распетог Косова чуо се 3. септембра 2003. год. у Београду у Коларчевом народном универзитету. Овога пута конкретни повод на тему Косова била је књига *Меморандум о Косову и Метохији – судбина истине*. Скуп је отворио Његова светост патријарх српски г. Павле подсећајући се на своје тридесетчетворогодишње пастирствовање у овој епархији. Реч су потом имали митрополит црногорско-приморски Амфилохије као и бивши епископ захумско-херцеговачки Атанасије и политички представник државе, Небојша Човић.

Митрополит Амфилохије је посетио присутне на вековечно присуство Цркве на Косову и Метохији, која је заједно са народом трпела и трпи све власти које су долазиле и пролазиле, док је епископ Атанасије скренуо пажњу на погубност београдског безбрижног самољубља које се претворило у србоубиствену појаву.

Најпогреснији утисак оставила је беседа владике Артемија који се такође обратио присутнима. Беседа је била педуга и јеванђељски проткана. Укратко је дао преглед и суштину књиге

која обухвата осмовековну страдалну историју српског народа на Косову и Метохији коју је заокружио наводећи неколико потресних догађаја последњих дана у којима су страдали или пострадали Срби са ових простора. У даљем образлагању епископ Артемије опомиње Србе да не заборављају Косово.

Завршавајући са надом за слободу Косова владика је поткрепио свој оптимизам вером у Бога и молитве светих наших предака.

СЛАВА МАНАСТИРА СОЧАНИЦЕ

11. септембар, Усековање светог Јована Претече је храмовна слава новоотвореног манастира Сочаница који се налази под маком истоименог села на путу између Лепосавића и Звечана.

Манастир је смештен у подножју великог и стеновитог брда окружен густом шумом. Донедавно ово је била само парохијска црква поменутог села, а од пре годину дана по благослову владике Артемија протосинђел Јован (Јеленков) је на темељима старог парохијског дома подигао конак, који је овом приликом и освешћен. На тај начин црква је претворена у манастир. Поред оца Јована у њему живе и два испушеника. Црква је стара више од сто година и у њој су се некад крили хајдуци па је често била на мети Турака. О томе сведочи скривница у виду пећине која се налази испод цркве.

Овогодипња слава памтиће знатан број верника који су молитвено пропратили свету архијерејску Литургију, на којој је чипоначалствовао епископ Артемије, и веома срдчан и топао пријем братије овог манастира.

ОСВЕЋЕЊЕ ТЕМЕЉА ЦРКВЕ СВ. ДИМИТРИЈА

Овај дан, 14. септембар 2003. године, обележио је веома рапостан догађај који је оживео помало суморну колотечину северне Митровице. Након одслужене архијерејске Литургије освешћен је и постављен камен темељац за цркву св. Димитрија. Избор светог коме се црква посвећује извршен је на основу историјске чињенице да је у Митровици некада заиста постојала црква овог светог великомученика по коме, уосталом, град и носи име. По својој пастирској дужности епископ Артемије, који је одслуживши Литургију осветио и поставио камен темељац, одржао је укре-

Припреме за освешћење темеља
Храма светог Димитрија у Косовској Митровици

пљујућу и громогласну беседу. У свом обраћању Владика је позвао народ да се окупи у овој цркви као око непоколебивог стуба и да се чврсто држи за њу која је чувала Србе 500 година од Турака и која ће их сачувати и наредних 5.000 година уколико јој буду верни.

Овим чином завршена је скоро трогодишња препирка и нагађање са члановима УП-а, који нису дозвољавали изградњу цркве, на славу Богу и на корист народа.

Скуп је завршен пакон свечаног ручка на коме су размењене здравице са захвалношћу Богу и жељом да се изградња започете цркве оконча у што скорије време.

КРСТОВДАН У ЛЕПОСАВИЋУ

На позив лепосавићког пароха о. Милована, епископ Артемије је 27/14. септембра 2003. године на Крстовдан одслужио свету архијерејску Литургију у парохијској цркви светог Василија Острошког. Овај велелепни новоподигнути храм и овом приликом примио је запажени број верника.

Након одслужене литургије Владика је осветио просторије новополигнутаг обданишта, за децу ове вароши. Владикина посета овој вароши употпуњена је и промоцијом књиге *Меморан-*

дум Косова и Метохије. Промоција је одржана у Дому културе, где се обратио присутнима сам Владика коме су се придружили професори приштинског универзитета Слободан Костић и Драгиша Бојовић.

Након промоције уследио је ручак, чиме се Владикина посета Лепосавићу завршила.

НАРОДНИ САБОР У КОНЧУЛУ 28/15. септембар 2003.

Манастир светог Николаја Чудотворца, стара задужбина благородних Немањића, и овом приликом остао је веран својој дугогодишњој традицији. Наиме, сваке године прве недеље после Мале Госпојине у овом манастиру одржава се црквено-народни сабор познат као Владичански дан.

Одговарајући својој пастирској дужности, епископ Артемије је и овај сабор увеличао архијерејском Литургијом уз саслуживање десетак свештеника и свештенмонаха и три ђакана. Литургија је одслужена на трему новог манастирског конака који је још увек у изградњи.

Занимљивост овог дана везана је и за саборно венчање које је извршио парох кончулски, јереј Радослав. Након тога, по обичају, уследила је заједничка трпеза после које се већина присутних разишла.

ЗАЧЕЋЕ СВЕТОГ ЈОВАНА КРСТИТЕЉА

Некадашњи емигрант, протојереј Томислав Марковић, који је своју свештеничку службу вршио у Енглеској и Немачкој, вративши се у отаџбину, својом уштеђевином подигао је у селу Љуљаци задужбину, цркву посвећену празнику зачећа светог Јована Крститеља. Црква није освешћена и у оквиру храмовног комплекса налази се недовршени конак са шеснаест келија и са свим пратећим објектима. Ове године на дан славе овог храма, о. Тома је позвао свог друга из студент-

ских дана, епископа рашко-призренског и косовско-метохијског г. Артемија, који је одслужио свету архијерејску Литургију након које је обављена литија око храма и завршена резањем славског колача.

На светој Литургији учешће су узели и свештеници Жичке епархије као и ректор карловачке богословије о. Дупко Петровић, такође школски друг о. Томе и владике Артемија. На служби су појале сестре оближњег манастира Враћевница. У недовршеној трпезарији о. Тома је са својом супругом Милицом спремио славски ручак за све присутне госте. У току трпезе трајао је програм гуслара и народне певачке групе шумедијског краја.

Епископ Артемије и протојереј Миленко. Посета галерији у Великој Хочи.

ПРЕПОДОВНИ КИРИЈАК ОТШЕЛНИК – МИХОЉДАЦ У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Од давнина на овај дан се одржава велики народни сабор. Ранијих година, пре рата 1999. године, на овај дан се у овом малом, али надалеко чувеном метохијском селу окупљао велики број Срба из свих крајева Косова и Метохије.

И поред опште познате ситуације у којој се последње четири године налазе становници Велике Хоче, традиција није прекинута. По древном православном обичају, ово народно саборо-

Новоиздигнути Храм светог Јована Крститеља у селу Љуљаци.

вање отпочело је молитвом. У капели дечанске винице, посвећеној светом Трифуну, свету архијерејску Литургију служио је епископ рашко-призренски и косовско-метохијски г. Артемије уз саслуживање монаштва и свештенства наше епархије.

Након одслужене Литургије и кратког предаха, отишло се у хочански Дом културе где је приређен кратки културно-уметнички програм у коме су учествовала деца из Хоче, пјесници Косова и Метохије и фолклорна група „Копаник“ из Лепосавића.

По повратку из Дома културе, епископ Артемије је посетио хочанску галерију где су били изложени уметнички радови стварачи на овогодишњој дејтој хочанској ликовној колонији.

Трудом хочанског пароха, протојереја Милека Драгићевића и његових парохијана, у порти дечанске винице приређена је трпеза љубави.

Манастир Соколица. Скулптура Пресвете Богородице (пореклом из Манастира Банске).

ПОКРОВ ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ У МАНАСТИРУ СОКОЛИЦА

И овом приликом манастирска слава соколичке обитељи протекла је у уобичајеној побожној атмосфери, уз чинопослуживање преосвећеног епископа Артемија и присуство верног народа. Ни овога пута није изостао срдачни пријем мати Макарије и малог сестринства, које се са толико љубави труди на одржавању свог манастира. Ове године је то показао један особити детаљ.

Наиме, као традиција ове Покровске обитељи намеће се чињеница да сваке године у манастиру, који живи у тешким условима егзистенцијалне угрожености, срећемо нешто ново,

и утолико пре изненађујуће с обзиром на поменуте услове у којима се манастир налази. Овом приликом као нови допринос сусрећемо зид којим је манастир ове године опасан са свију страна.

Судећи по самом називу празника, овај зид има и симболички карактер, с обзиром да ће обитељ убудуће бити заштићена и њиме.

Након уобичајене славске трпезе, празновање је завршено у миру како је и протекло.

ОСВЕЋЕЊЕ ХРАМА СВЕТОГ АПОСТОЛА ТОМЕ У СЕЛУ БРЗАВА

На магистралној линији Беране – Бијело Поље налази се мало село Брзава, које је ових дана закупило пажњу Цркве и њених верника.

У обновљеној Будимљанској епархији трул њеног надлежног епископа г. Јоаникија уродио је плодом и у овом кутку његове епархије.

Осећајући духовну жеђ, а пробуђен из сна безбожничтва, народ овог малог села се одлучио да са благословом тадашњег надлежног архијереја, митрополита Амфилохија, сагради цркву на већ постојећим темељима из XIII века.

Ова црква је посвећена светом апостолу Томи на чији је дан празновања и извршено њено освећење 19/6. октобра 2003. године. На позив владике Јоаникија, освећењу су присуствовали, митрополит црногорско-приморски Амфилохије, владика Артемије рашко-призренски и владика милешевски Филарет.

У току свете архијерејске Литургије рукоположен је један ђакон у чин презвитера и крштено је неколико људи.

По светој Литургији присутнима се обратио домаћин, епископ будимљанско-никшићки Јоаникије, као и митрополит Ам-

Дочек Архијереја у селу Брзава.

филохије, пререзавши славски колач и поделивши захвалнице онима који су показали највише труда у изградњи храма.

У току трпезе љубави која је уследила, кратким словом присутнима се обратио и владика Артемије, подстичући вернике на молитвено сећање на страдајућу браћу на Косову и Метохији.

Као и сви радосни скупови овога краја, и овај је завршен традиционалним гусларским песмама.

СВЕТИ МУЧЕНИЦИ СЕРГИЈЕ И ВАКХО – ЛЕПОСАВИЋ

Године 1912. године на празник светих мученика Сергија и Вакха, ментанима варошице Лепосавић засијало је сунце слободе после петвековног ропства под Турцима. Од тада овај празник узет је као дан општине Лепосавић, све до доласка на власт богоборних комуниста, који су забранили његово прослављање.

После више од пола века паузе, традиција је обновљена. Ове године на празник светих Мученика, а на позив локалног пароха, протојереја Милована Којића и председника општине Лепосавић Велимира Бојовића, епископ рашко-призренски и косовско-метохијски г. Артемије извршио је освећење Скупштине оп-

Лепосавић. Епископ Артемије са свештенством освећује зграду Скупштине општине.

штине, а потом присуствовао програму припремљеном за ову прилику.

Пред спомеником поред општине одслужен је помен погинулим борцима у борби за ослобођење 1912. године. У Дому културе одржана је свечана седница на којој је руководство Општине на челу са својим председником упознало присутне са досадашњим делатностима у унапређењу општине и са плановима за будућност. Додељене су и награде најуспешнијим Лепосавцима, а почасна награда припала је бившем пароху Лепосавића, протојереју Милији Арсовићу, као најзаслужнијем за изградњу величаног саборног храма светог Василија Острошког у Лепосавићу.

Својим грађанима гога дана општина је поклонила предивну библиотеку са читаоницом коју је свечано отворио епископ Артемије.

ПРОМОЦИЈА БИБЛИОГРАФИЈЕ ЧАСОПИСА „СВ. КНЕЗ ЛАЗАР“ И МОЛИТВЕНИКА (Београдски сајам књига 2003.)

Ове године навршило се десет година излажења часописа Епархије рашко-призренске и косовско-метохијске, *Свети кнез Лазар*. Поводом тог јубилеја, из штампе је изашла *Библиографија часописа „Свети кнез Лазар“*, аутора др Драгише Бојовића и Снежане Бојовић.

На овогодишњем Сајму књига у Београду одржана је и промоција *Библиографије* и овогодишњих издања Епархије рашко-призренске и косовско-метохијске и њеног Мисионарског и духовног центра „Атос“. Најзначајније издање ове године, коме је на овој промоцији и посвећено највише пажње јесте *Молитвеник*.

Сви до сада објављени молитвеници код нас били су непотпуни. Свакоме од њих понешто недостаје да би задовољио потребе једног православног верника. За овај *Молитвеник* то не важи. Може се слободно рећи да је ово први *Молитвеник* који садржи све што је потребно за вршење молитвеног правила како свештенства и монаштва, тако и свих верника, био је општи закључак оних који су учествовали у овој промоцији: епископа Артемија, игумана манастира Бањска протосинђела Симсона и професора књижевности приштинског универзитета проф. др Слободана Костића и проф. др Драгише Бојовића.

Детаљ са промоције на Сајму књига.
Епископ Артемије, протосинђел Симсон и др Драгана Бојовић.

Молитвеник је тврдог повеза и има око 420 страна. Поред уобичајених вечерњих и јутарњих молитава, акатиста и молебних капоца, ту су и молитве за разне потребе. Такође, молитвеник садржи тропаре и кондаке васкршње, дневне, непокретних и покретних празника и светитеља.

Поред свега наведеног, у њему се налазе и правила поста током године, месецослов и Пасхалија до 2040. године, што заиста говори о свеобухватности новоиздатог молитвеника.

СУСРЕТ ГЕНЕРАЦИЈЕ, 23. октобар 2003. Београд

Генерација богослова која је пре 43 године матурирала у Београдској богословији „Свети Сава“ састала се и ове године као и ранијих година на једнодневном виђењу и дружењу. Домаћин овог дивног сабрања, био је свештеник Рајко Вукосављевић, парох при храму Срба светитеља на Карабурми. Овај сусрет започео је светом архијерејском Литургијом коју је служио у поменутом храму Његово преосвештенство епископ рашко-призренски и косовско-метохијски г. Артемије, ђак ове генерације, уз саслуживање двојице својих школских другова. Након одслужене Литургије служен је парастос преминулим друговима из генерације и професорима. Свечани ручак приређен је у сали парохијског дома поменутог храма.

Остатак дана проведен је у обиласку светиња у околини Београда као што су: храм светог Илије у Врацићу, поред којег је изграђен музеј у коме се налазе црквене утвари и разни други предмети. О њему брине и непрестано га обогаћује парох врацићки, протојереј Радивоје Митровић.

У наставку обиласка посећена су још и два манастира на Космају: Павловац и Тресије.

ПРИЗРЕН

25-27. октобар 2003.

Протчан из седишта своје Рашко-призренске и косовско-метохијске епархије, епископ Артемије је ових дана обилазео малобројне своје протчане наставе да би их укрепио у нади, вери и трпљењу, како би свој подвиг благополучно окончали и остали верни Богу и отаџбини.

Владика је своју пастирску и духовничку дужност започео на бденију уочи недеље, замонашивши испушеника Ивицу у манастиру светих Архангела са монашким именом Прохор. На сам Дан Господњи 26. октобра одслужио је свету архијерејску Литургију у саборном храму светог Георгија у Призрену где су присуствовали и двадесетак преосталих Срба Призренца. Том приликом рукоположен је у чин презвитера јерођакон Варсануфије, сабрат манастира светих Архангела, а монах Јован из истог манастира у чин ђакона.

Епископ Артемије са новопостриженим монахом Прохором и игуманом о. Германом.

Бденије уочи празника свете Параскеве, чији је дан празновања уследио одмах у понедељак, владика је одслужио у манастирској капели светог Николаја Жичког, а на празник свете Петке Литургију је одслужио у метоху манастира светих Архангела – цркви Богородице Љевишке, чију обнову је овом приликом најавио. Обнова подразумева изградњу конака и уселење монаха.

Даровавши своју паству даровима Светог Духа, Владика је у својим беседама изразио молитвену наду и ипчекивање дана када ће се вратити прогнани и обновити све оно што је порушено и уништено, а најпре пострададе светиње ових крајева.

Брат Небојша приступио ка олтару на почетку чина монашења. Манастир Дубоки Поток.

СВЕТИ КОЗМА И ДАМЈАН ДУБОКИ ПОТОК

Манастир Дубоки Поток крај Зубиног Потока, доседавно парохијска црква, сада преуређена одише манастирском атмосфером чији врхунац се догодио у још једном монашењу извршеном у овом манастиру. Новопострижени инок Никанор, пекадашњи искупеник Небојша, положио је своје завете Христу пред својим духовником, преосвећеним епископом ратко-призренским и косовско-метохијским г. Артемијем и бројним верницима и клирицима на бленију уочи празновања светих Бесребреника 30. октобра.

Ово монашење представља још један кручан корак ка почетку изградње традиције овог манастира. Велики благослов овог малог манастира јесу мошти светог Великомученика Никите и светих Козме и Дамјана. У питању су делови руку светог Великомученика и светих Бесребреника.

Због моштију светих Козме и Дамјана, овај празник се одскора прославља као монашка слава манастира.

Место у коме се манастир налази и ситуација која влада овим просторима навела је Владика да у својој беседи ово молитвено сабрање упореди са првонасталом катакомбном црквом апостолског доба.

Сутрадан, на сам празник, одслуживши свету Литургију, владика Артемије је јеромонаха Серафима унапредио у чин протосинђела и пререзао славски колач, након чега се сабрање наставило у манастирској трпезарији на славском обеду, којим је празник и завршен.

ВЛАДИЧИН ИМЕНДАН

Празник светог Великомученика Артемија је и ове године прослављен у манастиру Грачаница.

Сам Владика је уочи празника одслужио бденије, а сутрадан и свету архијерејску Литургију. Имендан је прослављен у уобичајеној атмосфери уз присуство игумана, братије и сестара наше епархије. Као појединост везану за овај дан истичемо рукоположење јерођаконика Никите из манастира Дубоки Поток у чин презвитера.

Након службе сви присутни су се окупили за свечаном трпезом у манастирској трпезарији. Свечани ручак као и литургија праћени су пригодном беседом, на Литургији о. Теодосија, а за трпезом о. Симеона.

КТИТОРСКА СЛАВА МАНАСТИРА ГРАЧАНИЦЕ

И ове године у манастиру Грачаница свечано је прослављен свети краљ Милутин, један од највећих ктитора у нашој историји. Показујући захвалност за светињу коју је овај свети Немањин подарио овоме крају, на овогодишњој ктиторској слави

Након Богослужења сви гости иду ка трпезарији уз појање празничних тропара.

Након вишесековне запушености манастир Ђурђеви Ступови поново је духовни центар Ратке области.

присуствовали су и ученици Основне школе у Грачаници која носи име Светог краља.

Као што налаже светосавска традиција, после свете Литургије Владика је пререзао манастирски, а потом и школски колач са директором школе, Григоријем Стојановићем и ђацима.

Након службе је уследила уобичајена празнична трпеза којом је празник и завршен.

СВЕТИ ВРАЧИ МОНАСТИР СОПОЋАНИ

Као што Црква непрестано кличе Богу, да је „диван у Светима својим“, тако ни свети не остављају непотврђеним ове пророчке стихове:

И у овим нашим данима, Бог је учинио дивно чудо које је у једном дану донело највећу тугу и највећу радост сопоћанској обитељи као и свим православним верницима наше свете Цркве.

Нешто мање од месец дана пре монашке славе помнутаг манастира, по Божијем допуштењу у преподневним часовим из манастирске цркве украдене су мошти светих Бесребреника, мученика и исцелитеља. Братија на челу са замеником настоја-

теља о. Василијем реаговала је благовремено и Божијом помоћу ухватила извршиоце овог безбожног чина.

Братија је, по благослову игумана, одмах почела са читањем акафиста и молебна овим светим угодницима, поражена овим неделом, али уздајући се у богосличну љубав и милост коју ови свети угодници имају и према нама. И заиста, молитве нису остале неуслишене и нада није остала неоправдана. Још колико те поћи, после сведневног испитивања починиоца, полиција је пронашла мошти, на опиту радост братије и многобројних верника који су и сами припали на молитву и умољавање Бога и светих Врача да се врате одакле су и узети.

Мошти су око поноћи свечано унесене у храм, праћене манастирским звонима, а у цркви је одмах отпеван молебан светим Врачима у знак захвалности што нас нису оставили и што су својим чудом опали починиоце, професионалне лопове специјализоване за крађу сакралних предмета и моштију.

Овогодишња слава је, по речи ма настојатеља манастира, о. Михаила, била двоструки празник: светих Врача и обретења њихових моштију. О свему томе говори и чињеница да су и два монаха које је на бленију уочи славе владика Артемије постригао у чин мале схиме, добила имена Козма и Дамјан, управо по овим светим Врачима који су и прослављани.

О крађи и проналажењу моштију тога дана је чула скоро цела наша земља директним извештавањем из манастира путем многих радио и телевизијских станица. Заиста ће овогодишња слава

Отац Михајло са два брата који се спремају за постриг у чин мале схиме.
Манастир Сопотани

светих Врача бити забележена великим словима у манастирском летопису и дубоким сећањем многих верника.

ЂУРЂИЦ – ЂУРЂЕВИ СТУПОВИ

На Ђурђевим Ступовима ове године прослављена је трећа по реду храмовна слава овог манастира од његове обнове. Свету архијерејску Литургију служио је Епископ ратко призренски и косовско-метохијски Артемије уз присуство и учествовање многих игумана и монаха већих српских манастира. Владика је, видећи знатан број верника, у својој беседи након службе и резања славског колача истакао духовно буђење нашег народа о чему сведоче многе обновљене православне светиње и додао да то буђење треба још дуго да потраје и да оно још није завршено, као и храм овог манастира. Владика је због тога и апеловао на све вернике да помогну у завршетку овог велелепног и најстаријег здања светих Немањића.

Због недостатка простора и могућности, било је немогуће начинити славску трпезу за све присутне, али трудом братије сви су били почашћени. Као дар манастиру, влада Републике Србије је преко општинског одбора Демократске странке манастиру доделила трактор, као помоћ у обнови ове обитељи. У празничној атмосфери ово сабрање је привелено крају.

Чин резања славског колача у част светог краља Милутина.

Детаљ са чина рукоположења
Ћакона Бранислава.

АРАНЂЕЛОВДАН ЦРНА РЕКА

И ове године по својој традицији, манастир Црна Река је прославио своју храмовну славу, Аранђеловдан.

Поводом овог празника, архијерејску Литургију служио је владика Артемије уз саслуживање свештеника и свештеноинока своје епархије.

У току свете Литургије, геолог Бранислав Дикић из Косовске Митровице рукоположен је у чин ђакона, а синђел Сергије из манастира Сопотани унапређен је у чин протосинђела. Након Литургије пререзан је славски колач, после чега је наступила славска трпеза.

Овим је овогодишње празновање црноречке храмовне славе и завршено.

СВЕТИ СТЕФАШ ДЕЧАНСКИ ДЕЧАНИ

И у данашње дане сведоци смо чуда које сведочи о истинитости божанске речи светог Апостола да се „сила Божија у помоћи показује“. Ево, већ четврта година како дечанска Световазнесењска обитељ торжествује окружена мржњом својих вековних сажитеља. Утврђена молитвама Светог краља, ова обитељ и данас пружа утеху верујућима широм наше страдалне земље. О овоме говоре многи посетиоци и поклоници који су и ове године били сведоци велике благодати и торжества ове светиње. Још више о томе говори и то да је много оних верника који нису могли да присуствују због немогућности да им се обезбеди пратња.

Свету архијерејску Литургију је у недељу, уочи празника, одслужио владика Артемије, као и на сам дан празника, када је началствовао владика Атанасије (Јевтић), умировљени епископ захумско-херцеговачки.

Два су догађаја увећала торжество празника Светог краља. На бденију уочи славе у чин мале схиме замонашен је искушеник овога манастира Владимир Комленац. Монашење је извршио његов духовни отац, владика Артемије, давши му монашко име Јефрем. На светој архијерејској Литургији на сам дан празника владика Артемије је рукоположио у чин презви-

тера јерођакон Данила, а у чин ђакон монаха Серапиона, сабраћу ове свете обитељи.

На службама и за трпезом било је присутно много гостију – међу верницима, клирицима и војницима КФОР-а посебну пажњу обраћамо на симболично присуство групе православних Албанаца који су својим појањем учествовали и на богослужењима.

Чувани светим ктигором ове свете обитељи, сви су празник провели у великој духовној радости, да би се након празника гости, праћени благословом светог краља Стефана Дечанског, а уз пратњу војника италијанског КФОР-а, у миру и разишли својим домовима.

Епископ Артемије, игуман Теодосије и попи монах Јефрем.

Јерођакон Варшава

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
271.222 (497.11)

Свети Кнез Лазар/ главни и одговорни уредник: Војислав Јовичић. - Год.1, бр. 1 (1993) - .
Призрен: Епархија рапско-призренска и косовско-метохијска, 1993 (Земун:Флеш).- 25 стр

Четири пута годишње
ISSN 0354-3927
COBISS.SR-ID 22568972

лична библиотека
Арх. Науа